

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ НАН УКРАЇНИ»

РОЛЬ ЯПОНІЇ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ НАН УКРАЇНИ»

РОЛЬ ЯПОНІЇ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

КИЇВ 2022

УДК 94:327(520)
Р-68

*Рекомендовано до друку Вченою радою Державної установи
«Інститут всесвітньої історії НАН України»
(протокол N 1 від 27 січня 2022 р.)*

Рецензенти:

Машевський О. П., доктор історичних наук, професор,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Скороход Ю. С., доктор політичних наук, професор,
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Срібняк І. В., доктор історичних наук, професор,
Київський університет імені Бориса Грінченка

Редакційна колегія:

Швед В. О., к.і.н., доц. (загальна редакція)

Мхитарян Н. І., к.політ.н., с.н.с. (відповідальний редактор)

Олійник О. М., к.еко.н.

Р-68

Роль Японії у сучасному світі: збірник наукових праць. За заг. ред.
канд. іст. наук., доц. В. О. Шведа. К.: Державна установа «Інститут
всесвітньої історії НАН України», 2022. 240 с.

ISBN 978-966-02-9897-2

До збірника наукових праць увійшли статті учасників міжнародного круглого столу «Роль Японії у сучасному світі», проведеного відділом історії країн Азії та Африки ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». Статті містять системний аналіз місця і ролі Японії у сучасній світовій політиці та економіці. Проаналізовано основні напрями зовнішньої політики Японії, передусім у «Великій Східній Азії» та Азійсько-Тихоокеанському регіоні, значна увага приділена розвитку відносин між Україною та Японією у сучасних умовах, розглянуто перспективи стратегічного партнерства між країнами.

УДК 94:327(520)

Р-68

*За достовірність інформації в опублікованих матеріалах відповідають автори.
Передрук можливий у разі посилання на автора і видання.*

© Національна академія наук
України
ДУ «Інститут всесвітньої
історії НАН України», 2022

ISBN 978-966-02-9897-2

ПЕРЕДМОВА

ЯПОНІЯ У ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ

Японія – друга в світі розвинена демократія після США – є надійним партнером України. Це третя, після США і Китаю, економіка світу за номінальним рівнем ВВП, і з другими, після Китаю, золотовалютними запасами. Японія є одним з лідерів міжнародного інвестування. Тільки у 2019 році прямі іноземні інвестиції Японії за кордон склали 170 млрд доларів США. Протягом незалежності Японія надала Україні близько 4 млрд дол. в рамках Офіційної допомоги розвитку та через міжнародні фінансові інституції. У 1990-х та 2000-х рр. саме Японія стала каталізатором потужного економічного розвитку країн АСЕАН. У той же час, у Токіо чітко розуміють складність регіону, в якому домінує Китай, активно присутня Росія й сконцентровано цілий ряд глобальних інтересів США. Позиціонування Японії у регіоні Південно-Східної і Східної Азії як «м'якої суперсили» проявляється не тільки у присутності у культурному просторі, але й у лідерстві, коли йдеться про створення сприятливого торговельного режиму для всіх країн регіону.

Україну і Японію ріднить спільна проблема територіального спору з Росією. Якщо для України центральною є проблема деокупації Криму, то для Японії це проблема Північних територій. Нагадаємо, йдеться про окупацію СРСР у 1945 р. чотирьох островів Курильської гряди, які Японія вважає своїми. Радянська окупація продовжується Росією після 1991 р. Всі ці роки переговори про повернення островів Еторофу, Кунашир, Шикотан і Хабомаї йшли майже безперервно. Важко уявити ще більші зусилля, ніж ті, яких доклав до цього колишній прем'єр-міністр Японії Сіндзо Абе. 27 самітів і зустрічей з очільником Росії говорять самі за себе. Були періоди, коли здавалося, що у цьому питанні є прогрес, хоча уявити собі Путіна, який повертає “російські” території їх законному власнику вкрай важко. Не встиг новий глава японського уряду

Йосіхіде Суга заявити про наміри продовжити переговори, як Росія відповіла розміщенням на найбільшому спірному острові Еторофу бойових підрозділів модифікованих комплексів С-300. Там вже є і російські танки, і дивізії «Бук», «Бал» і «Бастіон», і навіть база підводних човнів, на додаток до військового гарнізону на острові Кунашир. Уряд Японії висловив Росії протест, подвоїв зусилля по проведенню навчань ВМС Японії спільно з США, Британією і Францією, активізував модернізацію власної системи ПРО. Токіо жодним чином не послаблює свою позицію, підтримує Україну у кримському питанні як на двосторонньому рівні, так і в ООН.

Японія є одним з світових лідерів у просуванні режиму вільної торгівлі. Прикладом є активне лобювання Японією укладання угоди про Всеохоплююче і Прогресивне Транс-Тихоокеанське партнерство (фактично, створення зони вільної торгівлі в рамках Транс-Тихоокеанського партнерства після виходу з переговорів США у 2017 р.). Японія послідовно виступає за відкриті, справедливі торговельні відносини, є одним з найбільших провайдерів технічної допомоги і крупним торговельним партнером для країн регіону. Японія має фактичний режим вільної торгівлі з ЄС, Британією, КНР.

У «Блакитній книзі-2020» японської дипломатії міністр закордонних справ Японії Тошіміцу Мотегі визначив шість пріоритетів зовнішньої політики на найближчу перспективу: 1) подальше зміцнення японсько-американського альянсу, який є основою зовнішньої політики Японії; 2) вирішення проблем, які викликають занепокоєння у відношенні Північної Кореї (цікаве формулювання!); 3) просування дипломатії з країнами-сусідами, такими як Китай, Південна Корея, Росія; 4) сприяння вирішенню проблем, що накопичуються на Близькому Сході; 5) участь в економічній дипломатії, в якій Японія відіграватиме провідну роль з точки зору встановлення загальних для всіх правил; 6) вирішення глобальних проблем. По всіх цих напрямках Японія намагається діяти послідовно, конструктивно, з використанням багатосторонніх механізмів.

Для Японії характерне усвідомлення обмеженості власних ресурсів, і це стосується як економічних, так і політичних взаємовідносин. Водночас, для провідних японських корпорацій, які, фактично, є багатогалузевими холдингами, характерна глобальна присутність у світі. Знаковими є десятки соціально-економічних проєктів, які Японія реалізувала у країнах Азії і Африки з метою сприяння розвитку, а не отримання прибутку.

Дуже показово «м'яка» сила Японії проявляється у вирішенні проблеми з пандемією коронавірусу. Незважаючи на панічні настрої у світі, уряд Японії послідовно і виважено вживає чітко спрямовані заходи щодо подолання кризи. Поряд із заходами, які обмежують відвідування іноземцями Японії, введені послаблюючі норми по відношенню до цілої низки країн Південно-Східної і Східної Азії, які все ж дозволяють здійснювати економічну активність, навіть в умовах пандемії.

Україна цікава Японії як потенційний споживач японської продукції, насамперед автомобілів і електроніки, та важливий партнер в регіоні Східної Європи і Причорномор'я. Величезний потенціал криється в аграрному секторі. Сьогодні створені всі передумови для того, щоб поширювати і поглиблювати двосторонні відносини, піднімати їх на новий рівень. Зокрема, йдеться про укладання угоди про вільну торгівлю, активізацію військово-технічного співробітництва, розширення спектру академічних обмінів і культурної співпраці.

Сергій КОРСУНСЬКИЙ

Надзвичайний і Повноважний Посол України в Японії

ВСТУП

Збірник наукових праць підготовлений на основі матеріалів міжнародного наукового круглого столу «Роль Японії у сучасному світі», який був проведений у листопаді 2020 р. відділом історії країн Азії та Африки Державної установи «Інститут всесвітньої історії».

Представлений збірник наголошує на розумінні зростаючої ролі країни Вранішнього сонця у світовій політиці та економіці, так само як і усвідомленні розвитку українсько-японського співробітництва, необхідності його якісного поглиблення у контексті тих викликів, що постали перед обома країнами.

Україну та Японію єднає, по-перше, те, що вони пережили катастрофи, пов'язані із атомними електростанціями – Чорнобильська трагедія 26 квітня 1986 р. в Україні та велика аварія на АЕС Фукусіма-1 11 березня 2011 р. в Японії. Також обидві країни є й донині жертвами російської експансіоністської політики. Росія й досі окупує чотири острови Курильської гряди, які вона захопила внаслідок Другої світової війни у Японії, а внаслідок агресії проти України у 2014 р. Росія анексувала Крим та тимчасово окупувала частину Донецької та Луганської областей. Слід відзначити, що у питанні спротиву російській окупації, Японія виступає твердим та послідовним союзником України у її боротьбі за відновлення територіальної цілісності нашої держави. Японія є на сьогодні єдиною з азійських країн, котра запровадила обмежувальні заходи щодо Росії після анексії Криму та розв'язання війни на Донбасі.

Одним з найбільш актуальних та невідкладних завдань, що постали перед українською дипломатією, є належне усвідомлення ролі Японії як провідного партнера нашої країни у реалізації її національних інтересів в азійському просторі. Представлений збірник наукових праць став закономірним етапом у комплексному дослідженні актуальних проблем історичного процесу в азійському просторі в сучасних умовах і осмисленні тих страте-

гічних пріоритетів, які мають реалізовуватись у зовнішньополітичній діяльності Української держави. Авторський колектив збірника сподівається, що матеріали та висновки, які у ньому розміщені, сприятимуть досконалому опрацюванню азійської стратегії України з урахуванням потенційних можливостей як самої Японії, так і українсько-японського співробітництва.

ШВЕД В. О.
завідувач відділу історії країн Азії та Африки
ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

РОЗДІЛ I

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ОРІЄНТИРИ ЯПОНІЇ

УДК 94:327(520+73) “2020”

Городня Н.Д.

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЯПОНСЬКО–АМЕРИКАНСЬКИХ ВІДНОСИН ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГАЗЕТИ «ДЖЕПЕН ТАЙМС» 2020 Р.

***Анотація.** Висвітлено оцінки стану японсько-американських відносин за адміністрації Д. Трампа і основних чинників, які на них впливали, а також прогнози щодо впливу на них президентських виборів у США 2020 р. з японської перспективи на основі контент-аналізу матеріалів газети «Джепен Таймс» (The Japan Times). З’ясовано основні ідеї, які транслиувались цією газетою з досліджуваної проблематики у 2020 р. Серед них: зацікавленість Японії в подальшому зміцненні та оновленні альянсу безпеки з США; здобутті більших можливостей для захисту своєї безпеки поза його межами; здійсненні більшого глобального впливу, підтримці нормальних відносин з Китаєм і, водночас у стримуванні його асертивних дій колективними зусиллями зацікавлених держав.*

***Ключові слова:** Японія, США, японсько-американські відносини, газета «Джепен Таймс», президентські вибори у США 2020 р., Ш. Абе, Й. Суга, Д. Трамп*

Городняя Н. Состояние и перспективы развития японо-американских отношений по материалам газеты «Джэпэн Таймс» 2020 г.

Аннотация. Освещены оценки состояния японо-американских отношений при администрации Д. Трампа и влияющих на них основных факторов, а также прогнозы относительно влияния на них президентских выборов в США 2020 г. Они рассматриваются с японской перспективы на основе контент-анализа материалов газеты «Джэпэн Таймс» (*The Japan Times*). Выявлены основные идеи, которые транслировала эта газета по исследуемой проблематике в 2020 г. Среди них: заинтересованность Японии в дальнейшем укреплении и модернизации двухстороннего альянса с США; расширении возможностей защищать свою безопасность без излишней зависимости от США; осуществлении большего глобального влияния; в поддержании нормальных отношений с Китаем и, одновременно, в сдерживании его асертивных действий коллективными усилиями заинтересованных государств.

Ключевые слова: Япония, США, японоско-американские отношения, газета «Джэпэн Таймс», президентские выборы в США 2020 г., С. Абэ, Ё. Суга, Д. Трамп

Gorodnia Nataliya. Coverage of the Status and Prospects of Japan–U.S. Relations by “The Japan Times” Newspaper (2020)

Abstract. This paper covers Japan–U.S. relations under the Trump administration, evaluates the major factors that shaped them, as well as the impact of the 2020 presidential elections on their development. These issues are addressed from Japan’s perspective, based on the content-analysis of “The Japan Times” newspaper, published in 2020. This research reveals the main messages, conveyed in the newspaper, including Japan’s interest in further strengthening of security alliance with the United States, and simultaneously in its modernization, in enhancing own abilities to defend its security, in playing the greater global role,

in maintaining normal relations with China, and containment of its assertiveness by multilateral actions of all interested nations.

Key words: *Japan, the United States, Japan-U.S. relations, The Japan Times newspaper, the 2020 U.S. presidential elections, Shinzo Abe, Yoshihide Suga, D. Trump*

Постановка проблеми. Суттєвий вплив на японсько-американські відносини 2017–2020 рр. мала особистість президента Д. Трампа. Під час передвиборчої кампанії 2016 р. він критикував японський уряд за його торговельну і монетарну політику, вимагав більшого внеску союзників, включаючи Японію, у колективну систему безпеки. Після перемоги Дональда Трампа на президентських виборах, прем'єр-міністру Японії Шінзо Абе (грудень 2012 р. – вересень 2020 р.) вдалося встановити з ним тісні особисті відносини. Після цього він здійснював майстерну дипломатію, яка дозволила уникнути реалізації більшості передвиборчих заяв Д. Трампа стосовно Японії. Більше того, відносини між двома державами та їхній двосторонній альянс зміцнилися.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. 2020 рік був важливим для японсько-американських відносин. На листопад цього року в США були заплановані чергові президентські вибори, від результатів яких багато в чому залежали перспективи подальшого розвитку двосторонніх відносин. Їхній стан і перспективи, а також події, які мали на них безпосередній вплив, висвітлювали японські ЗМІ, включаючи газету «Джепен Таймс» (The Japan Times). Це найбільша і найстаріша щоденна англомовна газета консервативного спрямування, яка видається в Токіо з 1897 р. Серед опублікованих в ній матеріалів – аналітичні огляди, коментарі й наукові статті, підготовлені штатними співробітниками газети, а також відомими науковцями і дипломатами. Вони вміщують критичний огляд японсько-американських відносин, прогнози стосовно можливого впливу на них результатів президентських виборів у США і регіональної політики Китаю.

Формулювання цілей статті. Метою цього дослідження є висвітлення стану американсько-японських відносин і прогнозів стосовно впливу на них президентських виборів у США з японської перспективи на основі аналізу матеріалів газети «Джепен Таймс», опублікованих у 2020 р. Контент-аналіз цих матеріалів було здійснено в хронологічній послідовності їх публікації.

Виклад основного матеріалу. Як зазначалось у статті Юкі Тацумі, співробітниці науково-аналітичних центрів у Вашингтоні й Токіо (лютий 2020 р.) [11], в Японії уважно спостерігали за перебігом президентської кампанії в США і оцінювали який з кандидатів буде кращим для неї.

У разі переобрання Д. Трампа очікувалось продовження ним політики останніх чотирьох років, а також непередбачуваності його рішень, негативного ставлення до мультилатералізму і жорстких вимог взаємності. Відповідь на питання, чи зміг Ш. Абе отримати конкретні політичні результати від значного інвестування часу і енергії у створення і підтримку позитивних відносин з Д. Трампом, була дискусійною. Проте визнавалось, що ці зусилля захистили Японію від більш жорсткої критики з боку президента США.

У разі перемоги на виборах в США представника Демократичної партії, нова адміністрація могла заявити про необхідність «оновлення» відносин з союзниками, проте було важко передбачити принципи її зовнішньої політики. Адже не Д. Трамп поклав кінець готовності США служити «світовим поліцейським», а Б. Обама. За його адміністрації військові витрати США перестали зростати, що дозволило Китаю здолати своє відставання у сфері багатьох новітніх технологій і застосувати їх для військових потреб. Невідповідність слів і справ адміністрацій Б. Обама коштувала США довіри з боку багатьох держав. Як очікувалось, навіть якщо президент-демократ не буде надмірно акцентувати увагу на взаємності, США продовжать спонукати союзників до більшої ролі у захисті своєї безпеки, а Японії доведеться й надалі докладати зусиль, щоб США зберег-

ли своє залучення і безпекові зобов'язання в Індійсько-Тихоокеанському регіоні (ІТР).

В Японії найбільш вірогідним кандидатом від Демократичної партії на президентських виборах 2020 р. вважали колишнього віце-президента Джо Байдена. Проте під час кокусу в Айові і праймеріз Демократичної партії в Нью-Гемпширі в лютому 2020 р. він виявився позаду 38-річного Піта Буттіджа і представника лівого крила партії Берні Сандерса. Це піднімало питання, як японський уряд мав взаємодіяти зі США у разі перемоги на президентських виборах одного з цих політиків і хто з наступників Ш. Abe краще відповідав цій ролі.

Тож висловлювалась думка, що президентські вибори в США 2020 р. мали найбільший вплив на обговорення питання про політичне лідерство в Японії після Ш. Abe. Термін його прем'єрства мав закінчитися в 2021 р. і всередині правлячої Ліберально-демократичної партії (ЛДП) вже почалось політичне маневрування з питання, хто його замінить. До найбільш очевидних кандидатів належали колишній генеральний секретар ЛДП Шігеру Ішіба, головний секретар кабінету Йошіхіде Суга, колишній і тогочасний міністри закордонних справ Фуміо Кішіда і Тошіміцу Мотегі.

У разі переобрання Д. Трампа на другий термін, наступника Ш. Abe мали розглядати з тієї перспективи, хто зможе найкраще управляти відносинами з ним. Натомість у разі обрання кандидата Демократичної партії напрямки дискусії щодо політичного лідерства після Abe могли змінитися. Японські лідери, які мали будувати персональні відносини з Демократичною адміністрацією (наприклад, П. Буттіджа), мали суттєво відрізнитися від Ш. Abe і його найбільш ймовірних наступників. Перемога представника Демократичної партії могла відкрити можливості для тих, кого вважали надто «молодими», включаючи міністра оборони Таро Коно і міністра довкілля Шіндзіро Коїзумі. За висновками Ю. Тацумі, президентські вибори в США могли стати екзистенціальним шоком, необхідним для відродження японської

політики і зміни поколінь в політичному керівництві Японії, що давно назріли [11].

У іншій статті, за авторства голови незалежного аналітичного центру «Азійсько-Тихоокеанська ініціатива» (Токіо) Ючі Фунабесі (березень 2020 р.) [1], відзначались успіхи передвиборчої кампанії сенатора Б. Сандерса, які робили ймовірним його номінацію кандидатом у президенти від Демократичної партії. У цьому випадку в листопаді 2020 р. американці мали обирати між правим і лівим популізмом, який уособлювали Д. Трамп і Б. Сандерс, а це могло мати негативні наслідки для Японії й японсько-американських відносин.

Як зазначалось, президент Д. Трамп послідовно уникав мультилатералізму і реалізовував внутрішній порядок денний, який розділяв американське суспільство. Б. Сандерс поділяв протекціоністські погляди Д. Трампа, покладав відповідальність за втрату мільйонів робочих місць американців на торговельні угоди і закликав до виходу США зі Світової організації торгівлі. Навіть поміркований Д. Байден, основний конкурент Б. Сандерса за номінацію від Демократичної партії, критикував угоду Транс-Тихоокеанське партнерство (ТТП), яку раніше підтримував. Ставлення демократів до Китаю не суттєво відрізнялось від республіканців, у той час як японські лідери були стурбовані послабленням економічних зв'язків між США і КНР, найбільшими торговельними партнерами Японії. Застосування ними протекціоністських заходів руйнувало глобальні мережі постачання і мало негативний вплив на японську економіку.

Натомість Японія підтримувала принципи мультилатералізму, включаючи багатосторонні торговельні угоди. Після виходу США з ТТП уряд Ш. Абе взяв на себе лідерство у справі її збереження, унаслідок чого у 2018 р. було підписано нову угоду Усебічне і прогресивне транс-тихоокеанське партнерство (УПТТП). У 2019 р. набула чинності угода про вільну торгівлю між Японією і ЄС. Японія мала тісні відносини з державами АСЕАН, що посилювали її шанси відігравати роль глобального лідера, захисника

багатостороннього ліберального порядку, заснованого на певних правилах.

Для цього, на думку Ю. Фунабесі, Японія мала діяти проактивно в напрямку формування глобальних правил. Наприклад, Японія могла б працювати над залученням Великої Британії до Усебічного і прогресивного Транс-Тихоокеанського партнерства і над поширенням принципів нових відносин з ЄС на інших членів УПТТП через нову угоду. Японія мала сприяти досягненню угоди Регіональне усебічне економічне партнерство за участю десяти держав-членів АСЕАН і шести держав Індійсько-Тихоокеанського регіону (Японії, КНР, Республіки Кореї, Австралії, Нової Зеландії й Індії). Вихід Індії з цих переговорів підривав японську стратегію «вільного і відкритого Індійсько-Тихоокеанського регіону». Тож японський уряд мав докласти зусиль, щоб Індія врешті приєдналась до цієї угоди, коли це дозволять її внутрішні умови.

Японія і КНР змогли домовитись стосовно важливості принципів прозорості і прийнятного рівня заборгованості у сфері інфраструктурних інвестицій, що відкрило більше можливостей для їхнього двостороннього співробітництва на основі взаємоприйнятних правил. Спалах COVID-19 посилив почуття вразливості й взаємозалежності двох держав. Уряд і компанії Японії надали КНР 2 млн масок. Японія також розраховувала отримати від Китаю хоча б мільйон масок. Така «маскова дипломатія» мала стабілізуючий вплив на двосторонні відносини.

За висновком Ю. Фунабесі, незважаючи на багато можливостей для Японії зміцнювати ліберальний міжнародний порядок, її здатність робити це все ще базувалась на співробітництві зі США, яке значною мірою залежало від результатів президентських виборів 2020 р. Правий і лівий популізм в США ускладнював двосторонній альянс, обмежував роль Японії як держави, що формує правила, і міг стати найбільшою проблемою як для неї, так і для міжнародного порядку повоєнного періоду [1].

Усі автори, які висвітлювали відносини Японії і США, підкреслювали значення їхнього альянсу для миру і стабільності в

Індійсько-Тихоокеанському регіоні. Водночас висловлювалась думка, що зміна регіональної ситуації у зв'язку з новою політикою Китаю потребувала чергової модернізації альянсу і розвитку здатності Японії діяти самостійно у тих сферах, які він не покривав. Іншою важливою темою була регіональна політика Японії у зв'язку з суттєвим погіршенням американсько-китайських відносин і перспективами подальшого зростання впливу Китаю.

Як зазначалось у статті штатних співробітників газети С. Сугіями і Дж. Джонсона, опублікованій у червні 2020 р. [9], Японія, яка тривалий час підштовхувала США зайняти більш жорстку позицію щодо «агресивного Китаю», опинилась між двома наддержавами, які конкурували в економічній і безпековій сферах. У цій ситуації Японія мала «бути обережною щодо того, чого вона хоче» і розвивати відносини з обома державами.

У щорічній промові перед парламентом у січні 2020 р. Ш. Абе зазначив, що Японія і Китай «поділяли велику відповідальність за мир і процвітання у регіоні і світі» й пообіцяли побудувати «нову еру зрілих відносин». Після років зростання напруженості між Токіо і Пекіном у зв'язку з довготривалими історичними проблемами і стурбованістю японського уряду стосовно дій Китаю біля островів Сенкаку, за останній рік відносини між двома державами покращились. Для закріплення цих нових відносин планувалось використати запланований на квітень 2020 р. державний візит Сі Цзіньпіна у Японію. Проте цьому зашкодило швидке поширення коронавірусу з міста Ухань. Ш. Абе опинився перед серйозним тиском щодо негайного закриття кордонів для візитів з КНР. Через запланований візит китайського лідера це не було зроблено, на відміну від візитів зі США і Австралії. Лише після того як у березні Сі відклав свій візит у Японію, на початку квітня всі візити з КНР було заборонено.

У статті зазначалась надмірна економічна залежність Японії від Китаю. Так, перед пандемією китайські туристи складали майже 35 % усіх туристів, які відвідували Японію. Лише в січні 2020 р. їх прибуло майже 925 тис. осіб. Прямі інвестиції Японії в

КНР у перші шість місяців 2019 р. склали 70 млрд дол. (7,67 трлн ієн). У квітні 2020 р. японський уряд виділив додатково 243,5 млрд ієн, щоб допомогти японським фірмам перевести свій бізнес з КНР в Японію чи в інше місце. Проте, як виявилось, альтернативу Китаю було важко знайти. Відкрити новий завод у Бангладеш чи В'єтнамі стало набагато складніше, ніж це було раніше.

В умовах суттєвого погіршення американсько-китайських відносин Ш. Абе «прокладав власний шлях» на основі принципів мультилатералізму і багатостороннього співробітництва у таких сферах як торгівля, морська безпека, охорона здоров'я, формування спільних правил у сферах інвестування, технологій і обміну інформацією. Він говорив про посилення глобальної ролі Японії, побудову нового міжнародного порядку і прагнення співпрацювати з державами, які поділяли «універсальні цінності свободи, демократії, основних прав людини і верховенства права».

З одного боку, ці заяви означали опосередковану критику КНР. З іншого боку, вони свідчили про занепокоєність японського уряду щодо надто жорсткої політики адміністрації Трампа по відношенню до КНР. Коли на прес-конференції 25 травня Ш. Абе запитали, яку сторону він обере у разі загострення суперечностей між США і КНР, він відповів ретельно сформульованою фразою, що Японія підтримуватиме зв'язки з обома державами, незалежно від зростання напруженості між ними. Він підкреслив як важливість альянсу Японії зі США, так і необхідності подальшого включення КНР у глобальний процес вироблення спільних правил.

За коментарем авторів, у той час як США дещо відсторонились від підтримки регіонального і глобального порядку, Китай виявляв значну активність і намагався формувати регіональний міжнародний порядок у своїх інтересах. Тож Японія мала обирати між співробітництвом з Китаєм і конкуренцією з ним [9].

У серпневих публікаціях відзначались посилення наступальних дій Китаю у військовій і невійськовій сферах, а також не-

обхідність Японії розвивати власну здатність відповідати на ці виклики, незалежно від альянсу зі США. Так, науковий співробітник аналітичного центру «Азійсько-Тихоокеанська ініціати-ва», колишній генерал-лейтенант Повітряних сил самооборони О. Садамаса писав про потребу в черговий раз переосмислити альянс Японії й США [6]. З одного боку, відзначалась його важливість як основного інструменту підтримки миру і стабільності в ІТР та стримування агресивних дій Китаю. З іншого боку, існувала потреба його перегляду і вироблення нової форми для ефективної відповіді на регіональні зміни, що дозволило б Японії розвивати власні можливості у сферах, у яких вона не могла покладатися на альянс [6].

Підтвердженням цього є дії Китаю в той час, коли внаслідок поширення COVID-19 серед моряків авіаносця «Теодор Рузвельт», його було ізольовано на о. Гуам майже на два місяці. Це створило вакуум присутності США в Індійсько-Тихоокеанському регіоні.

Для Китаю, за оцінками автора, розповсюдження коронавірусної інфекції на країни Заходу є шансом зміцнити свій регіональний вплив і продемонструвати свою силу. Так, наприкінці березня 2020 р. китайське судно з ракетами класу «Хубей» здійснило 4-денні військові навчання в Східно-Китайському морі. У квітні авіаносець «Ляонін» і п'ять інших військових кораблів КНР вперше увійшли у води між основним островом у префектурі Окінава і о. Мійяко. З 8 травня три дні поспіль урядові судна КНР вторгались в територіальні води Японії біля о-вів Сенкаку. У Південно-Китайському морі військові кораблі КНР спрямували радар на філіппінське судно, інший урядовий корабель протаранив і потопив в'єтнамський риболовецький човен. Китай активізував провокації проти Тайваню. На офіційному сайті Народної визвольної армії було поширено повідомлення про наміри КНР об'єднати Тайвань з КНР силовими методами.

Китай перейшов у наступ також і в інших сферах, включаючи економіку, шляхом встановлення високих тарифів, заборони

імпорту сільськогосподарської продукції з країн, з якими не вдалося домовитися, заборони експорту чи обмеження візитів у ці країни. У квітні 2020 р. хакерська група «Електрик Панда», яка мала зв'язки з урядом КНР, здійснила атаки проти 38 технологічних компаній США, які мали доступ до секретної інформації. Це зачіпало широке коло стратегічних інтересів Японії й інших держав. Протидія цим кібератакам була нагальною потребою японського уряду.

За висновками автора, коронавірусна криза прискорила завершення існування «американського світу», коли США, як наддержава, з часу закінчення Другої світової війни забезпечували період відносного миру. У нових умовах японсько-американський альянс був необхідним, але недостатнім. Він мав і надалі забезпечувати значну частину оборони Японії, в тому числі стримувати військову силу Китаю, але не міг протидіяти іншим загрозам. Японський уряд був змушений самотійно протидіяти інформаційним маніпуляціям й іншим невійськовим загрозам з боку КНР. Оскільки для Японії альянс зі США був життєво важливим, японський уряд мав діяти більш проактивно для збереження і розвитку американської військової присутності в регіоні.

У іншій статті, опублікованій у серпні 2020 р., за авторства професора Університету Тама і радника аналітичного центру «Тихоокеанський форум» (Гонолулу, США) Б. Глоссермана зазначалась потреба переосмислення і більш чіткого формулювання багатьох концепцій в нових умовах світового розвитку, включаючи концепції стосовно конкуренції великих держав і ролі США в світі. Автор вважав, що використання старих концепцій для аналізу нової міжнародної ситуації не продуктивне. Знову настав час аналізувати не деталі, а «велику картину». Існувала потреба створення нових інституцій і механізмів, а також нового визначення співробітництва, координації і форм лідерства. У центрі цих процесів мав залишатися американсько-японський альянс [2].

У статті президента і виконавчого директора Японського товариства у Нью-Йорку Дж. Вокера робився акцент на величез-

ному інтересі Японії до президентських виборів у США і важливості їхніх результатів для американсько-японських відносин. «Ніколи раніше ставки... не були настільки високими, зважаючи на поточну поляризацію і глобальну нестабільність» [12]. У той час як адміністрація Д. Трампа відштовхнула багатьох традиційних союзників США, Японія залишилась на їхньому боці, незважаючи на суттєві відмінності в політиці й на реалізацію власного порядку денного з багатьох питань. Водночас в Японії зростала невпевненість в тому, що Ш. Abe був єдиним лідером, здатним управляти відносинами з Д. Трампом. Посилились дискусії з питання, чи була адміністрація Республіканської партії традиційно «кращою» для Японії.

Як зазначалось в одній зі статей, яка відображала точку зору японського істеблішменту, Д. Трамп був «меншим з двох зол» для Японії, оскільки його якості були добре відомі, а команда Ш. Abe була найкращою для управління відносинами зі США під час його другого терміну. Проте у разі перемоги Д. Байдена оптимальною була б фігура іншого прем'єр-міністра, зважаючи на «незвично близькі відносини» між Ш. Abe і Д. Трампом.

Д. Байден був типовою фігурою вашингтонського істеблішменту, мав довгу політичну кар'єру і добре орієнтувався у зовнішній політиці, що позитивно оцінювалось в Японії. Проте існувала стурбованість стосовно того, наскільки лівою буде нова Демократична партія, ліве популістське крило якої представляв Б. Сандерс. Також багато хто в Японії вважав, що перемога Д. Байдена фактично означатиме «третю адміністрацію Обама», у той час як світ за останні чотири роки кардинально змінився. Наступний президент США мав не лише об'єднати країну і дати ефективну відповідь на кризу, спричинену COVID-19, але й протидіяти зростаючому враженню, що майбутнє – за КНР, а не за США. У цьому він потребуватиме допомоги Японії, вважав Дж. Вокер, тож американсько-японські відносини мали зміцнитися за будь-якого президента. Тим більше, що на його думку,

підходи адміністрацій Б. Обама і Д. Трампа до відносин з Японією суттєво не відрізнялись [12].

16 вересня 2020 р. в Японії відбулась зміна уряду, який очолив Йосіхіде Суга. Він заявив про продовження політики Ш. Абе, спрямованої на зміцнення альянсу зі США для протидії військовій експансії КНР в Східно-Китайському і Південно-Китайському морях [4].

У тому ж місяці виповнилось п'ять років з часу прийняття у вересні 2015 р. «історичного законодавства», яке дозволяло участь Японії у колективній самообороні, у тому числі використання японських сил за кордоном для допомоги дружній державі, на яку було здійснено напад. Цьому передувала нова інтерпретація в 2014 р. ст. 9 Конституції Японії. На основі цього законодавства Сили самооборони Японії могли брати участь у захисті кораблів, літаків, зброї і військового спорядження США. За інформацією міністра оборони Японії, такі дії здійснювались двічі в 2017 р., 16 разів у 2018 р. і 14 разів у 2019 р. Також з 2019 р. проводились спільні багатосторонні навчання, спрямовані на захист і порятунок японських громадян поза межами Японії у разі загрози їм унаслідок природних лих і терористичних нападів. Унаслідок того, що законодавство 2015 р. суттєво розширило можливості спільної відповіді Японії і США на загрози безпеці, їхній альянс зміцнився, а його потенціал стримування і реагування суттєво зріс. Водночас суттєво зросла ймовірність залучення Японії до військового конфлікту між США і КНР у разі його виникнення [4].

6 жовтня 2020 р. відбулась перша зустріч прем'єр-міністра Й. Суги з держсекретарем США М. Помпео [10]. За коментарем газети, М. Помпео хотів впевнитись, що із застосуванням Вашингтоном більш наступальної тактики щодо КНР, відносини між США і Японією, які стали «міцнішими, ніж будь-коли», не послабляться. З огляду на дії Китаю, спрямовані на посилення свого зростаючого впливу в ІТР, Й. Суга висловився за зміцнення регіональних зв'язків.

Під час зустрічі М. Помпео і міністра закордонних справ Японії Т. Мотеґі йшлося про співробітництво двох держав у справі реалізації спільного бачення «вільного і відкритого Індійсько-Тихоокеанського регіону». Т. Мотеґі запевнив М. Помпео, що зв'язки між Японією і США є «основою миру і стабільності у регіоні» і новий уряд буде їх розвивати. Ця зустріч відбулась напередодні неформального Чотиристороннього безпекового діалогу міністрів іноземних справ Японії, США, Австралії й Індії (так званої «Четвірки»), під час якого вони обговорили спільну відповідь на пандемію коронавірусу і зростаючу асертивність Китаю [10].

За висновком професора Університету Кейо і директора аналітичного центру «Азійсько-Тихоокеанська ініціатива» Юічі Хосайї [3], поточні зміни в американсько-китайських відносинах відображали не лише відступ США від політики залучення КНР, яка розпочалась у 1971 р., з часу візиту в Пекін Г. Кіссінджера, радника президента Р. Ніксона з національної безпеки, але й можуть призвести до повної зміни політики США щодо Китаю, яку вони здійснювали з 1912 р.

Хоча після 1947 р. підходи США до Японії змінились, але у той час не очікувалось, що вона стане їхнім стратегічним партнером. Її завдання полягало лише в тому, щоб надавати землю для військових баз США. Тож з кінця 1940-х до кінця 1970-х рр. мир забезпечувала переважаюча сила США за підтримки військових баз в Японії, а не американсько-японське співробітництво. Відновлення зв'язків США з Китаєм після візиту Г. Кіссінджера відображало прагнення Вашингтона підтримувати порядок в Азії шляхом співробітництва з Пекіном. Його ключовим компонентом було припущення про можливість відновлення японського милітаризму.

Така основоположна концепція, на думку Ю. Хосайї, існувала до 2020 р. Лише за адміністрації Д. Трампа виявились наміри змінити азійську політику США, яка до того спиралась на співробітництво з КНР. Це, між іншим, засвідчили промови заступника

радника з національної безпеки М. Піттінгера в Університеті Вірджинії 4 травня 2020 р. і держсекретаря М. Помпео в Президентській бібліотеці Р. Ніксона 23 липня 2020 р. Обидва відзначали, що сподівання урядів США на антиімперіалістичні й демократичні зміни в Китаї так і не реалізувались.

Унаслідок цього, на думку Ю. Хосайї, нарешті настав час, коли Японія могла стати справжнім партнером США. Необхідні передумови для цього було створено: Японія поділяла спільні з США цінності, включаючи свободу, демократію і підтримку ліберального міжнародного порядку. Щоб відігравати більш активну роль у забезпеченні миру і стабільності у регіоні як стратегічний партнер США, Японія мала демонструвати достатню силу. Вона не могла володіти таким же рівнем військових можливостей як США, адже саме розвиток на невійськовій основі дозволив їй здобути довіру міжнародної спільноти. Проте уряд Ш. Абе зобов'язався відігравати більшу роль у регіоні на основі концепції «проактивного внеску в мир» і реалізації «стратегії вільного і відкритого Індійсько-Тихоокеанського регіону». Очікувалось, що уряд Й. Суґи продовжить її реалізацію [3].

Як зазначалось у статті С. Сугіями і Дж. Джонсона, опублікованій за день до президентських виборів [8], в Японії з тривогою спостерігали за наближенням електоральної кризи в США з огляду на напружену боротьбу за Білий дім, оголошення Д. Трампом своєї перемоги без очевидних доказів і вимогу припинити підрахунок голосів, які поступали поштою. Експерти прогнозували, що результати виборів могли деякий час з'ясовувати в судах. У зв'язку з цим США могли зосередитись на своїх внутрішніх справах впродовж тижнів і навіть місяців, що створювало для союзників, включаючи Японію, ситуацію невизначеності. Також союзники уважно спостерігали за тим, наскільки стійкими виявляться інституції США для здолання наслідків цієї політичної кризи.

Японський уряд утримався від коментарів стосовно ситуації, що склалась у США. Коли прем'єр-міністра Й. Суґу запитали

про це під час дебатів у парламенті, він заявив, що зосереджений на розбудові відносин з наступним президентом, адже альянс з США є наріжним каменем дипломатії Японії. Водночас, з огляду на «незвично тісні зв'язки» Ш. Abe з Д. Трампом, передбачалось, що в разі його перемоги, перший візит прем'єр-міністра до США мав відбутись якомога швидше, вже до кінця 2020 р. для підтвердження міцності альянсу і відносин в цілому. У разі перемоги Дж. Байдена він мав відбутися після його інавгурації. Й. Суга намагався уникнути повторення ситуації 2016 р., коли уряд Ш. Abe вважав шанси Д. Трампа на перемогу не суттєвими і не встановив контактів з його передвиборчим штабом. У 2020 р., за словами прем'єр-міністра, його уряд мав зв'язки зі штабами обох кандидатів.

Ця публікація вміщувала значно більшу критику політики Д. Трампа, ніж попередні. За коментарем авторів, незважаючи на тісні особисті зв'язки з Ш. Abe, Д. Трамп неодноразово критикував Японію за недостатній внесок у фінансування військових баз США, намагався поєднати питання безпеки і торговельних практик японського уряду, вимагав від Японії більших поступок і погрожував вивести американські війська. Японському уряду вдавалось обходити ці вибухонебезпечні для відносин питання і зосереджуватись натомість на таких сферах співробітництва як стримування ядерних амбіцій Північної Кореї і вирішення проблем, які створювали більш асертивні дії Китаю.

Натомість Д. Байден тривалий час вважав, що зв'язки з Японією були наріжним каменем стабільності й безпеки у регіоні. Під час передвиборчої кампанії він обіцяв реконструювати альянси, відновити участь США у багатосторонніх угрупованнях і використовувати дипломатію як «перший інструмент американської сили». Очікувалось, що адміністрація Дж. Байдена застосує більш традиційний підхід до американсько-японського альянсу і регіону в цілому, а також більшою мірою акцентуватиме на важливості співробітництва між Японією і Республікою Корея, відносини між якими за останні роки суттєво погіршились. Пе-

редбачалось, що адміністрація Байдена не відмовиться від Індійсько-Тихоокеанської стратегії Д. Трампа, зосередженої на створенні коаліції демократичних держав зі схожими поглядами на загрози регіональній безпеці, з метою компенсації зростаючої військової і економічної могутності Китаю. Водночас автори прогнозували, що через негативний вплив пандемії на економіку США увага нового президента буде сфокусована передусім на внутрішніх проблемах [8].

У публікації І. Рейнольдз і Е. Нобухіро [5], яка з'явилась через день після виборів, коли їх результати ще були невідомі, висвітлювались підходи до відносин Японії з США і КНР радника прем'єр-міністра у сфері зовнішньої політики, колишнього дипломата Каніхіко Міяке. Він вважав, що через зростання могутності Китаю відносини з Японією, і східно-азійська політика в цілому, стануть для США більш важливими. У зв'язку з посиленням суперечностей з Пекіном, Вашингтон потребуватиме підтримки Японії більше, ніж раніше, незалежно від того, хто переможе на президентських виборах. За нової адміністрації ці суперечності не зникнуть, оскільки представники обох партій (Республіканської і Демократичної) вважали КНР основним стратегічним суперником США. Дж. Байден, який в минулому підтримував стратегію залучення Китаю, під час передвиборчої кампанії прийняв більш жорсткий тон і висловлювався за скоординовані зусилля союзників, спрямовані на його стримування.

На думку К. Міяке, через внутрішню опозицію адміністрації Байдена буде важко відновити участь США у Транс-Тихоокеанському партнерстві. Хоч передбачалось, що вона не вимагатиме чотирикратного збільшення Японією фінансової підтримки американських баз, як це було при Д. Трампі, проте вона також могла вимагати від Токіо платити більше.

Хоч дехто в правлячій Ліберально-демократичній партії наполегливо закликав до проведення більш жорсткої лінії щодо Китаю, уряд Й. Суґи уникав будь-яких дій, які могли погіршити відносини з ним. К. Міяке обстоював думку, що уряд Й. Суґи

мав підтримувати гарні відносини як зі своїм єдиним офіційним союзником – США, так і з найбільшим торговельним партнером – Китаєм. На думку К. Міяке, якщо ворожнеча між США і КНР триватиме, можна очікувати, що китайський уряд прагнутиме до покращення відносин з Японією.

Також І. Рейнольдз і Е. Нобухіро посилались на думку Макса Бокуса, колишнього сенатора (Демократична партія) і посла в КНР за адміністрації Б. Обама, що чим більш войовничою ставала політика Америки щодо Китаю, тим більше в Пекіні посилювались «яструби» [5]. Усе це свідчило про прагнення уряду Й. Суги уникати погіршення відносин з Китаєм і надмірної залежності від США.

21 листопада 2020 р., майже через три тижні після президентських виборів у США, газета «Джепен Таймс» опублікувала огляд японської преси щодо висвітлення їх результатів [7]. Проаналізовані матеріали містили переважно критику дій Д. Трампа.

У статті С. Їтсува проводились аналогії між відмовою Д. Трампа визнати результати президентських виборів і ситуацією, яка склалася в професійному сумо у зв'язку з відмовою травмованих спортсменів, етнічних монголів, визнати свою поразку. Це суперечило естетиці *isagi yosa* (рішучого рішення про відставку, мужності) і *hikigi wa* (розуміння того, коли піти у відставку), яка високо цінувалась японцями. Обидва бійці були повністю позбавлені такого розуміння.

Як зазначав впливовий консервативний щотижневий журнал «Сукан Сінчо», єдиною можливістю для Д. Трампа отримати перемогу «з позиції того, хто програє», було звернення до Верховного суду. Адже рішення Верховного суду не перераховувати голоси у штаті Флорида забезпечило перемогу Дж. У. Буша на виборах 2000 р. Швидке призначення Д. Трампом консервативного судді Емі Коні Барретт після смерті ліберального судді Рут Бейдер Гінсберг розглядалось як стратегічний крок у разі виникнення спірної ситуації.

Відомий коментатор Ікіра Ікегамі зазначав, що відмова Д. Трампа визнати результати виборів і привітати свого супер-

ника засвідчила наскільки глибоким став розкол Америки за останні чотири роки. Д. Трамп називав новини, які йому не подобались, «фейковими», а репортерів Сі-Ен-Ен (CNN) – «ворогами народу». Він звільняв співробітників, які з ним не погоджувались. Під час протестів перед Білим домом під гаслом «Життя чорних має значення» (Black Lives Matter) він втік до бункера і мовчазно визнав право на існування радикальних конспіративних теорій типу QAnon.

Відомий журналіст-міжнародник Мікіо Харуна вважав, що за адміністрації Д. Байдена японсько-американські відносини стабілізуються і переживатимуть «медовий місяць». Водночас висловлювалась думка, що Японія не може назавжди зберігати свою залежність від США. Під час президентства Д. Трампа існував шанс повністю змінити японсько-американські відносини. Проте Японія здійснювала дипломатію, орієнтовану на гостинність (*omotenashi*) і, на жаль, втратила цей шанс.

У одній з публікацій (від 20 листопада 2020 р.) висловлювалась думка, що проблеми з переходом влади в США до нової адміністрації могли спричинити кризу в Східній Азії. У той час як непередбачуваність Д. Трампа могла стримувати Китай від агресивних дій, політичний вакуум, який виник унаслідок внутрішньої кризи в США, міг спонукати Пекін до більш сміливих дій. Китай міг скористатись цією ситуацією, щоб оволодіти Тайванем, а одночасно й островами Сенкаку [7]. Така постановка питання знову привертала увагу до проблеми надмірної залежності Японії від США і потреби позбавитись від неї.

Висновки. Таким чином, огляд публікацій газети «Джепен Таймс» виявив наступні основні теми з досліджуваної проблематики, які вона транслювала. По-перше, важливість для Японії президентських виборів 2020 р. з точки зору потенційного впливу їх результатів на політику США і двосторонні відносини. По-друге, зацікавленість Японії як в подальшому зміцненні відносин альянсу безпеки зі США, так і в одночасному оновленні цього альянсу, з огляду на нові міжнародні умови та здобуття

більших можливостей для захисту своєї безпеки поза його межами. По-третє, стурбованість потенційним негативним впливом на Японію посилення напруженості в американсько-китайських відносинах. По-четверте, зацікавленість Японії в нормальних відносинах з Китаєм, своїм основним торговельним партнером, а також у стримуванні його асертивних дій колективними зусиллями зацікавлених держав. По-п'яте, посилення регіональної і глобальної ролі Японії на основі реалізації принципів мультилатералізму, включаючи формування багатосторонніх торговельно-економічних угод. По-шосте, негативні оцінки правого і лівого популізму в США, який уособлювали Д. Трамп і Б. Сандерс, прогнози стосовно його негативного впливу на американсько-японські відносини, на роль США і Японії в світі. По-сьоме, уникнення критики Д. Трампа і його політики до президентських виборів та суттєве посилення критики після його відмови визнати свою поразку на виборах. По-восьме, позитивне сприйняття перемоги на президентських виборах поміркованого і досвідченого політика Дж. Байдена як такого, що найбільше відповідав інтересам Японії. Водночас визнання того, що за його адміністрації деякі проблемні питання двосторонніх відносин знову будуть актуалізовані.

Використані джерела та література

1. Funabashi Yoichi. Will American Populism Damage Japan? *The Japan Times*. March 8, 2020. URL: <https://www.japantimes.co.jp/opinion/2020/03/08/commentary/japan-commentary/will-american-populism-damage-japan/>
2. Glosserman Brad. Japan and the “Great Power Competition”. *The Japan Times*. Aug. 17, 2020. URL: <https://www.japantimes.co.jp/opinion/2020/08/17/commentary/japan-great-power-competition/>
3. Hosoya Yuichi. Ensuring Japan’s Future as a Strategic Partner of the U.S. *The Japan Times*. Oct. 8, 2020. URL: <https://www.japantimes.co.jp/opinion/2020/10/08/commentary/world-commentary/ensuring-japans-future-strategic-partner-u-s/>
4. Japan-U.S. Military Ties Deepening Five Years after Collective Self-defense Law. *The Japan Times*. Sep. 19, 2020. URL: <https://www.japantimes.co.jp/news/2020/09/19/national/japan-us-military-collective-self-defense/>

5. Reynolds Isabel, Nobuhiro Emi. U.S. Will Need Japan More as China Tensions Rise, Suga Aide Says. *The Japan Times*. Nov. 7, 2020. URL: <https://www.japantimes.co.jp/news/2020/11/07/national/us-japan-china-suga/>
6. Sadamasa Oue. It's Time to Rethink the Japan-U.S. Alliance. *The Japan Times*. Aug. 13, 2020. URL: <https://www.japantimes.co.jp/opinion/2020/08/13/commentary/world-commentary/time-rethink-japan-u-s-alliance/>
7. Schreiber Mark. Japanese Media Weigh in on the U.S. Election. *The Japan Times*. Nov. 21, 2020. URL: <https://www.japantimes.co.jp/news/2020/11/21/national/media-national/japanese-media-us-election/>
8. Sugiyama Satoshi, Johnson Jesse. Future Direction of U.S.-Japan Relationship in Balance as Election Results Stall. *The Japan Times*. Nov. 4, 2020. URL: <https://www.japantimes.co.jp/news/2020/11/04/national/politics-diplomacy/us-japan-relations-presidential-election/>
9. Sugiyama Satoshi, Johnson Jesse. Japan Threads the Needle as U.S.-China Animosity Hits New Highs. *The Japan Times*. June 7, 2020. URL: <https://www.japantimes.co.jp/news/2020/06/07/national/politics-diplomacy/japan-us-china-animosity-shinzo-abe/>
10. Sugiyama Satoshi, Johnson Jesse. Suga Clears First Diplomatic Hurdle in Meeting with Pompeo. *The Japan Times*. Oct. 6, 2020. URL: <https://www.japantimes.co.jp/news/2020/10/06/national/mike-pompeo-yoshihide-suga-tokyo-japan-quad/>
11. Tatsumi Yuki. How the U.S. Election Will Impact Japanese Politics. *The Japan Times*. Feb. 21, 2020. URL: <https://www.japantimes.co.jp/opinion/2020/02/21/commentary/japan-commentary/u-s-election-will-impact-japanese-politics/>
12. Walker Joshua W. The Impact of the U.S. Presidential Election on Japan-U.S. Relations. *The Japan Times*. Aug. 21, 2020. URL: <https://www.japantimes.co.jp/opinion/2020/08/21/commentary/world-commentary/us-presidential-election-japan-us-relations/>

УДК: 327.339.924

Нагорняк М. М.

УЧАСТЬ ЯПОНІЇ В РЕГІОНАЛЬНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ

Анотація. У статті розглядаються особливості підходу Японії до участі та реалізації інтеграційних проектів в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (АТР) в перші десятиліття ХХІ ст. Під-

креслюється, що регіональна економічна інтеграція відбувалася в нерозривному зв'язку з глобальним міжнародним співробітництвом і сприяла реалізації політики Японії щодо піднесення національних економік країн АТР. Розкриваються відмінності інтеграційних процесів у регіоні від європейської інтеграції. Показано, що включення національних економік у регіональну кооперацію розглядалося Японією як дієвий засіб недопущення регіонального сепаратизму. В умовах послаблення позиції США в регіоні, висвітлено роль Японії в оновленні угоди про ТТП і її намагання утвердити лідерство в АТР та сформувати коаліцію держав щодо стримування КНР.

Ключові слова: інтеграція, регіон, глобалізація, прагматизм, лідерство, доктрина «відкритого регіоналізму», Азійсько-Тихоокеанський регіон, Східна Азія, Південно-Східна Азія, АТЕС, США, Китай, ТТП-12, ТТП-11.

Нагорняк М. М. Участие Японии в региональных интеграционных процессах

Аннотация. В статье рассматриваются особенности подхода Японии к участию и реализации интеграционных проектов в Азиатско-Тихоокеанском регионе в первые десятилетия XXI века. Подчеркивается, что региональная экономическая интеграция происходила в неразрывной связи с глобальным международным сотрудничеством и способствовала реализации политики Японии в отношении подъема национальных экономик стран АТР. Раскрываются различия интеграционных процессов в регионе от европейской интеграции. Показано, что включение национальных экономик в региональную кооперацію рассматривалось Японией как действенное средство недопущения регионального сепаратизма. В условиях ослабления позиции США в регионе, освещена роль Японии в обновлении соглашения о ТТП и ее попытки утвердить лидерство в АТР и сформировать коалицию государств по сдерживанию КНР.

Ключевые слова: интеграция, регион, глобализация, прагматизм, лидерство, доктрина «открытого регионализма», Азиатско-Тихоокеанский регион, Восточная Азия, Юго-Восточная Азия, АТЭС, США, Китай, ТТП-12, ТТП-11.

Nahorniak M.M. Japan's participation in regional integration processes

Abstract. *The article examines the features of Japan's approach to the participation and implementation of integration projects in the Asia-Pacific region in the first decades of the XXI century. It is emphasized that regional economic integration has taken place in an inseparable connection with global international cooperation and contributed to the implementation of Japan's policy regarding the recovery of the national economies of the Asia-Pacific region. The differences in integration processes in the region from European integration are being revealed. It is shown that the inclusion of national economies in regional cooperation is considered by Japan as an effective means of preventing regional separatism. Given the weakening of the US position in the region, the role of Japan in renewing the TTP agreement is being highlighted, and its efforts to establish leadership in the Asia-Pacific region and form a coalition of states to restrain China.*

Keywords: *integration, region, globalization, pragmatism, leadership, doctrine of «open regionalism», Asia-Pacific region, East Asia, South-East Asia, APEC, USA, China, TTP-12, TTP-11.*

Постановка проблеми. Роль і місце Японії в інтеграційних процесах Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР) зумовлює науковий інтерес з кількох причин. По-перше, регіон відрізняється найбільш динамічними темпами економічного розвитку в світі, що змушує керівництво Японії змінювати свої традиційні підходи до інтеграційних процесів в АТР і адекватно реагувати на нові виклики. Тому розширення участі Японії в регіональних інтеграційних об'єднаннях і зонах вільної торгівлі (ЗВТ)

стало основою стратегії відбудови економіки Японії, яку у 2013 – 2020 рр. реалізовував уряд Сіндзо Абе. По-друге, регіональна інтеграція розглядається урядом країни як ефективний засіб для просування внутрішніх економічних реформ і стимулювання економічного росту країни. Дотримуючись політики економічного партнерства і міжнародних норм СОТ, Японія фактично є флагманом економічної інтеграції в АТР. Використовуючи «концепцію відкритого регіоналізму» та формати тристороннього саміту Японія – Китай – Республіка Корея і Транс-Тихоокеанського партнерства, вона успішно реалізує свою зовнішньоекономічну стратегію сприяння економічному росту, політичній і соціальній стабільності в регіоні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує, що недостатній рівень джерельної бази вплинув на тематику досліджень вітчизняних учених, які значну увагу звертають на аналіз інтеграційних процесів в АТР. Серед останніх досліджень і публікацій можна виділити роботи таких вітчизняних і закордонних науковців, як Є. А. Арапова, І. А. Малютіна, А. В. Мелькіна, С. О. Шергін, А. С. Позен та інших. Проте, аналіз чинників, які визначають інтеграційну політику Японії та її роль в інтеграційних об'єднаннях, вимагає подальших досліджень.

Метою статті є аналіз еволюції регіональної інтеграційної політики Японії, виявлення її особливостей і впливу на економічну і політичну ситуацію в АТР на сучасному етапі.

Геополітичні зміни третього тисячоліття, пов'язані з економічним піднесенням та зовнішньополітичною і військовою активністю Китаю в регіоні Східної та Південно-Східної Азії, поставили Японію перед складним питанням вибору: або рухатися традиційним шляхом зміцнення союзу зі США, або активізувати відносини з своїми сусідами у Східній Азії. Через історичні обставини зовнішньополітичні кроки Японії є обмеженими, а наявність ядерної загрози з боку КНДР і піднесення Китаю змушують її йти традиційним для післявоєнної історії країни шляхом збереження тісних військово-політичних від-

носин зі США. Оскільки Азійсько-Тихоокеанський регіон стає одним з світових центрів зростання, Токіо змушений шукати шляхи для активізації своєї зовнішньополітичної активності в регіоні. Важливим інструментом у реалізації зовнішньополітичних цілей слугує зовнішньоекономічна діяльність країни. У відповідь на економічне зростання Китаю і поширення його впливу у Східній Азії, Міністерство економіки і промисловості Японії ще у 2006 р. ухвалило «Стратегію економічного зростання», яке ставить за мету не лише утримання Японією статусу однієї з найбільших економік, але й перетворення країни в сильну домінуючу економіку світу.

Японія, долаючи наявні бар'єри та спираючись на доволі чітку прагматичну зовнішньоекономічну стратегію, формує сприятливе середовище для розвитку і поглиблення регіональної інтеграції. Проте, у процесі реалізації своєї стратегії їй доводиться враховувати два конкурентні ідеологічні фактори. Перший, який активно підтримується японською бюрократією і МЗС, відображає прагнення частини населення до історичного зближення з сусідами Японії в Азії за післявоєнним франко-німецьким зразком. Іншим фактором є новий націоналізм в Японії, який, зазвичай, виявляється як прагнення до більшої наполегливості в зовнішніх справах. Сюди ж входить певне невдоволення продовженням військової залежності Японії від Сполучених Штатів та прагнення до посилення азійської ролі у світових справах [1]. Яскравим прикладом цього є активізація зовнішньополітичної діяльності офіційного Токіо після підписання в січні 2017 р. президентом США Д. Трампом указу про вихід США з Транс-Тихоокеанського партнерства (ТТП).

Уряд Японії активізував свою економічну дипломатію у трьох напрямках: нормотворчість для підтримки вільних і відкритих глобальних економічних систем; підтримка розширення бізнесу японських компаній за кордоном за допомогою розвитку державно-приватного партнерства; просування дипломатії ресурсів одночасно із внутрішніми інвестиціями в Японію [2].

Окрім цього, Японії в інтеграційній політиці доводиться враховувати внутрішньоекономічні проблеми держав регіону і сильні націоналістичні настрої. З огляду на це, в основу її зовнішньоекономічної стратегії було покладено принцип «відкритого регіоналізму», який визначає економічне співробітництво країни з державами регіону. Він являє собою намагання вирішити одну з центральних проблем сучасної торговельно-економічної політики: як досягти сумісності між зростанням регіональних торгових домовленостей у всьому світі та глобальною торговою системою відповідно до основних засад Світової організації торгівлі [3].

Дотримуючись принципу «відкритого регіоналізму» в зовнішньополітичній концепції, Японія зуміла розвинути регіональне співробітництво з країнами Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС) і утвердити статус лідера. При цьому, регіональна економічна інтеграція розглядається Токіо в нерозривному зв'язку з глобальним міжнародним співробітництвом і відповідає інтересам недопущення регіонального сепаратизму. АТЕС є однією із небагатьох площадок, на якій відбувається діалог з питань економічного розвитку між розвинутими країнами і такими, що розвиваються. Те, що порядок денний не зачіпає політичних питань, сприяє просуванню економічних інтересів Японії і утвердженню її як провідного регіонального гравця. На кінець XX ст. обсяги її внутрішньорегіональної торгівлі склали 74% експорту, 69% імпорту і 40% прямих інвестицій в економіку країн-учасниць АТЕС [4]. При цьому, регіональна економічна інтеграція розглядається Токіо в нерозривному зв'язку з глобальним міжнародним співробітництвом і відповідає інтересам недопущення регіонального сепаратизму.

У 2006 р. представники бізнесу економік АТЕС висунули ідею створити Азійсько-Тихоокеанську зону вільної торгівлі. Найбільшим прибічником її створення є Китай, який прагне послабити вплив Японії в регіоні. За підсумками саміту АТЕС в листопаді 2014 р. було ухвалено Пекінську дорожню карту щодо внеску

АТЕС у формування АТЗВТ. У ній Китай прагнув закріпити терміни створення зони вільної торгівлі за участю економіки АТЕС у 2025 р. Проте більшість економік регіону висловилися проти.

Тому ключовим є питання підвищення взаємозв'язків в АТР як на рівні інфраструктури, так і на рівні інститутів і окремих людей. Воно вперше прозвучало в 2002 р. в Декларації Лос-Кабос, а в 2013 р. взаємопов'язаність в АТР стала однією з ключових тем Балійської декларації АТЕС. Формування цілісного, всебічно взаємопов'язаного й інтегрованого простору в фізичному, інституційному та гуманітарному вимірі визначалася як основна ціль. Як додатки до Балійської декларації було схвалено Концепцію зміцнення взаємозв'язку на просторі АТЕС і Довгостроковий план АТЕС з інфраструктурного розвитку та інвестування. Стратегічним посібником із реалізації ініціатив, спрямованих на об'єднання регіону АТЕС, став Комплексний план АТЕС щодо взаємозв'язку на 2015–2025 рр., затверджений у листопаді 2014 р. у ході Пекінського саміту. Головне завдання проекту – створення до 2025 р. взаємопов'язаного, взаємодоповнюючого й інтегрованого простору в АТР за допомогою забезпечення взаємозв'язку як на рівні інфраструктури, так і на рівні інститутів та окремих людей [5].

Таким чином, завдяки АТЕС, який є головним чинником у світовій торговій системі, принцип «відкритого регіоналізму» набув глобальної популярності [6]. Проте, зауважимо, що ні в ухвалених на самітах глав держав та урядів АТЕС рішеннях, ні в офіційних документах уряду Японії не міститься визначення «відкритого регіоналізму» як доктрини. Сприяння лібералізації торгівлі й інвестицій сьогодні, на думку японських урядових кіл, є необхідним не тільки для стійкого росту японської економіки, але й світової економіки. Крім того, стримування протекціонізму в торгівлі, підтримка і зміцнення СОТ, яка забезпечує правову стабільність і передбачуваність міжнародної торгівлі, захист прав інтелектуальної власності залишаються сьогодні основними завданням в зовнішньоекономічній політиці Японії [7].

Особливу увагу в регіональній політиці уряд Японії звертає на інтеграцію країн Тихоокеанського регіону. Переговори про утворення Транс-Тихоокеанського партнерства тривали між державами регіону з 2005 р., коли між невеликою групою країн Тихоокеанського регіону, до складу якої входять Бруней, Чилі, Нова Зеландія та Сінгапур, було укладено торгову угоду про Транс-Тихоокеанське стратегічне економічне партнерство. Із приєднанням у 2008 р. США та провідних економік регіону цей проект набув глобального характеру.

Долучення до проекту відповідало інтересам Японії щодо створення всеохоплюючої зони вільної торгівлі АТР. Відповідне рішення про приєднання було зафіксоване в ухваленому 2010 р. кабінетом міністрів документі «Основи політики з питання про всеохоплююче економічне партнерство». Проте, аварія на АЕС у Фукусімі в березні 2011 р. змусила уряд відкласти реалізацію проекту на невизначений термін.

Керуючись зовнішньоекономічними інтересами, новосформований уряд на чолі з Абе Сіндзо з середини 2013 р. долучився до переговорів про ТТП. Після дев'ятнадцяти офіційних раундів переговорів та багатьох інших окремих зустрічей країни-учасниці досягли згоди в жовтні 2015 р. та підписали пакт на початку 2016 р.

Однак угоду так і не було ратифіковано конгресом США. У процесі президентської виборчої кампанії 2016 р. вона стала об'єктом критики як з боку кандидатів від республіканської, так і демократичної партій. У ході виборчої боротьби Д. Трамп, критикуючи угоду, стверджував, що участь США у ній призведе до збільшення кількості робочих місць на виробництві за кордоном, збільшить торговий дефіцит США [8].

Тому, ставши президентом США, Д. Трамп у січні 2017 р. офіційно відмовився від участі в ТТП. Вихід США з проекту зумовив неоднозначні думки щодо доцільності його існування. Так, країни, що розвиваються, зокрема Малайзія та В'єтнам, вважали, що ТТП втратило свою значущість. Тим часом Канада та

Мексика були вимушені зосередитися на перегляді північноамериканських угод про вільну торгівлю, які також були ініційовані адміністрацією Трампа.

Із послабленням позиції США в АТР і загостренням американсько-китайських відносин роль флагмана країн Азійсько-Тихоокеанського регіону перебрала на себе Японія. До речі, вона успішно використовує незадоволеність протекціоністською політикою США у світовій торгівлі як для збереження і реалізації угоди про ТТП, так і для відновлення і посилення свого впливу у форматі тристороннього саміту Японія – КНР – Республіка Корея. Ці відносини з регіональними сусідами є надзвичайно важливими для Токіо. По-перше, як показали вибори лідера керівної Ліберально-демократичної партії (ЛДП) Японії, вони мають вплив на внутрішньополітичну ситуацію в країні, по-друге, підтримка відносин у рамках тристороннього саміту забезпечує участь в інтеграційних та інших політико-економічних процесах, які відбуваються в регіоні.

Енергійна економічна дипломатія Японії отримала високе визнання і підтримку країн регіону. Зокрема, уряд Японії провів три з чотирьох зустрічей вищих посадових осіб (зборів на рівні вищих торгових переговорів), що відбулися на завершальній стадії переговорів після липня 2017 р., зокрема у курортному місті Хаконе, неподалік від Токіо [9].

8 березня 2018 р. в м. Сантьяго (Чилі) відбулося підписання нового варіанта угоди, який отримав назву «Всеосяжне і прогресивне Транс-Тихоокеанське партнерство, ВПТТП» (Comprehensive and Progressive Agreement for the Trans-Pacific Partnership, CPTPP). Цей документ підписали представники 11 держав: Австралії, Брунею, В'єтнаму, Канади, Малайзії, Мексики, Нової Зеландії, Перу, Сінгапуру, Чилі та Японії [10]. В ухваленій спільній заяві зазначається, що «нова угода демонструє колективне прагнення до формування ефективної, заснованої на загальних принципах і нормах, прозорій торгової системи, відкритої для будь-якої економіки, що готова прийняти встановлені правила» [10].

Хоча ТТП-11 є компактною угодою, яка містить лише сім статей, однак вона легітимізувала існування партнерства як суб'єкта зовнішньоторговельних відносин і сформувала правила, що характеризують нову торгову політику двадцять першого століття.

Стаття 2 передбачає призупинення застосування деяких положень, заморожуючи 22 попередні, які були додані на вимогу Сполучених Штатів під час переговорів про ТТП. Половина з них стосується інтелектуальної власності. Дію положень, які породили великий інтерес Сполучених Штатів, зокрема, стосовно восьмирічного періоду захисту даних щодо біопрепаратів та врегулювання суперечок між інвесторами та державою стосовно інвестицій, було припинено. Стаття 3 передбачає набрання чинності угоди після її ухвалення парламентами країн, тоді як критерій ВВП був скасований. Варто зазначити, що, формуючи нову редакцію угоди про ТТП, Японія зуміла втримати баланс інтересів як країн підписантів, так і тих, які з геополітичних міркувань могли б приєднатися до партнерства. Попри важливість цього документа, варто визнати, що його майбутнє залежатиме від повернення Сполучених Штатів у ТТП, а справжнє значення перевірятиметься тим, чи приєднається до цієї угоди Китай.

Проаналізовані питання на сьогодні є складними та вимагають від Японії значних зусиль. Непрогнозованість розвитку подій у торгових відносинах між США та КНР змушують Токіо вибудовувати багатовекторну зовнішньополітичну лінію. Її реалізація продиктована як економічними, так і безпековими факторами. Так, у середині липня 2018 р. в Токіо глави Японії і ЄС підписали довгоочікувані угоди про економічне партнерство (Economic Partnership Agreement, EPA) і стратегічне партнерство (Strategic Partnership Agreement, SPA). Лідери Японії і ЄС на спільній прес-конференції підкреслили, що підписанням угоди вони «демонструють світові обопільний і твердий намір боротися з будь-якими формами протекціонізму». Ключовими елементами угоди стали питання регулювання сільськогосподарського імпорту з ЄС до Японії і полегшеного доступу японських автови-

робників на європейський ринок, питання захисту інтелектуальної власності, взаємне зниження тарифів на постачання товарів і продукції на внутрішні ринки країн [11].

За оцінками фахівців, створена зона вільної торгівлі може стати найбільшою в світі: економіки країн, які її формують, складають більше 30 % світового ВВП.

Аналогічні кроки були зроблені Японією і в напрямі активізації своєї присутності в країнах Латинської Америки, де активно зміцнює свої позиції Китай і Республіка Корея. Варто відзначити, що, реалізуючи свою зовнішньоекономічну політику в цьому регіоні, Токіо використав нетрадиційні угоди про вільну торгівлю, зокрема, про економічне партнерство. Такий інструментарій і політика лібералізації торгівлі дає можливість збільшити конкурентоспроможність японських компаній в латиноамериканських країнах.

Враховуючи складну міжнародно-політичну картину світу, Токіо з підписанням угоди про «Всеосяжне і прогресивне Транс-Тихоокеанське партнерство» прагне сформувати коаліцію щодо стримування КНР і, по суті, відродити той формат чотиристоронньої взаємодії, який реалізовували США: США – Японія – Австралія – Індія, створення Азійсько-Африканського коридору зростання.

Проте криза, пов'язана з пандемією коронавірусу, змушує Японію і держави регіону шукати нові шляхи для виходу із неї. Так, 15 листопада 2020 р. в столиці В'єтнаму, під час віртуального саміту країн Південно-Східної Європи, 14 країн підписали угоду про «Регіональне, всебічне економічне партнерство» (RCEP). Серед країн учасниць – Китай, В'єтнам, Сінгапур, Індонезія, Малайзія, Таїланд, Філіппіни, М'янма, Бруней, Лаос, Камбоджа, Японія, Австралія, Південна Корея та Нова Зеландія. Угоді передувало 31 раунд переговорів та 18 зустрічей міністрів упродовж восьми років. Терміни її укладення зривалися шість разів. Згодом її доля залежала від Індії, керівництво якої виступало проти низки пунктів. Утім, наприкінці 2019 р. Індія відмовилася від переговорів і шлях до угоди був відкритий.

За своєю суттю це – найбільша у світі угода про вільну торгівлю, яка охоплює 2,2 мільярда людей та близько третини світового економічного виробництва. Завдяки цьому документу країни домовилися про зниження тарифів і встановлення загальної для усіх учасників угоди про правила торгівлі, що сприятиме економічній інтеграції в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. За характером угода спрямована проти протекціоністської політики США і має антиамериканський характер, що змусить новообраного президента США Джозефа Байдена здійснити відповідні кроки на відновлення своєї присутності в регіоні АТР. З іншого боку, угода утверджує лідерські позиції Китаю в інтеграційній політиці в регіоні й усуває Японію з її традиційних сфер впливу. Такий стан в регіональних інтеграційних процесах, на нашу думку, може призвести до ускладнення системи взаємовідносин у регіоні та істотно підвищить невизначеність перспектив взаємодії країн ТТП-11 з США і Китаєм як в економічній, так і політичній сферах [12].

Висновки. Завдяки продуманій зовнішньоекономічній стратегії та економічній дипломатії уряд Японії зумів, не зважаючи на посилення ролі Китаю та наявні націоналістичні настрої в країнах АТР, реалізувати свою інтеграційну політику. Враховуючи ці фактори та непрогнозованість розвитку подій у торгових відносинах між США та КНР, Токіо вибудовує свою багатовекторну зовнішньоекономічну політику на засадах принципу «відкритого регіоналізму». Завдяки цьому Японія прагне досягти сумісності між зростанням регіональних торгових домовленостей та глобальною торговою системою, відповідно до основних засад Світової організації торгівлі. Тому регіональна економічна інтеграція розглядається Токіо в нерозривному зв'язку з глобальним міжнародним співробітництвом і покликана запобігати проявам регіонального сепаратизму. Характерно, що в процесі реалізації своєї зовнішньоекономічної стратегії Японія використовує інструментарій політики лібералізації торгівлі, що зумовлює різноспрямованість інтеграційних про-

цесів в АТР, які випереджають економічний розвиток країн регіону. Водночас, у своїй інтеграційній політиці вона не зачіпає політичних питань, що суттєво відрізняє її від інших регіональних гравців. Така тактика в реалізації економічної стратегії сприяє не тільки успішному просуванню її економічних інтересів, але й утвердженню Японії як провідного регіонального актора, який, сприяючи утворенню зон вільної торгівлі, прагне сформувати коаліцію щодо стримування КНР і відродити той формат чотиристоронньої взаємодії, який реалізовували США: США – Японія – Австралія – Індія, створення Азійсько-Африканського коридору зростання.

Використані джерела та література

1. Adam S. Japan's Distraction by Regional Economic Integration. *Peterson Institute for International Economics*. 2002. Vol. 4. № 1. P. 1-3. URL: <https://www.piie.com/commentary/speeches-papers/japans-distraction-regional-economic-integration> (дата звернення: 10. 11. 2021).
2. Archives Diplomatie Bluebook. International Situation and Japan's Diplomacy in 2018. 2020. URL: <https://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/2019/html/chapter1/c0102.html#sf01> (дата звернення: 10. 11. 2021).
3. Ross G. New Open Regionalism in the Asia Pacific. Research School of Pacific and Asian Studies The Australian National University. URL: https://archive.lowyinstitute.org/sites/default/files/pubfiles/Garnaut%2C_A_NEW_OPEN_REGIONALISM_IN_THE_ASIA_PACIFIC_1.pdf (дата звернення: 10. 11. 2021).
4. Мелькина А. Трансформация подходов Японии к участию в интеграционных процессах в Азиатско-Тихоокеанском регионе. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/transformatsiya-podhodov-yaponii-k-uchastiyu-v-integratsionnyh-protsessah-v-aziatско-tihookeanskom-regione> (дата звернення: 10. 11. 2021).
5. Алиев Т., Баева М. АТЭС после 2020 года: задачи для России. Доклад. Форум «Азиатско-тихоокеанского экономического сотрудничества». *Всероссийская академия внешней торговли*. 2019. С.52-53. URL: http://arpec-center.ru/wp-content/uploads/2019/05/%D0%94%D0%BE%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4-%D0%90%D0%A2%D0%AD%D0%A1_-2019-%D0%BC%D0%B0%D0%B8%CC%86.pdf (дата звернення: 10. 11. 2021).
6. Bergsten F. Open Regionalism. *Institute for International Economics*. 1997. С.1-10. URL: <https://www.piie.com/publications/working-papers/open-regionalism> (дата звернення: 10. 11. 2021).

7. Making international rules and promoting policy coordination. Tokyo, 2018. URL: <http://www.mofa.go.jp/mofaj/gaiko/economy.html> (дата звернення: 10. 11. 2021).
8. Yoritumi W. What TPP Means for Japan and the Global Economy. Tokyo, 2019. URL: <https://www.nippon.com/en/in-depth/d00472/what-tpp-means-for-japan-and-the-global-economy.html> (дата звернення: 10. 11. 2021).
9. McBride J., Chatzky A. What Is the Trans-Pacific Partnership. Tokyo, 2019. URL: <https://www.cfr.org/backgrounder/what-trans-pacific-partnership-tpp> (дата звернення: 10. 11. 2021).
10. 11 states, minus U.S., sign TPP in free-trade push in face of protectionist Trump. The Japan Times. 2018. URL: <https://www.japantimes.co.jp/news/2018/03/09/business/11-states-minus-u-s-sign-tpp-free-trade-push-face-protectionist-trump/#.Wqd8jx3 FKUI> (дата звернення: 10. 11. 2021).
11. Yoshida R. Japan and the European Union complete trade deal accounting for 30 percent of world's. *The Japan Times*. 2018. Vol 2. №3. P. 13-15. URL: <https://www.japantimes.co.jp/news/2018/07/17/business/japan-european-union-complete-trade-deal-accounting-30-percent-worlds-gdp/#.W17ALRTnj0o> (дата звернення: 10. 11. 2021).
12. Лазарова С. Китай та ще 14 азійсько-тихоокеанських держав підписали найбільшу у світі угоду про вільну торгівлю. Ханой, 2020. URL: nv.ua/ukr/biz/economics/ugoda-mizh-kitayem-i-14-krajinami-na-samiti-asean-naybilsha-zona-vilnoji-torgivli-ostanni-novini-50124140.html (дата звернення: 10. 11. 2021).

УДК 332: 330.342: 338.24.021.8

Velychko V. V.

"LIGHTS AND SHADOWS" OF CHINA'S WESTERN REGION DEVELOPMENT: JAPANESE VIEWS

Abstract. *The paper outlines feature of China's West Development (hereinafter CWD) through Japanese lenses. It rarely but regularly can be found in Japanese academic publications. Author examines Japanese views on CWD using regional economy set of research instruments.*

University research units and specialized institutions have conducted studies of the CWD and its implication in such areas as territory,

population, sub-regional structure, regional domestic product (RDP) and RDP/capita etc.; geographical features (mainly through lenses of economic geography and environment studies); regional policy and its economy implications (general policy practices, their legal basis, regional and intraregional policies, economic advancement of the selected territories); people's income distribution and livelihood in the region; regional logistics and transportation; legal framework of the CWD; China's East-West capital transfer alternative: South-East Asia; Belt and Road Initiative: strategy and construction; CWD options for Japanese business and COVID-19 and BRI performance in the region.

Key words: *development policy, Japanese China regional studies, China West development, Belt and Road Initiative, coastal area, inland area, regional poverty, income distribution, environment protection, moderately prosperous society, upper middle income, investment climate, Japanese companies, COVID-19.*

Величко В. В. «Світло та тіні» розвитку західного регіону Китаю: японський погляд

Анотація. У статті висвітлено риси розвитку Західного Китаю (далі – РЗК) через призму японських поглядів. Про нього зрідка, але регулярно, згадується у японських наукових публікаціях. Автор досліджує погляди на РЗК, використовуючи теорії та парадигми регіональної економіки як інструменти дослідження.

Університетські дослідницькі підрозділи та спеціалізовані установи ведуть дослідження РЗК та його наслідків у таких областях, як: територія, населення, субрегіональна структура, регіональний внутрішній продукт (РВП) та РВП / на душу населення тощо; географічні особливості (головним чином, через об'єктиви економічної географії та екологічних досліджень); регіональна політика та її економічні наслідки (загальна політична практика, їх правові основи, регіональна та внутрішньорегіональна політики, економічний прогрес вибраних територій); рівні доходів в регіоні; регіональна логістика та транспорт; законо-

давча база РЗК; альтернатива трансферу капіталу Схід-Захід Китаю: Південно-Східна Азія; ініціатива «Один пояс, один шлях»: стратегія та будівництво; можливості РЗК для японського бізнесу та здійснення у регіоні ініціативи «Один пояс, один шлях» у період COVID-19.

Ключові слова: регіональний розвиток, регіональні дослідження Китаю у Японії, розвиток Заходу Китаю, приморський район, внутрішній район, регіональна бідність, охорона навколишнього середовища, помірний достаток, дохід вище середнього, ініціатива «Один пояс, один шлях», інвестиційний клімат, японські компанії, COVID-19.

Величко В. В. «Свет и тени» развития западного региона Китая: японский взгляд

Аннотация. В статье показаны черты развития Западного Китая (далее РЗК) через призму японских взглядов. О нем редко, но регулярно, упоминается в японских публикациях. Автор изучает взгляды японских авторов на РЗК, используя инструменты исследования региональной экономики.

Исследовательские подразделения университетов и специализированные учреждения ведут исследования РЗК и его последствий в таких областях, как: территория, население, субрегиональная структура, региональный внутренний продукт (РВП) и РВП на душу населения; географические особенности (в основном, через призму экономической географии и изучения окружающей среды); региональная политика и ее экономические последствия (общие практики политики, ее правовая основа, региональная и внутрирегиональная политика, экономическое развитие отдельных территорий); распределение доходов и средств к существованию людей в регионе; региональная логистика и инфраструктура; правовая основа РВК; альтернатива переноса капитала в Китае с Востока на Запад: Юго-Восточная Азия; инициатива «Пояс и путь»: стратегия и строительство; возможности РЗК

для японского бизнеса; осуществление в регионе инициативы «Один пояс, один путь» в период COVID-19.

Ключевые слова: региональное развитие, региональные исследования о Китае в Японии, развитие Западного Китая, приморский район, внутренний район, региональная бедность, охрана окружающей среды, умеренное благосостояние, доход выше среднего, инициатива «Один пояс, один путь», инвестиционный климат, японские компании, COVID-19.

Formulation of the problem. China's West Development has been drawing attention in Japan since its very beginning in 1999. Its strategy has derived from Deng Xiaoping's idea of "three steps" (三个步骤) which is the name of a three-stage development strategy. The first stage aims to double the annual GDP after the 1980th, the second stage further doubles the annual GDP after the 1990th. The third, current, stage is to further increase GDP in 21st century and to break away from the developing economy status. Therefore, CWD was seen as a potential of Chinese economy growth and the realization of the goal of the third stage of development. So, the development of the CWD have been important not only for China, but for Japanese business interests in the region. New wave of interest to it in Japan was sparked in 2013, when Chinese leadership has launched the Belt and Road initiative (BRI). Very fast the CWD has become the integrative, inalienable and long lasting part of the BRI. The CWD strategy became the research target of a number of official, semi-official and corporate institutions and some universities. Their surveying and evaluation was followed by publications of its results and findings, which could be interested for academic community outside Japan.

Paper objectives. The paper will review the selected Japanese publications on China's Western region development with some insight into academic and business community. This article's main objective is to observe Japanese views on China mainly from the angle of its regional economy. The paper presents Japanese academic circles'

reflection on regional policy of China taking its Western region as a case.

Analysis of recent research and publications. Many books and papers published in and outside Japan have been giving outlook on China's image, advising how it can be improved in Japanese people's eyes. For example, the authors of the monograph "China in the Eyes of the Japanese" (Routledge, 2020) have surveyed the present situation in China in order to understand general views of Japanese society on Chinese culture, politics, social issues, economy and media [1].

However, international publications regarding the coverage of Japanese research outcomes and conclusions on China's West development were not found so far, except few, conducted in China. The Institute of Eastern Europe and Central Asia of Chinese academy of social sciences has published a paper on perception of by BRI Japanese academic circles. The author of the article, research professor Zhao Yuming, has touched upon the CWD development only in connection with the BRI [1].

Methodology notes. An editor and contributor of "China Analysis" serial books, regularly published from 1993 to 2008, famous Japanese researcher Tomoyuki Kojima in his monograph "A book that understands everything about China by province and region – a huge market to watch" (2002, PHP Institute publishers) two decades ago predicted, that China is expected to grow further in the future. In the book resume he noted, that even if you say "China" in one word, it is so diverse and vast that you cannot even say that it is in a different region. It is too violent to think of it as "China" all at once, and if you want to be deeply involved with China in the future, what kind of people live in each region and what kind of climate, history and culture they have, it will be indispensable to know.

However, in modern publications Chinese regions (except of China's former Manchuria and China's "new Silk road") are rarely explored and presented. Some experts in Japan even claim that it is because the regional studies era "came to the end".

For example, Tian Erhui from Waseda University in his article “Regional Research Methods and Modern China Studies” (Japanese Studies of Contemporary China journal, 2017), argues that in the course of the globalization, regional studies have declined, and interdisciplinary approach they based on has gradually been ignored [2].

Even among scholars who stick on to regional studies in the nearest past, are often heard various arguments, such as “the era of regional studies is over”. Instead, China regional research is based on variety of many disciplines, including economics, politics, society, history, culture, international relations etc. has been separately spread over. Thus, so many theories and methodologies must be mobilized to conduct complex analysis of the situation in regions. However, as mentioned by prof. Tian Erhui, such many research methods’ effectiveness is not clear, and it is difficult to avoid the danger of falling into the chaotic arbitrary judgment of analysts.

So, it is impossible to ignore expertise strength of regional studies, which is based on cross disciplinary regional science integrating disciplines mentioned above. In this field research on the China regional development consistent results could be achieved by using even cross-sectional analysis or fixed-effect models or random-effect models and panel data analysis used in the econometrics.

In his early studies Kyoto University professor M. Fujita tended to use cross-sectional techniques to analyze the regional economic development of China in case of disparity [3].

However, cross-sectional analysis is proved to be limited in estimating regional development model, because this analysis could not capture the regional heterogeneity. Later on Osaka Gakuin University professors T. Matsuki and R. Usami adopted fixed-effect models and random-effect models to reduce omitted variable bias and expand the sample size [4].

Like regional growth theory, the new economic geography theory developed by M. Fujita together with Paul Krugman from Princeton, predicts later that regions tend to diverge over time. In this theory,

the diffusion of factor is considered as driving force for regional specialization and spatial agglomeration. Moreover, spillover effects will make these clusters own competitive advantages compared with other regions. Thus, capital and labor will gradually flow into these agglomerations because of the increasing returns of factor. As a result, different regions within a country are more likely to diverge over time [5].

Implication of new geography theory in the CWD analysis appeared productive and ensured its strong methodology ground.

Presenting main material. Database of Western China and basic facts about the CWD is collected and available in Japanese official (Economic and social research Institute under the Cabinet), semi-official (Institute of Chinese studies), non-government organization (Japan External Trade Organization JETRO (ジェトロ)) and think tanks of big companies. While official and semi – official research units are located in Tokyo, some Japanese corporate branch offices are located in China cities, mostly in Beijing, and some of them in Chengdu, Guangzhou, Shanghai, Dalian, Wuhan, Xian, Qingdao etc. Many local data, analyses and publication are outsourcing by government and business entities.

In JETRO information resources one can find that Western region divided in 6 provinces, 5 autonomous regions and 1 municipality: Sichuan, Inner Mongolia Autonomous Region, Guizhou, Xinjiang Uygur Autonomous Region, Yunnan, Tibet Autonomous Region, Qinghai, Guangxi Zhuang Autonomous Region, Gansu Province, Ningxia Autonomous Region, Shaanxi Province and Chongqing municipality.

Referring to China statistics, at least 4 major economic geography data are widely circulating in Japan.

1. China's West territory is equal to 6.85 sq.km (country – 71.4 %, 5,2 % – world)	2. Western China's population is more then 380 million people (country – 27 %, world – 5.0 %)	3.Regional GDP of Western China (2019) is 20.5 trillion yuan (country – 20 %, world – 3.4 %)	4. Per capita GDP of the Western region is 53,700 yuan – US\$ 7671 (country – 75.7 %)
--	---	--	--

Source [6]

As a rule, JETRO information on Western China is presented by provinces and big cities. The information is regularly updated and revised, for instance, regarding Sichuan 四川省 (as on December 2020), Chengdu city成都市 (as on April 2019), Chongqing municipality重慶市 (as on December 2020), Guizhou province貴州省 (as on April 2019), Yunnan province雲南省 (July 2019), Guangxi Zhuang autonomous region 広西チワン族自治区 (2017年9月, Chongqing city agglomeration重慶市の主な商圈について (as on January, 2017) etc. [7].

Data on regional domestic product (RDP) is mainly outsourced from China statistics, translated into Japanese and processed in the framework of CWD research project.

Geography and environment issues. The Western region range (西部の地域範囲) is an object of geographical research in Japan in terms of climate and earth regional structure, industry and population density, means of communication, main mineral and energy deposits etc. Since the region falls short in drinking and technology water some policy measures toward CWD concern water resources issues. For instance, special policy and incentives were drafted on artificial rainfall for needs of the WCD.

To ensure the smooth progress of the CWD strategy and to protect the area's ecological environment, the government enacted

some concrete measures for that. It includes the strengthening of dynamic observations and putative assessments of the Western region ecological environment, providing observational information and scientific evidence for relevant departments, and projects to increase artificial rainfall (in some areas – snowfall).

The problem of water resource shortage has made the CWD rather difficult. But a large amount (around 80%) of atmospheric and underground water resources have not been developed and used. Almost every provincial and local government is working on projects to increase the amount of artificial rainfall (snow) in dry season. To ensure artificial precipitation in the Western region the Central government set up working group to increase the amount of artificial rainfall (snowfall) that does not depend on the season [9].

The observation and analysis of China's environment problems conducted in the Economic and Social Research Institute plays an important role in China studies with a focus on pollution in China regions and consecutive policy of central and local governments.

However, whether these environmental problems can be resolved early depends on the Chinese people's attitude toward environmental problems. Some of China's environmental problems are caused by pollution caused by economic development such as Chongqing, while others are desertification problems and garbage problems. Besides the smog in big cities like Chongqing, the garbage problem can be witnessed there. At least some amounts of garbage can be detected in Western China cities scattered outside houses and along roads.

Since the COVID-19 epidemic in China, efforts have been made to improve the environment in terms of hygiene, and it is hoped that such a garbage problem will be resolved.

Some research papers stipulate that regional latecomers (like Western China provinces and municipalities) enjoy the spillover effects of nation-wide progress in environmental management and technology. However, some cities moving slowly in the environmental progress, some localities even suffer by the pollution through the relocation of polluters towards them.

Based on the analytical framework of the environmental Kuznets (EK) curve, main findings of the Economic and Social Research Institute are concerned the Western China and other provincial panel data proved the validity of the EK curve hypothesis in industrial emissions in China. The curve postulates an inverted-U relationship between pollution and economic development. At early stages of the CWD, environmental quality deteriorates with increases in per capita income, while at higher levels of development, like now, the environmental degradation is seen to decrease with further increases in per capita income [10].

Some facts prove that the regional latecomer's advantage was verified in the case of waste water, while its disadvantage was identified in waste gas and solid waste. Along with the nation-wide technological progress, the Western regional latecomer's advantage was identified in the case of sulfur dioxide, and soot.

In the Institute paper some contrasting results on regional latecomer's effects between waste water, gas, and solid waste, which come from the difference in policy performances, were presented. The matured and well-designed water pollution control may have regional latecomers enjoying the spillover effects of nation-wide progress, while the premature and ineffective control of air and solid waste pollution may cause pollution leakage for regional latecomers. Also presume that nation-wide technological progress in waste and air pollution control may reflect the fact that Western China, as a developing region, is obtaining technological transfers from advanced regions and even developed regions.

Both political and economic expert circles paid interest in intra regional differences (地域格差の原因). Great impact of the WCD on the environment was the subject of extensive scholarly research project, including those sponsored by the Government.

One of the goals for the development of the Western region put forward in 2000 was to make breakthroughs in the construction of ecological environment in the Western region in 10 years, that is, the two five-year plans. This was version 1.0. The goal for 2020 was

version 2.0, when the deterioration of the ecological environment was contained and important goals such as building a national ecological security barrier were achieved.

Therefore, if to evaluate what has been achieved in the large-scale development of the Western region, one should still adopt the goal-consistent method, which is what kind of goals China put forward in the past. The most important thing is that the ecological environment in the China's West has improved significantly. From 2000 to 2016, according to the data provided by the World Bank, China's forest area increased by 330,000 square kilometers while OECD countries (36 countries) increased forest area by 60,000 square kilometers [11].

This could increase China's ecological capital. From the very beginning of the CWD, China determined the ecological environment construction goals, including major projects such as returning farmland to forests.

The problem of uneven and insufficient development in the Western region may seem to be the key to not only the economic development gap with the Eastern region, but also the gap between man and nature, which is neither balanced nor sufficient. Therefore, in the meaning of the strategy for the development of the Western region, a key word in the upgraded version proposed this time is "big nature protection". Only big protection can achieve sustainable development and form a new pattern of big protection, opening up, and high-quality development. Therefore, during the "15th Five-Year Plan" period (2021–2025), it is indeed necessary to consider how to implement a series of major and necessary ecological projects in the Western region, just like the protection project of the Three Rivers area. If it can take 15 years or more to form a new pattern and new situation in the ecological environment, it will not only make an important contribution to China, but also to the global green development. In itself it is also a measure of the high-quality WCD assessment. The most important sign, the ecological contribution it makes may be higher than its economic contribution.

CWD: logistics and transportation

The Western China spans over huge territory. So it is necessary to focus on solving the problem of insufficient supporting conditions and of high logistics costs caused by long-distance transportation. For a long period of time, China's opening-up was generally geared towards developed countries, introducing investments from countries like Japan and exporting back. Therefore, coastal areas can use the advantages of ports to sell goods to most countries in the world through shipping, while inland areas have no such advantages [12].

The high-quality development of the Western region is to engage in the "three centralisms", that is, concentration, intensive and cluster. Most areas in China West are small in population, small in scale, and not too dense. It is impossible to have so many urban agglomerations and metropolitan areas and such large urban agglomerations and metropolitan areas in the Eastern China. Except for the limited urban agglomerations and the small number of metropolitan areas, the Western region should pay attention to the development of regional central cities. A prefecture and city will focus on supporting the development of a regional city, plan to build an industrial development platform, increase investment, promote the concentration of factors, and promote the development of rural areas and surrounding areas close to big cities. In this way, a new pattern of high-quality development of the Western region can be formed [13].

The Western region has a long border, and the development of the border region plays an important role in the new pattern of CWD. Most of the border areas are ethnic minority areas and poverty-stricken areas, and some territories are considered as old revolutionary base.

The Japanese investors look at the development of every frontier lot in connection with the nearest city or township. In turn, the city embarks on the industry, which needs good investment climate including transportation and logistics, e.i. hard environment.

It consists of external transportation facilities, urban infrastructure and park infrastructure. The rise of several regional central cities in West China border areas can form a border economic zone, thereby

consolidating the development of the border areas and enriching the people there.

In the current course of the WCD, Central government proposed to open China's West to the outside world and thus to build up the region as the frontier of opening up. But the border in the Western region is very long and neighboring states like Kazakhstan were not very developed. So the BRI which streamlines to the Western Europe via Central Asia lets border cities reach European sources of investments and technologies.

Regional economic policy and its legal framework

Despite Chinese government policy towards Western region was adopted in 1999, the need to explore its huge potential born much earlier, since the founding of New China in 1949.

The idea of the Western Development was derived from Deng Xiaoping's idea of "three steps" and "two big points". "Three steps" is the name of a three-stage development strategy. The first stage aims to double the annual GDP after the 1980s, and the second stage further doubles the annual GDP after the 1990s. The third stage is to further increase GDP after the 21st century and aim to break away from the underdeveloped economy. The "two big points" is the idea that the coastal areas of China will be developed first, and the resulting economic disparity will be supported by the developed regions in the underdeveloped regions [14].

When previous economic development of the coastal areas of the Eastern China had been successful, it made a great impact on the Western China economy. It opened a great opportunity to embody the CWD Strategy.

In 1995, the Chinese government launched the Western development in earnest. In the 10th Five-Year Plan (1996–2000) it was instructed to shift the focus of development and investment from the coastal zone to China's West. Then the "Western Development project" was set up to guide the CWD mainstream.

That was stressed in the research outcome on China's 11th Five-Year Plan (2001–2005) realized by the Economic and Social Research

Institute (ESRI). ESRI Study Group on China's Report stipulated that in the latter half of the 1990th Western China has observed rapid growth; on the other hand, it lay far behind the Eastern, coastal region in terms of economy and industry. There were various causes. For example, lack of infrastructure and political instability in multi-ethnic areas [15].

The term "Western Development Strategy" was announced in Xi'an on June 17, 1999 by then-President Jiang Zemin. After that, the strategy became the party's policy, and in December 1999, the CPC Central Committee decided to carry out CWD as a national strategy.

In January 2000, the Western region development guidance group of the State Council was set up and called the WCD Conference. The Conference worked out the basic policies for the following five items.

1. Promote infrastructure construction.
2. Steadily strengthen the protection and construction of the ecological environment.
3. Actively adjust the industrial structure and foster distinctive economic dominant industries.
4. Develop science and technology and education to accelerate human resource development.

These items were mentioned in the Central government activity report to the National People's Congress (NPC) during its annual session in March 2000. The Western Development Subcommittee of the State Council was organized under the Premier chairmanship [16].

The CPC Central Committee in October 2000 has adopted the "Proposal for the 10th Five-Year Plan" with inclusion of CWD was compiled and at the National People's Congress in March 2001 – adopted. The very start of Western development policy has been materialized [17].

Since the start of the WCD, the Central government has passed three directives which were implemented its three phases.

The first phase was accomplished according document jointly issued by CPC Central Committee and the State Council 20 years ago ("Notice on Implementing Several Policies and Measures for Western Development") [18].

The second phase was materialized in line with the document of the CPC Central Committee and the State Council on the development of Western region during next 10 years (“Several Opinions of the Central Committee of the Communist Party of China and the State Council on the Further Implementation of the Strategy for the Development of the Western Region”, 2010).

Currently, the third phase has been launched in accordance with the “Guiding Opinions of the CPC Central Committee and the State Council on Promoting the Development of the Western Region in the New Era to Form a New Pattern”. The document has been passed in 2020, with special emphasis on the formation of a new pattern in the development of the Western region.

All “Opinions” on the large-scale development strategy are continuous, inherited, and innovative. They are consistent and continuously upgraded.

The political course went through reform period and has been updating according to the overall policy drafting and implementing guidelines. Then “One belt, one road” initiative (hereinafter – BRI) was elaborated to keep the WCD on a top priority level.

The WCD strategy was picked up by region’s major territorial units – 12 provinces (autonomous regions and centrally managed municipalities), which drafted for themselves local sub strategies. Thus, each province has been carrying obligations to pursue its development strategy and goals [19].

In general, more than 2 decades have passed, and it was found that it is no longer sustainable to promote the development of the Western region on such a vast territory. Therefore, its future development should shift from comprehensive promotion to key breakthroughs.

Finally, the CWD strategy had become a strategy of great importance to the country modernization. The core policy had been developed in order to reach the balanced state of income distribution via better supply of resources and introduction of domestic and foreign capital.

CWD in “Flying Geese” pattern

After two decades of the WCD performance economics in the region was characterized by the sequential “take-off” of provinces. This multi-tiered CWD can be termed the “Flying Geese” pattern. “Followers” such as Western China (now producing cutting-edge products like Eastern region) has been having “caught-up”. It looks like China’s domestic application of the “Flying Geese” pattern working during the industrialization. It was in East Asia in the 1990’s when the industrialization was led by China after the Economic Opening of 1994. India and some ASEAN new member countries such as Vietnam then followed [20].

Flying Geese model could be easily implemented when discussing the CWD process. Following prof. Satoru Kamagai’s model of the “Flying Geese” the region’s story could be divided in four parts.

Part 1 Import of most manufactured consumer goods from China Eastern region	Part 2: West China industry begins production of previously imported manufactured consumer goods while importing capital goods to manufacture those consumer goods	Part 3: West China industry begins exporting manufactured consumer goods	Part 4: The consumer goods industry catches up with similar industries in developed countries. Export of the consumer goods begins to decline, and capital goods used in production of the consumer goods are exported
--	--	--	--

With the deepening of CWD, the creation of major international connections and new land-sea channels will further promote the opening

of the Western region to the outside world and attract industrial transfer from the developed Eastern regions. New opening up instruments could promote the transfer of industries to the Western region. Now a large number of industries have still operated in coastal areas. And it is impossible to fundamentally change the situation fast. However, there are many industries in coastal areas that need to be transferred outwards, such as labor-intensive branches of economy [21].

People's income distribution and livelihood

From the perspective of the global ecological environment, the realization of green modernization is an opportunity and a challenge for the Western region itself. Therefore, the goal proposed this time is to increase the construction of a beautiful Western region and strengthen the national per capita growth. This is very meaningful, because the public goods it provides are not only beneficial to the Western region, but also beneficial to the whole nation.

The labor force is not as abundant as in the previous 30 years, and labor costs have also increased. Labor-intensive industries are bound to be transferred from coastal areas. There are also low value-added industries, can they be transferred to the Western region.

One of the most serious problems that the Chinese economy faces is the income difference between China Eastern and Western areas. The income difference between them had been increasing from 1978 onwards, when the reform and open up policy has been implementing.

This policy was a success; however, the income disparity continued to increase until early 1990th. The income difference was found very serious when Deng Xiaoping's had his famous "Southern Tour" in 1992. Then, again, a reduction tendency between the incomes has begun [21].

Income difference expansion could be further regulated from the viewpoint of economic growth resources, energy and environmental preservation, macro economy adjustment, and suitable international environment.

Since the beginning of the implementation of the CWD strategy, the Central government has passed three important decisions. The

first decision was “Notice on Implementing Several Policies and Measures for the Western Development” issued by the Party Central Committee and the State Council in 2000. The second decision was published in 2010 under the name “Several Opinions of the CPC Central Committee and the State Council on Deepening the Implementation of the Western Development Strategy”. And the third decision “Guiding Opinions on the New Pattern” was adopted in 2020.

All decisions show that the CWD is continuous, inherited and innovative strategy that has been constantly upgraded. They show that the CWD strategy have always been a priority in country’s overall regional coordinated development strategy, and even took fundamental position in the course of socialist modernization. Only the realization of modernization in the West China means that China has achieved modernization goals. And a moderately prosperous society has been established in the Western region in an all-round way, especially the elimination of the absolute poor in rural areas.

There are other serious problems behind China’s economic development. In particular, environmental problems, unemployment problems, economic disparities, etc. have been introduced in various documents. Chongqing municipality is touched on those problems as actual experiences.

According to local Japanese people, in Chongqing the concentration of sulfur oxides in the air sometimes could reach high level, in times that of major cities in Japan, which is worse than the worst in Yokkaichi. Furthermore, respiratory disease is the leading cause of death in Chongqing, and many elementary school students in the city are suffering from asthma.

In response to this situation, the Japanese government offered assistance and ODA loans in proceeding with an environmental model city project plan and a Chongqing monorail construction and maintenance plan. The environmental model of the small and medium firms’ business plans has lead to improvement of the main pollution source facilities as a measure against air pollution in Chongqing city.

The next was the issue of unemployment. The unemployment rate in Chongqing municipality was around 3.1% between 1999 and 2018 and sometimes could reach 4% [22].

However, this statistic has a different definition from the unemployment rate in Japan, so caution is required. In China, “urban registered unemployed” is defined as “a person who lives in an urban area and has an urban family register, has no job, is motivated to work, and is registered as unemployed with the local employment service organization”. Moreover, the age group is very different from Japan, with men aged 15 to 50 and women aged 16 to 45. Furthermore, it does not include migrant workers (temporary leavers), surplus labor in companies, and potential unemployed people in rural areas.

The Shaanxi Provincial Statistics Bulletin states that in 2018 the unemployment rate is 3.1 %, and the number of unemployed workers has reached 292,000 [23].

The number of unemployment workers in some provinces and cities of the Western region and unemployment rate in urban areas there was on the rise lately due to the influence of COVID-19 pandemic.

In addition to examining methods for investigating the unemployment rate, the Central and local governments spent much effort to promote economic development and employment, accelerate reform of the employment system and improvement of the labor market. Some provinces implement their own mobilization projects for labor force available in rural areas. Thus they are responding by taking measures such as systematically promoting the movement of the labor force.

CWD international alternative: South-East Asia

Over the past 20 years, CWD has made major historic achievements. Meanwhile the CWD is important not only from a domestic, but also from an international perspective.

Without openness, it can only face the local market and develop industries in places with a large area and sparsely populated areas. Because the local market is not large, it is difficult for enterprises to obtain considerable profits.

Except Chengdu – Chongqing city agglomeration and Beibu (Tonkin) Gulf regions, other sub-regions of the Western region are all sparsely populated areas. A large part of the region is underdeveloped and should get supportive policy and anticipate some measures of its implementation. To overcome these disadvantages, the wider openness is necessary to be an important prerequisite for industrial transfer.

So investment from China Eastern region can be transferred to Southeast Asian countries known by lower labor costs and appropriate infrastructure [24].

Transferring of Chinese capital from Eastern region to Southeast Asia can compete its transferring to Yunnan and Guangxi provinces or to Chongqing-Chengdu urban agglomeration. The key issue is to expand opening up and open the advantages of South East Asia to Western China.

Compared with the South and Southeast Asian rather lucrative markets Western region can meet the challenge of those markets' competition. It can be done by building market-lead platform to undertake industrial transfer, improve the business environment and reduce the overall cost of running enterprises.

Being transferred from coastal areas like macro region of Yangzi River Delta some enterprises can achieve better benefits from international regional cooperation, first of all from cooperation with partners from neighboring countries.

In contrast, international sub-regional cooperation could be beneficial for Western region businesses. The so-called international sub-regional cooperation refers to the cooperation between firms from its border areas and neighboring countries or regions within the framework of international regional cooperation. Guangxi, Yunnan, Guizhou, and even Chongqing municipality and Sichuan sub-regions can cooperate with Southeast Asian neighboring areas in a variety of businesses.

Thus, through transborder cooperation a new pattern of all-round opening up in the Western region can be formed. The opening up policy can ensure the CWD because frontier regions could benefit

from the most from international and sub-regional cooperation by using more advanced forms of regional models of operation. For example, to open functional zones such as border cooperation zones, bilateral and multilateral cooperation zones, and border free trade zones which could and will play a greater role. On this basis, trans border economic zones or belts with prefecture-level administrative regions as a unit can be quickly formed.

As mentioned before, the larger part of the region is sparsely populated, poor and its environment is ecologically fragile and should be protected. To overcome these disadvantages, it is necessary to adopt a large decentralized and small centralized spatial development models, intensive hi-tech zones and clusters' building.

“Belt and road initiative”: views in Japan

Japanese academic circles are concerned about the construction of China West in the framework of the BRI. In terms of research paths, Japanese academic circles mainly interpret the Initiative from the regional economics' views and diplomatic perspectives.

In terms of the regional economics the BRI construction is mainly related to to the reform and opening policy. Lately actively debated are the spatial side of China's 14th Five-Year Plan (2016 – 2020), the reform of state-owned enterprises in the area, and the FTA construction along the “new Silk road” economic belt, which connects and integrates Chinese macroregions [25].

Diplomatically the BRI is mainly related to the “going global” policy and regional diplomacy towards neighboring countries of Central Asia. In some disputes the BRI initiative is related to globalization and global governance, world economic order and some other international issues.

From the perspective of studies' subject, the Institute of International Trade and Investment in Tokyo embarks on analyses of the main forces of the BRI from an angle of economics.

Edited by the government funded Institute of International Studies, the “National and International issues” publication platform is the main source for studying the BRI from the perspective of diplomacy. As for

research methods, Japanese academic circles pay attention to sorting out the relevant factors of the Initiative from an empirical point of view [26].

China's BRI concerns domestic economic relations. Japan's prominent economist of the International and Investment Research Institute, Noriyoshi Ehara Ehara argues that BRI promotes reform of state-owned enterprises, contributes to "go abroad" policy and integration in China with economies abroad. BRI is interconnected with domestic regional policy through new "Silk road" economic belt, bringing business chance to firms, located in China North East, including some coastal regions like Liaoning [27].

CWD options for Japanese business

In the course of drafting of the external and internal open policy, in order to ensure the CWD further expansion the favorable investment regime for foreign companies is anticipated.

In Chapter "Policy towards foreign-funded firms" of a Japanese book on the CWD, major points and variety of incentives offered to foreign investor in the Western region [18].

1. Foreign investment for agriculture, irrigation, ecology, transportation, energy, public facilities, environmental protection, mining production, tourism, and resource development are actively encouraged.

2. To expand the scope of trial entry of foreign companies into banks, retailers, and foreign trade to Western China provincial capitals, and autonomous regions is allowed. Sequentially, foreign banks are granted the permit to handle RMB and allow foreign capital to enter the telegraph, insurance, and tourism industries.

3. To establish joint venture accounting offices, lawyer offices, construction design companies, and open railway and road transportation businesses, public works projects, etc. is encouraged. In some areas, a trial opening to foreign capital will be implemented in advance in the west.

4. Expansion of channels for using foreign capital:

- Introduce foreign capital by building-operating-transfer method on mature basis in the Western area.

- Allow project financing including RMB for projects invested by foreign companies.

- Support foreign companies for listing on domestic and foreign stock markets.

- Support the introduction of foreign capital through transfer of management rights, transfer of shares, merger, etc.

- Actively seek to introduce foreign capital through local joint venture funds and risk investment funds.

- Encourage reinvestment of joint ventures in China in the Western region. If the foreign investment ratio of the reinvestment project exceeds 25%, incentives for foreign companies will be applied.

- Foreign capital will relax the restrictions on the construction of infrastructure in the Western region and the shareholding ratio for major industries, and will be provided by domestic banks.

- Relax the RMB loan ratio for fixed asset investment and allows higher ratios of preferential loans abroad for some projects in the Western region.

- Consider the distribution of foreign currency required for the introduction of overseas technology and equipment for projects aimed at the main industries and exports in the western region.

- Prioritize multilateral and bilateral grants to projects in the Western region.

4. Promotion of foreign economic trade directed:

- To expand the autonomy of Japanese companies in foreign trade, encourage exports of main products, overseas construction contracts and labor provision, opening overseas factories, and relax restrictions on the entry and exit of personnel.

- To facilitate the import of technology and equipment required for economic development in the western region.

- To provide visa issuance and other immigration facilities for overseas tourists entering important tourist cities in the western region.

- To implement preferential trade policies, tax refunds, product range of import / export products, quota of import / export products.

– To ease the management of permits, restrictions on the movement of personnel, promote market opening between the Western region and neighboring countries, and promote economic and technical cooperation with neighboring countries.

5. Land use tax system, infrastructure use tax system preferential policy.

Under the preferential policy for foreign-invested enterprises, if the company is established by foreign capital in the high-tech field, if the production management period is 10 years or more, the enterprise income tax will be exempted for the first two years of the profitable year, and it will be from three to five years. In the meantime, there are nine tax incentives, such as a 7.5% reduction in regular corporate income tax. The high-tech enterprise preferential policy provides preferential treatment such as a 15% reduction in corporate income tax for high-tech enterprises invested in China and exemption from corporate income tax for the first two years for enterprises investing in new technologies [18].

Currently some preferential policies have been suspended. In this way, it is hard to say that the results have been obtained will last furthermore. It is hard to say whether new policies will be successful for Japanese firms in the region. According to some business people, it has helped to foster the mindset, but it is hard to predict that the “preferential” policies could keep Japanese entrepreneurship there increased, and it may not be a catalyst for economic development.

Japanese companies in China's West: Xian and Chongqing

Anyhow some Japanese companies like Fujitsu Co., Matsushita Co., Mitsubishi Electric, NEC, Brother, Yamaha Motor Co., Honda Giken Kogyo Co. and Suzuki Co. have been running their businesses in the region from early 1990th.

Exploring the experience of Fujitsu Co., which has an office in Xian City Science Park, its employee Takaki Ono found that in “Fujitsu Xian” just a few are Japanese executives, and there are more Chinese executives. Mainly, the subsidiary develops software (ordered in Japan) in Xian and deliver the software to Japan via the Internet.

The biggest advantage of expanding into the Western part of China is the low labor cost, but in the case of the manufacturing industry, the transportation cost to the coastal area is high and the merit of reducing the manufacturing cost is lost. But in the case of software, the transportation cost is not incurred. Therefore, Fujitsu can enjoy the benefits of having an office for product development in Xian [29].

In Xian, even if compared with other China cities, wages are cheaper than in Beijing, Shanghai, Guangdong, etc. So at Fujitsu Xian the starting salary was not inferior to that of foreign-affiliated companies in Beijing, and the subsequent employee education was well done, so there seemed to be no problem.

Located in Xian High-tech Industrial Development Zone Fujitsu Xian enjoys

Some major preferential policies of the Zone which are as follows.

1. Preferential policy for foreign-invested companies.
2. High-tech company preferential policy.
3. Software, IC designing industry preferential policy.
4. Preferential policy for returning students.
5. Venture capital in preferential policy.

The next Western China city the author visited was Chongqing – the biggest city in China with a population more than 30 million. Originally a city in Sichuan province, it was upgraded to the fourth centrally controlled city in China in 1997 when the Three Gorges Dam on the upper reaches of the Yangtze River was constructed. Along with Xian, it is a city that is expected to play a central role in the Great Development Strategy of Western China. The area is as large as Hokkaido in Japan, and the rural population is about 70% [29].

The characteristic of Chongqing city economy is the “large / total / heavy” type industrial structure, which is mainly composed of “large enterprises”, “all people’s ownership enterprises (state-owned enterprises)”, and “heavy industry” enterprises. According to 2019 city statistics, of the 2040 enterprises in Chongqing, only 136 are large enterprises, accounting for only 6.7% of the total, but 51.9% of the total production value of Chongqing. The main body of the Chongqing

economy is a small number of large corporations at the top. Of the 2040 companies in Chongqing, 931 are state-owned and state-owned holding companies, and the total production value is 67.9% of the total production of Chongqing [30].

Furthermore, Chongqing is a city with a historically developed defense industry, and a tendency to shift from defense production to civilian goods production still on track. According to the author, there are 27 companies in the weapons and ammunition manufacturing industry, which is the top production value at 37.8% of the total production value of independently profitable industrial enterprises in Chongqing City as a whole. It should be noted that the conversion from the production of munitions to the production of civilian goods has been made through a joint venture with Japanese companies [29].

“Jaling State Machinery Factory” (currently China Jaling Industrial Co., Ltd.), which had produced bullets and armaments in the past, along with Honda Giken Kogyo Co., Ltd. and Yamaha Motor Co., Ltd. set up “Chang’an Equipment Manufacturing Factory” (currently “Chang’an Automobile Limited Liability Company”). China Jaling Industrial Co., Ltd has formed technical tie-ups and joint ventures with Suzuki Co., Ltd. to produce motorcycles and automobiles.

All Japanese businesses in Chongqing have achieved growth. In 2015, the number of motorcycles produced in Chongqing grew to 19.9% of the whole of China, and the number of automobiles produced increased to 11.9 % of the whole of China, transforming into a major production base for automobiles and motorcycles.

Chongqing also has preferential policies to promote foreign investment. Foreign-affiliated companies are exempt from corporate income tax of 24%. Of these, corporate income tax is exempted from the year in which operating income is generated to the second year, and 50% of corporate income tax is exempted for the next five years. In addition to such preferential tax revenues, preferential treatment such as land acquisition is taken for foreign capital.

WCD in perspective

Looking at the significance of the CWD in future, Japanese scholarly circles argue, that from this perspective, although the Western region still considered as the lowest in the country, it has achieved a leapfrog development in the past 20 years. In the Central and State Council's document "Guiding Opinions on Promoting the Development of the Western Region in the New Era to Form a New Pattern" it was mentioned that the long-term goal of the CWD spans to the 2035 and is a very important time node. It is not only an important node for the WCD, but also for China's modernization. It is to basically realize modernization goals with basic public services, infrastructure accessibility, and people's living standards roughly equivalent or "substantially equivalent" to those in the Eastern region.

So it will take 15 years to maintain a medium-to-high-speed growth, and achieve a total economic output, per capita income of residents, and labor productivity roughly doubled a growth target for the country.

If the Western region can do it, the goal of "substantially equivalent to the Eastern region" proposed in this document should be said to be acceptable.

COVID-19 and regional BRI performance

Chief research professor of Tokyo-based International trade and investment institute Noriyoshi Ehara in his paper "China has a new coronavirus infection (COVID-19): How did it respond to" outlines the contribution of China's West in rather sustainable performance of the BRI during COVID-19 pandemic.

He refers to China Railway Group Co., Ltd., which provides the Trans-Eurasia logistics and international transportation via China's West, which has been internationally established since the beginning of year 2020. The number of freight trains in operation and the volume of freight transportation gradually increased. In the first quarter of 2020:

- number of trains in service: 15% increase from the same period of the previous year (1941 trains);

– freight transportation volume: 18% increase (174,000 standard containers) [31].

China's West demonstrated a unique advantage in COVID-19 prevention. And has been keeping the management of transportation system for each section (where staff quarantine was not required) rather sound. The region secured the international cooperation logistics route for smooth transportation of epidemic prevention supplies (beginning of March 21, 2020). The supplies were transported via region from Eastern China to Italy, Germany, Spain, Czech Republic, Poland, and Hungary etc.

Conclusions. China's Western development (CWD) is an object of continuous, but low profile research in Japan. It conducted better in terms of climate and earth regional structure, industry and population density, means of communication, main mineral and energy deposits etc. This kind of data and fact finding is usually undertaken by the Japanese semi official and business entities and based on traditional geographical matrix.

However, the methodology of the research conducted by some think tanks of government and universities met a challenge caused by the decline of regional studies in Japan and spread of traditional, brunch approaches, from political to cultural. Under such adverse circumstances to conduct complex analysis of the CWD might doom to failure. But the implication of new economic geography theory and econometric models by university academics could bring back regional studies on track of the CWD research even in deeper, more sophisticated manner.

The CWD strategy was found in Japan as a strategy of great importance to that country's modernization. Government-led regional policy had been developed in order to reach the balanced state of income distribution. It could be done via better supply of resources and wider introduction of domestic and foreign capital.

It was recognized in Japan that the continuous CWD strategy inherited from the past has been upgrading in phases. Being a priority in country's overall regional coordinated development strategy the

success of the CWD even took fundamental position in the course of socialist modernization. Only the realization of the CWD goals will mean that China has achieved national modernization goals. And a “moderately prosperous” society has to be established in the Western region, especially in the elimination of poverty in rural areas.

However, when analyzing the CWD costs there were found serious problems behind China’s economic development. In particular, environmental and unemployment problems, economic disparities have been discussed in various publications.

Considerable differences between China’s East and West appear when regional domestic product (RDP), per capita RDP, distribution of the RDP across economic sectors, monthly consumer price index (CPI) and other data rows have been analyzing by Japanese sources.

Research institutions in Japan have been covering the development of China’s West and prospective downturn of the disparities in connection with more balanced interregional economic growth, further poverty elimination there and its closer cooperation with bordering countries in the framework with the BRI.

In terms of the first, the BRI construction is mainly related to the reform and opening policy. Lately actively debated are the spatial side of China’s 15th Five-Year Plan (2021–2025), the reform of state-owned enterprises in the area, and the FTA construction along the “new Silk road” economic belt, which connects and integrates Chinese macroregions.

Diplomatically the BRI is mainly related to the “going global” policy and diplomacy towards neighboring countries of Central and South East Asia. In some Japanese viewpoints, the BRI is connected with globalization and “China’s global governance”, its influence on the world economic order and related issues.

Japanese academics argue that the CWD already demonstrated a unique advantage in COVID-19 prevention and management, keeping smooth the transportation system for each section (where local staff quarantine was not required) of the East-West railroad system. The region basically secured the international

cooperation logistics route for sustainable transportation of epidemic prevention supplies (beginning of March 21, 2020) from Eastern China to Italy, Germany, Spain, Czech Republic, Poland and Hungary.

Long-term goal of the CWD until 2035 seems got targeted to achieve medium-to-high-speed growth, raise total economic output and labor productivity that could roughly double a growth target for the country. The policy has to realize in the region the national modernization goals on basic public services, infrastructure accessibility, and people's living standards roughly equivalent or "substantially equivalent" to those in the Eastern region. However, the CWD might be no longer sustainable to promote fast development on such a vast territory. Therefore, its future drafting and planning might shift from comprehensive promotion to key breakthroughs like belts, zones and clusters. And the latter could constitute further direction of searches and surveys of Japanese China observers.

References:

1. Wang Xiuli, Wang Wei, Liang Yunxiang. China in the Eyes of the Japanese. London: Routledge, 2020, 192 pp. URL: www.routledge.com/China-in-the-Eyes-of-the-Japanese/Xiuli-Wei-Yunxiang/p/book/9780367685843 (Дата звернення - 2.7.2020); Zhao Yuming. «One Belt One Road» from the perspective of Japanese academic circles (赵玉明. 日本学界视野下的“一带一路”). *Economics of Eastern Europe and Central Asia* (欧亚经济), 2017, # 4, P. 56-66. URL: <http://www.ojj-oyys.org/UploadFile/Issue/2hwsweqk.pdf> (Дата звернення - 22.2.2019)
2. (Tian Erhui). Methods of Regional Studies and Modern China Studies (天儿慧 区域研究的方法与现代中国研究). *Japanese Studies of Contemporary China*. (日本当代中国研究), 2017, P. 1-17. URL: <https://www.waseda.jp/prj-wiccs/english/jscc/6> (Дата звернення - 12.8.2020)
3. Fujita, M., Hu, D. Regional disparity in China 1985–1994: The effects of globalization and economic liberalization. *Annals of Regional Science*, # 35, P. 3–37 (2001). URL: https://econpapers.repec.org/article/spranres/v_3a35_3ay_3a2001_3ai_3a1_3ap_3a3-37.htm (Дата звернення - 2.7.2020)
4. Matsuki, T., and R. Usami (2011). China's regional convergence in panels with multiple structural breaks. *Applied Economics*, vol. 43, No. 7, P. 873-890. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00036840802600012> (Дата звернення - 4.8.2020)

5. Fujita M. et al. (1999) The Spatial Economy, Cities, Region and International Trade, Masahisa Fujita, Paul R. Krugman, and Anthony J. Venables (Eds.), MIT Press, 1999. URL: <https://econpapers.repec.org/bookchap/mtptitles/0262561476.htm> (Дата звернення - 2.6.2020)
6. 中国統計年鑑各年版 Index (China Statistical Yearbook Each Year Edition Index) URL: https://spc.jst.go.jp/statistics/stats_index.html
7. 7.西部|中国 - アジア - 国・地域別に見る - ジェトロ(Western /China-Asia-By Country / Region -JETRO)/ . (Дата звернення - 3.6.2020)
8. 西部大開発プロジェクト(Western Development Project). URL: <http://www2.tokuyama-u.ac.jp/mcos/date/009.htm> (Дата звернення - 12.7.2020)
9. 中央気象局、西部開発のための人工降雨量増加(Central Weather Bureau to increase artificial rainfall for Western development). 西部大開//中国を巡る状況について(Western Great Opening. About the situation over China). URL: <http://www.env.go.jp/earth/coop/jcec/2000/jcec-2000-1.pdf> (Дата звернення - 21.9.2020)
10. ESRI Discussion Paper Series No.212 (2019). Environmental Latecomer's Effects in Chinese Provinces. URL: http://www.esri.go.jp/jp/archive/e_dis/e_dis212/e_dis212.pdf (Дата звернення - 8.6.2020)
- 11.中国、過去5年の森林面積純増量”世界最多” (China's net increase in forest area over the past five years, the most in the world) URL: <https://www.sankeibiz.jp/macro/news/160121/mcb1601210500007-n1.htm> (Дата звернення - 6.6.2020)
12. Nippon Express opens new bases in Western China (日通 中国の中西部へ新たに拠点展開). *Nippon Express*. URL: https://www.nittsu.co.jp/press/2015/20150307_1.htm (Дата звернення - 12.5.2020)
13. New land and sea transportation route connecting Chongqing and ASEAN(重慶・ASEANを結ぶ陸海新輸送路). *Region/ Analysis Report - 2019 (地域・分析レポート)*. URL: <https://www.jetro.go.jp/biz/areareports/2019/8df4245d318a32c1.html> (Дата звернення - 6.6.2020)
14. China's economic growth and industrial policy development (中国の経済成長と産業政策の展開). URL: https://www.jsie.jp/Annual_Meeting/2006f_Nagoya_Univ/jsie5ab.pdf (Дата звернення - 7.4.2020)
15. Research on China's 11th Five-Year Plan in comparison with the 10th Five-Year Plan(中国第11次5カ年計画の研究 - 第10次5カ年計画との対比において-). URL: http://www.esri.go.jp/jp/archive/e_dis/e_dis170/e_dis170.pdf (Дата звернення - 2.7.2020)
16. Western Development Project (西部大開発プロジェクト). *Research paper*. URL: <http://www.ssd.cswiki.jp/index.php> (Дата звернення - 7.6.2020)
17. Western Great Opening //About the situation over China (西部大開//中国を巡る状況について). URL: <http://www.env.go.jp/earth/coop/jcec/2000/jcec-2000-1.pdf> (Дата звернення - 2.7.2020)
18. Bai Ming.Industrial Management and Regional Development in Inner Mongolia-Nagoya Gakuin University (白明 (2015) 内モンゴルにおける産業経営と地域発展 - 名古屋学院大学). URL: <https://www.ngu.repo.nii>

- ac.jp/?action=repository_action_common_download (Дата звернення - 29.4.2020)
19. Satoru Kumagai. A Journey Through the Secret History of the Flying Geese Model. *Discussion Paper. Institute of Developing Economies, Japan External Trade Organization (IDE-JETRO)*. URL: https://www.ir.ide.go.jp/page_id=39_block_id=158 (Дата звернення - 30.3.2020)
 20. Yasuo Onishi. Evaluation and prospects of the Great Western Development of China(大西 康雄.中国西部大開発の評価と展望.東京：風媒社(発売). Tokuo:Fuyusha Publishers, 2004. URL: <http://www.hdl.handle.net/2344/567> (Дата звернення - 2.7.2020)
 21. Hu Jintao administration passing through the 20th anniversary of «Southern Tour» that advocated acceleration of reform and opening up (改革・開放の加速を提唱した『南巡講話』20周年を素通りする胡錦濤政権). URL: https://www.ide.go.jp/Japanese/IDEsquare/Overseas/2012/ROR201203_001.html (Дата звернення - 19.6.2020)
 22. Chongqing City Statistics Bureau «2019 Chongqing City National Economic and Social Development Statistics Bulletin» (February, 2020). URL: <http://www.stats.gov.cn/tjfw/dftjxmgl/dftjdczd/cq/>(Дата звернення - 12.11.2020)
 23. Shaanxi Provincial Statistics Bureau. «2019 Shaanxi Provincial National Economic and Social Development Statistics Bulletin» (June, 2020).http://www.stats.gov.cn/tjfw/dftjxmgl/dftjdczd/shx/202006/t20200619_1769345.html (Дата звернення - 19.6.2020)
 24. Contribution to production transfer assistance from China, Bangladesh, India(中国からの生産移転補助、インド・バングラを追加). *Nihon Keizai Shimbun*, 2020, September 3. URL: <https://www.nikkei.com/article/DGXMZO63406020T00C20A9EE8000/> (Дата звернення - 14.5.2020)
 25. China's 13th Five-Year Plan and Belt and Road Strategy Impact of External Development Strategy on the International Economy(中国の第13次5カ年計画と一帯一路戦略を中心とする対外発展戦略の国際経済への影響) ITI 調査研究シリーズ No. 44、2017年2月 (ITI Research Series No. 44, February 2017). URL: <http://www3.keizaireport.com/report.php/RID/301262/?Ref> (Дата звернення - 9.10.2020)
 26. Zhao Yuming. «One Belt, One Road» from the perspective of Japanese academic circles (赵玉明.日本学界視野下的“一帯一路”)// 欧亚经济 (*Eurasian Economics*) ,2017, # 4, P. 56-66. URL: <http://www.ojj-oys.org/Magazine/Show?id=51268> (Дата звернення - 21.6.2020)
 27. Noriyoshi Ehara «One Belt, One Road (Silk Road) Development Strategy and Restoration of China's Economy ~ Based on the Progress of International Industrial Cooperation, the Significance of State-owned Enterprise Reform Plans, and the New Development of «Go Out (江原規由.一帯一路(シルクロード)発展戦略と中国東北経済の復権～国際産能合作の進展、国有企業改革方案の意義、“走出去”の新たな展開を踏まえて～)». *International Trade and Investment (国際貿易と投資)* No. 102, 2015. (Дата звернення - 19.7.2020)

28. Takaki Ono. Current Situation and Challenges of China Western Development-Visible Lights and Shadows of Xian and Chongqing Economic Development Seen in the Field (中国西部大開発の現状と課題 ~ 現場で見た西安・重慶経済発展の目に見える光と影 ~ 小野貴樹 / 卒業生). *Report of Matsushita Institute of government and management*, Tokyo, 2015. URL: <https://www.mskj.or.jp/report/1150.html> (Дата звернення - 2.3.2020)
29. Chongqing People's Government. *Chongqing People's Government Bulletin*. 2020, # 16. URL: http://www.cq.gov.cn/ztlz_247/nlkfgdzxd/zcwj_51099/202006/t20200624_7609186_wap.html (Дата звернення - 2.6.2020)
30. Noriyoshi Ehara (江原 規). China has a new coronavirus infection (COVID-19): How did it respond to (中国は新型コロナウイルス感染症 (COVID-19) にどう対応したか). URL: <http://www.iti.or.jp/kikan120/120ehara.pdf> (Дата звернення - 12.2.2020)

УДК 94:327(5-191.2+520)

Цапко О. М.

КРАЇНИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ В КОНТЕКСТІ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ІНТЕРЕСІВ СУЧАСНОЇ ЯПОНІЇ

Анотація. В статті розкривається сутність та зміст зовнішньої політики Японії по відношенню до країн Центральної Азії. Зокрема, автор статті звертає увагу на характеристику основних складових цієї політики та визначає її особливості. До таких особливостей, зокрема, відносяться реалізація Японією в регіоні політики «м'якої сили» в гуманітарно-ціннісній та інтелектуальній сферах. Значне місце також приділяється розкриттю положень японської концепції «Євразійська дипломатія». Зазначену концепцію автор статті умовно поділяє на три складові, до яких, зокрема, відносить: політичний діалог, який спрямований на зміцнення довіри і взаємного розуміння; економічне співробітництво та співпраця з освоєння природних ресурсів регіону; співпраця з посилення миру в регіоні через нерозповсюдження ядерної зброї, демократизація та зміцнення стабільності.

Ключові слова: зовнішня політика, «м'яка сила», диверсифікація, «Євразійська дипломатія», Японія, Центральна Азія.

Цапко О. М. Страны Центральной Азии в контексте внешнеполитических интересов современной Японии

Аннотация. В статье раскрывается сущность и содержание внешней политики Японии в отношении стран Центральной Азии. В частности, автор статьи обращает внимание на характеристику основных составляющих этой политики и определяет ее особенности. К таким особенностям, в частности, относится реализация Японией в регионе политики «мягкой силы» в гуманитарно-ценностной и интеллектуальной сферах. Значительное место также уделяется раскрытию положений японской концепции «Евразийская дипломатия». Указанную концепцию автор статьи условно разделяет на три составляющие, к которым, в частности, относит: политический диалог, направленный на укрепление доверия и взаимопонимания; экономическое сотрудничество и сотрудничество по освоению природных ресурсов региона; сотрудничество по усилению мира в регионе через нераспространение ядерного оружия, демократизацию и укрепление стабильности.

Ключевые слова: внешняя политика, «мягкая сила», диверсификация, «Евразийская дипломатия», Япония, Центральная Азия.

Tsapko O.M. The countries of Central Asia in the context of foreign policy interests of modern Japan»

Abstract. The article by reveals the essence and content of Japan's foreign policy towards Central Asia. In particular, the author of the article draws attention to the characteristics of the main components of this policy and identifies its features. Such features include Japan's implementation of a «soft power» policy in the humanitarian and intellectual spheres in the region. A significant place is also given to

the disclosure of the provisions of the Japanese concept of «Eurasian diplomacy». The author of the article conditionally divides this concept into three components, which include: political dialogue, which is aimed at strengthening trust and mutual understanding; economic cooperation and cooperation in the development of natural resources of the region; cooperation to strengthen peace in the region through nuclear non-proliferation, democratization and stability.

Key words: *foreign policy, «soft power», diversification, «Eurasian diplomacy», Japan, Central Asia.*

Актуальність теми пояснюється, перш за все, тим, що після розпаду СРСР в 1991 р. новостворені країни центральноазіатського регіону (Казахстан, Узбекистан, Туркменістан, Таджикистан, Киргизія) перетворилися у зону зіткнення інтересів основних світових геополітичних гравців, до яких відносимо, перш за все, США, Росію, КНР, Індію, Туреччину, Іран. Щодо Японії, то незважаючи на те, що основним регіоном, на який спрямовані її зовнішньоекономічні та зовнішньополітичні інтереси, і надалі залишається Східна Азія, що, зрештою, цілком обумовлено її географічною близькістю. Країни Центральної Азії також знаходяться в полі японської зовнішньополітичної стратегії. Зазначені країни представляють для Японії цінність, перш за все, через величезні запаси енергетичних ресурсів, які знаходяться на їх території, а також є однією з важливих зон для транзиту японських товарів та послуг по всьому Євразійському континенту [2]. Окрім того, Центральна Азія завжди привертала до себе увагу Японії як регіон зосередження значної і малодослідженої культурної спадщини. Так, виявлення в 1960-х рр. на півдні Таджикистану руїн буддійських споруд в Аджінатепі; Каратепі, поблизу Термезу; Дальварзінтепа на півдні Узбекистану тощо, сприяло значному зростанню наукового інтересу до регіону з боку японських дослідників. Виходячи з цього, нинішня офіційна стратегія Японії щодо країн Центральної Азії охоплює наступні складові:

- розвиток політичного діалогу та гуманітарний обмін;
- надання офіційної допомоги розвитку (ОДР) та гуманітарної допомоги для підтримки країн регіону в побудові державності, демократії та ринкової економіки;
- заохочення економічної співпраці та обміну в приватному секторі;
- сприяння взаєморозумінню та культурному обміну [1, с. 5–6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання японської зовнішньої політики щодо країн Центральної Азії на сьогодні є об'єктом уваги науковців та експертів різних країн. Так, серед китайських дослідників слід виділити праці по зазначеній проблематиці Ван Цзяна, який намагається прослідкувати основні складові японської зовнішньої політики в регіоні з метою визначення її найбільш слабких місць. Серед російських дослідників питаннями японської присутності у Центральній Азії займаються Я. Захар'єв [6], Е. Молодякова [9], А. Бердинцев [3], Є. Гавриліна [5] тощо. Щодо вітчизняних дослідників, то питання японської зовнішньої політики в Центральній Азії досліджувалися у праці В. Удовік [8] та, дотично, в працях В. Ленського та В. Кожухара.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи зовнішню політику Японії щодо цих країн в історичній ретроспективі, слід зазначити, що інтерес Японії до Центральної Азії існував давно. Першим японцем, який побував в регіоні, вважають японського дипломата Нісі Токудзіро. У 1880 р. він здійснив подорож по російському Туркестану, в результаті якої він у 1886 р. випустив книгу «Опис Центральної Азії».

В сучасній японській історіографії Центральна Азія розглядається як один з основних шляхів, по якому буддизм прийшов до Японії. Саме цей історико-культурний чинник ліг в основу перших японських зовнішньополітичних ініціатив в регіоні. За словами одного з розробників японської дипломатії у цьому напрямі Т. Хіросе, спочатку Токіо підкреслював «мікрокосмічний характер» регіону і його значення для людства, однак в міру фор-

мування основних рис Євразійської дипломатії, більший акцент був зроблений на історичні та культурні зв'язки з Японією, що стало мотивом розвитку «дипломатії Шовкового шляху» після 1997 р. [4].

Починаючи з кінця 1980-х рр., японські науковці брали участь у спільних археологічних експедиціях в регіоні. В подальшому зусилля по збереженню історичної та культурної спадщини Центральної Азії, виходячи з її значення для розвитку світової цивілізації, стали важливим завданням Японії як держави, яка прагне грати роль лідера у міжнародному культурному співробітництві. Таким чином, історико-культурна спільність стала елементом, який ліг в основу формування «м'якої сили» у відносинах з країнами регіону. Спираючись на цю спільність, Японія прагне розвивати найпривабливіші аспекти свого зовнішньополітичного іміджу.

На сьогоднішній день особливостями японської зовнішньої політики в Центральній Азії є:

- Порівняно недовга історія розвитку дипломатичних зв'язків з країнами регіону, які були встановлені на початку 1990-х рр. і не були затьмарені попереднім негативним досвідом.

- Ставка японського керівництва на пропаганду спільної азійської ідентичності, культурної та расової схожості, а також емоційної близькості з народами цих країн. В цьому контексті слід зазначити, що на відміну від Східної Азії, у масовій свідомості населення Центральної Азії репутація Японії не затьмарена негативним історичним досвідом військової агресії. Навпаки, в історичній пам'яті населення регіону зберігаються «теплі спогади, пов'язані з перемогою Японії над Росією в 1905 рр.». Крім того, мешканці Центральної Азії пам'ятають про десятки тисяч японських військовополонених, які знаходилися на території Казахстану, Узбекистану, Таджикистану після Другої світової війни, і які залишили після себе зведені будівлі: Центральний телеграф і Міністерство культури в Ташкенті; Академія наук в Алматі; Фархадська ГЕС в Таджикистані тощо [4].

– Здійснення японської зовнішньоекономічної політики в регіоні через систему двосторонніх зв'язків з країнами, що дозволяє значно активізувати економічне співробітництво в енергетичній, транспортній та телекомунікаційній сферах.

Тут слід зазначити, що в економічній співпраці з країнами Центральної Азії японське керівництво звертає увагу на їхнє географічне розташування з точки зору транспортного сполучення та розвитку торгівлі Японії з Євразійськими партнерами. Тут умовно можна виділити чотири основні напрями такого сполучення, які можуть бути реалізовані.

Першим з них є ТРАСЕКА: міжнародний транспортний коридор Європа-Кавказ-Азія (так званий відроджений «Шовковий шлях»), який бере свій початок в країнах Східної Європи (Болгарія, Молдова, Румунія, Україна), а також йде через Туреччину. Далі маршрут пролягає через Чорне море до портів Поті та Батумі в Грузії, охоплює транспортну мережу країн Південного Кавказу та Ісламської Республіки Іран, використовуючи наземне сполучення з цим регіоном з Туреччини. З Азербайджану, за допомогою каспійських поромних переправ (Баку – Туркменбаші, Баку – Актау), маршрут ТРАСЕКА виходить до залізничної мережі держав Центральної Азії, – Туркменістану, Узбекистану та Казахстану, і досягає кордонів з Китаєм і Афганістаном, тоді як з Іраном країни Центральної Азії мають як сухопутне, так і морське сполучення.

Другим напрямком є Транссибірська магістраль (залізниця з Європейської частини Росії через південний Урал та Сибір до Владивостоку) з виходом до неї країн регіону через територію Казахстану.

Третій напрямок, – це залізничне сполучення через Іран (до порту Бандер-Аббас), а далі, – морським шляхом через Індійський океан до Японії.

Четвертий напрямок полягає у авіаційному сполученні Японії з країнами Центральної Азії через повітряний простір Китаю [8, с. 58–61].

Однак, головний інтерес Японії у відносинах з цими країнами на сьогодні знаходиться в енергетичній сфері. Для Японії, яка залежить від імпорту ресурсів на 94% [4], диверсифікація джерел постачання енергоресурсів за рахунок країн Центральної Азії є одним з найбільш пріоритетних національних завдань. Важливим імпульсом у цьому сенсі стало прийняття у 1993 р. Міністерством зовнішньої торгівлі й промисловості Японії «Білої книги з енергетичної політики», яка заохочувала використання природного газу як альтернативу близькосхідній нафті для забезпечення енергетичної диверсифікації.

Розвиток відносин із центральноазіатськими державами також розглядався японським керівництвом як своєрідна дипломатична карта у відносинах із Росією. Крім цього, стабільність та демократичний розвиток цього регіону також були дуже важливим напрямком для Японії в контексті стабілізації Північної Азії в цілому.

Сучасну історію відносини Японії з країнами Центральної Азії дослідники розділяють на два етапи, а саме:

- етап двосторонніх відносин (1992–1997 рр.), який характеризується започаткуванням «Євразійської дипломатії» (1997–2004 рр.);

- етап співробітництва в рамках ініціативи «Японія плюс Центральна Азія» (розпочатої в 2004 р.) [5, с. 132].

Перший етап був відзначений активним політичним діалогом між Японією та середньоазіатськими республіками. У 1992 р. міністр закордонних справ Японії М. Ватанабе вперше відвідав країни регіону, здійснивши візит до Киргизстану та Казахстану. У квітні 1993 р. до Японії було запрошено президента Киргизстану А. Акаєва, який першим серед пострадянських лідерів відвідав Японію. Слідом за ним у квітні 1994 р. Японію відвідав президент Казахстану Н. Назарбаєв, а в травні цього ж року – президент Узбекистану І. Карімов [1, с. 8]. Уряд Японії також у 1993 р. домігся від Організації економічного співробітництва та розвитку включення п'яти республік центральноазіатського

регіону до списку країн, що розвиваються, що дозволило Японії розпочати надання їм офіційної фінансової допомоги. Першою країною, яка отримала японський кредит в сумі 39,73 млн дол. США в 1994 р. став Киргизстан [6].

У приватному секторі в цей період можна було спостерігати активність японських компаній, які бажали отримати права на буріння нафти, сподіваючись створити великі спільні проекти з місцевими та міжнародними нафтовими компаніями. Проте, амбітний план Японії створити трубопровід із Центральної Азії в Японію, зіткнувся з різноманітними політичними труднощами, а відсутність комерційного прогресу призвела до критики японської зовнішньої політики як з боку її основних тогочасних конкурентів КНР та Росії, так і в середині самої країни. Зокрема, тогочасне японське керівництво звинувачувалося у неспроможності розробити чітко визначену стратегію в регіоні [7, с. 41–42]. У відповідь на цю критику японський уряд прийняв нову зовнішньополітичну концепцію під назвою «Євразійська дипломатія», яку було вперше запропоновано членом японського парламенту К. Обутіта та остаточно закріплено в промові прем'єр-міністра Японії Р. Хасімото в 1997 р. Основною метою цієї концепції було проголошення японського дипломатичного курсу стосовно Росії, Китаю та регіону «Шовкового шляху», який охоплює колишні радянські республіки Центральної Азії та Кавказу [8].

Такий широкий географічний діапазон був винятковим випадком для японської зовнішньої політики після Другої світової війни. Разом з тим, він не підміняв традиційні основи політики Японії, так само, як і посилення японсько-американського союзу та співпрацю з регіональними структурами АСЕАН та АТЕС. Запропонувавши «Євразійську дипломатію», Р. Хасімото шукав можливості побудувати більш широкий багатосторонній підхід до Євразійського континенту, підтримуючи тісні двосторонні відносини з США. У відносинах із країнами Центральної Азії Р. Хасімото виділяв три напрями для співпраці:

– політичний діалог, спрямований на зміцнення довіри і взаємного розуміння;

– економічне співробітництво та співпрацю з освоєння природних ресурсів регіону;

– співпрацю з посилення миру через нерозповсюдження ядерної зброї, демократизацію та зміцнення стабільності [8].

«Євразійська дипломатія» також послужила важливим стимулом для подальшого розвитку політичного та економічного діалогу Японії з країнами регіону. У жовтні 1997 р. Японію вдруге відвідав президент Киргизстану А. Акаєв, у грудні 1999 р. – президент Казахстану Н. Назарбаєв, а в липні 2002 р. – президент Узбекистану І. Карімов. Великий інтерес до середньоазійських республік проявили і японські економічні кола. У травні 1998 р. японська економічна місія Кейданрен, на чолі з головою цієї організації С. Тойода, відвідали Узбекистан і Казахстан у пошуках нових інвестиційних можливостей. У 1999 р. міністр закордонних справ Японії М. Такамура відвідав Узбекистан, а у 2002–2003 рр. у Таджикистані та Киргизстані було відкрито японські посольства [7, с. 43–44].

Серед чинників, які впливали на подальшу розбудову відносин Японії з країнами Центральної Азії, важливу роль відіграли чинники політичні. Так, створення у 2001 р. Шанхайської організації співробітництва, яка включала Китай, Росію, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан та Узбекистан, призвело до порушення балансу сил в регіоні на користь Китаю та Росії. Для Японії це означало значне зниження активності на євразійському просторі і загрожувало повною ізоляцією. Щоб зберегти свої позиції в регіоні, японські керманичі стали активно зміцнювати відносини з країнами Центральної Азії шляхом заснування форуму «Центральна Азія плюс Японія» [9, с. 281].

Ідею створення цього діалогу було запропоновано у 2004 р. міністром закордонних справ Японії Й. Каваґуті під час її візиту до Казахстану. Діалог «Центральна Азія плюс Японія» охопив Казахстан, Таджикистан, Узбекистан і Киргизстан, що ж стосу-

ється Туркменістану, то зберігаючи свою позицію позитивного нейтралітету, країна брала участь у діалозі як спостерігач [9]. У 2006 р. під час зустрічі в рамках діалогу «Центральна Азія плюс Японія», проведений в Токіо, було затверджено «План дій» цього форуму, який складався з наступних п'яти напрямків, а саме: політичний діалог; внутрішньорегіональне співробітництво; сприяння бізнесу; інтелектуальний діалог; взаємообмін в культурно-гуманітарній сфері [10].

Стосовно політичного діалогу, то його було вирішено підтримувати подальшими зустрічами міністрів закордонних справ. Ці зустрічі в подальшому були проведені у 2004 р., 2006 р., 2010 р. та 2014 р.

При цьому, значущість Центральної Азії для Японії відображена не тільки в її політичних ініціативах, а й у розмірах фінансової допомоги, яка надається країнам регіону. У період з 1994 р. до 2014 р. Японією було надано 532,544 млрд ієн країнам Центральної Азії в якості офіційної допомоги розвитку, що складається з державних кредитів, грантової та технічної допомоги. Перше місце серед країн, які отримали цю допомогу, займав Узбекистан, на який приходилося майже 60% цієї допомоги, а саме: 316,959 млрд ієн [11]. В цьому контексті слід зазначити, що зацікавленість Японії в Узбекистані враховує його багаті природні ресурси та найбільше населення серед країн регіону. Друге місце за розміром фінансової допомоги посідає Казахстан (майже 22%), третє, – Киргизстан (майже 12%) [12, р. 141].

Іншим показником успіху японської дипломатії в регіоні є її інвестиційна політика. У Казахстані японські інвестиції за період з 2004 по 2015 рр. склали 4,5 млрд дол. США і є найбільшими в регіоні. У 2015 р. товарообіг між двома країнами склав 1,4 млрд дол. США [17]. Також зареєстровано 50 спільних підприємств, здійснено 6 спільних проектів на суму понад 700 млн дол. США. На стадії активного просування ще 10 проектів на ту ж суму. Знаковою подією стало відкриття в Кустанаї заводу зі складання автомобілів «Тойота» [11].

Обсяг японських інвестицій в економіку Узбекистану не перевищує 2,5 млрд дол. США і є другим за розміром у Центральній Азії. Японія інвестує проекти у сфері залізничного транспорту, нафти і газу, енергетики, гірничої справи, автомобілебудування, телекомунікацій, електроніки, текстильної промисловості. У країні відкриті представництва великих японських корпорацій, таких як «Міцуї», «Міцубісі», «Марубені», здійснюють діяльність 11 підприємств за участі японських інвестицій [12, р. 143].

У Туркменістані увагу Японії привертає енергетичний сектор. Для розвитку вуглеводневої промисловості Японії необхідні проекти, які стосуються переробки газу на компоненти для добрив та виробництва хімічних речовин. Деякі приклади таких проектів: фінансування заводу з виробництва амонію й сечовини – 450 млн дол. США, а також заводу з виробництва сірчаної кислоти, – 200 млн дол. США [12, р. 145], обидва реалізуються за рахунок позики Японського банку міжнародного співробітництва.

У Киргизстані та Таджикистані через політичну нестабільність потенціал економічних відносин з Японією ще невикористаний [9, с. 291–292].

Характеризуючи японські інвестиції в економіки країн Центральної Азії загалом, слід зазначити, що найбільший обсяг японських інвестицій залучено у сферу торгівлі й ремонту автомобілів (63%) та переробну промисловість (35%) [12, р. 132].

Характеризуючи відносини Японії з країнами Центральної Азії, слід також зазначити, що ці відносини є прикладом здійснення Японією стратегії «м'якої сили», яка полягає у використанні комплексу невійськових методів для забезпечення своїх інтересів. Так, увага Токіо до соціально-економічних і гуманітарних проблем, готовність задіяти свої потужні фінансові можливості для їх вирішення, а також невтручання у внутрішню політику, безумовно, імпонує державам регіону. Вище згадувана нами ідея створення багатосторонньої структури взаємодії «Японія плюс Центральна Азія» була спрямована на те, що б якісно змінити статус Японії в Центральній Азії, зробити її повноправним учас-

ником обговорення регіональних проблем, а також шляхів подальшого розвитку регіону [11].

Специфіка японської політики «м'якої сили» полягає у поєднанні багатств традиційної і сучасної культури з японськими моделями ведення бізнесу, впровадження інновацій тощо [11].

При цьому, просуваючи ідеї демократії в Центральній Азії, Японія виступає носієм західних цінностей зі східною специфікою, що набагато більш імponує місцевим режимам, ніж жорсткий підхід Європи та США. Крім моделі економічного розвитку, привабливість Японії полягає в її статусі лідера у сфері інноваційного розвитку [1, с. 34].

Важливим інструментом імплементації гуманітарної допомоги і створення сприятливого іміджу Японії є також культурна і публічна дипломатії. У Японії ці два поняття тісно переплетені, в матеріалах Міністерства Закордонних Справ (МЗС) вони позначені як публічно-культурна дипломатія («кохо бунка гайко»). Основні напрямки культурної дипломатії включають поширення інформації про Японію, ознайомлення з традиційною і сучасною культурою, заходи з популяризації японської мови, організацію людських обмінів, а також співпрацю з міжнародними організаціями в галузі культури. Особливу увагу японський уряд приділяє освітнім програмам, спрямованим як на молодь, так і на фахівців. Одночасно розвиваються міжуніверситетські зв'язки.

Наприклад, всі японські університети, а особливо, Хосей, Васеда, Цукуба та інші., реалізують програми студентських обмінів з провідними навчальними закладами регіону [8, с. 60]. Схоже, що і запуск Інтелектуального діалогу в рамках ініціативи «Центральна Азія плюс Японія» можна розглядати як один із проявів політики м'якої сили. За допомогою цього діалогу Японія залучає до роботи експертів, тобто осіб, які мають вплив на формування громадської думки [11].

Таким чином, поєднуючи роботу з молоддю та діалог з представниками еліти, Токіо зміцнює свій вплив в регіоні. Важливим елементом цієї роботи є заходи з популяризації японської мови.

Здійснення політики м'якої сили, в основному, відбувається через посольства, спільні центри розвитку людських ресурсів, засновані угодами між урядами центральноазіатських країн і Японським агентством міжнародного співробітництва (ЯАМС), які відомі як Японські центри.

Перші посольства Японії в Центральній Азії відкрилися в Казахстані та Узбекистані в січні 1993 р., Таджикистані – в січні 2002 р., в Киргизстані – у січні 2003 р., у Туркменістані – в січні 2005 р. Посольства беруть участь в інформаційно-просвітницькій роботі, а також у реалізації навчальних і культурних програм Японського фонду. [12, р. 130] Доступ до інтелектуальних ресурсів і інфраструктури став пріоритетним інструментом японської дипломатії, за допомогою якого забезпечується здатність поступово посилювати свій регіональний вплив.

Висновки. Характеризуючи сучасну зовнішню політику Японії по відношенню до країн Центральної Азії, слід зазначити, що, загалом, вона оцінюється як позитивна. Ключовими елементами цієї політики можна назвати: використання політики «м'якої сили», сутність якої, зокрема, полягає у науково-історичній співпраці та в реалізації культурно-освітніх програм, в інвестиційній привабливості енергетичного сектору, телекомунікацій та інфраструктури загалом. Все це, в цілому, сприяє подальшому розвитку відносин між Японією та країнами Центральної Азії.

Однак, поряд з вищезазначеними позитивними моментами, слід відзначити і ряд негативних чинників, до яких відносимо, перш за все, конкуренцію з Китаєм та Росією за вплив на регіон; значну географічну віддаленість Японії та відсутність прямого логістичного сполучення, що заважає Японії реалізовувати з країнами регіону спільні енергетичні проекти; пропаговані Японією ліберально-демократичні цінності, які часто суперечать ідейно-політичним доктринам правлячих авторитарних режимів центральноазіатських країн.

Використані джерела та література

1. Алимов Р.М. Центральная Азия: общность интересов / Р. М. Алимов: монография. Ташкент: «Шарк». 2005. 464 с.
2. Алшанов Рахман. Экономика Центральной Азии: перспективы взаимодействия. *Казахстанская Правда*, 14 ноября 2009.
3. Бедринцев А., Мирзахаджаев Ш. Центральная Азия: основные направления усиления интеграционных процессов. Москва. *Мировая экономика и международные отношения*. 1997. №12. С.129-133.
4. Ван Цзян. Причины и эволюция политики Японии в Центральной Азии. URL: <http://www.faobserver.com/Ne.Faobserver>.
5. Гаврилина Е.А. Приоритеты внешней политики Японии в странах Центральной Азии на современном этапе. *Армия и общество*. 2012. № 2. С. 123-135.
6. Захарьев Я.О. Япония в Центральной Азии в начале XXI века: изучение проблемы экономического влияния китайскими специалистами. *Экономика Центральной Азии*. 2017. Том 1. № 1. С. 11-18.
7. Ртвеладзе Э.В.: Великий шелковый путь. *Энциклопедический справочник: Древность и раннее средневековье*: Ташкент: «Узбекистан миллий энциклопедияси» 1999. 280 с.
8. Удовік Віолетта Зовнішня політика Японії на пострадянському просторі (1991-2016). *Схід*. № 5 (145). С. 56-62.
9. Япония в Азии: параметры сотрудничества / Рук. проекта Э. В. Молодякова. Москва: АИРО-XXI. 2013. С. 276-294.
10. Инициативы Японии в Центральной Азии. *Время Востока*. URL: <http://www.easttime.ru/analytic/1/9/248.html>; Алимов Р.М. Центральная Азия: общность интересов / Р. М. Алимов: монография. Ташкент: «Шарк». 2005. 464 с.
11. Japan's Energy Supply Situation and Basic Policy URL: http://www.fepc.or.jp/english/energy_electricity/supply_situation/.
12. Len C. Japan's Central Asian Diplomacy: motivations, implications and prospects for the region / Christopher Len. *CEFQuarterly*. 2005. № 3. С. 127-149.

РОЛЬ ЯПОНІЇ У ЗБАЛАНСУВАННІ КИТАЙСЬКОГО ВПЛИВУ НА КРАЇНИ АЗІЙСЬКО-ТИХОООКЕАНСЬКОГО РЕГІОНУ

Анотація. В статті досліджується зовнішньополітична діяльність Японії, спрямована на формування і укріплення регіонального порядку, заснованого на міжнародному праві та збалансуванні впливу Китаю на держави регіону. Основним інструментом реалізації цієї мети виступає стратегія «Вільного та відкритого Індो-Тихоокеанського регіону», яка передбачає безпекову та економічну співпрацю з країнами регіону, а також поглиблення стратегічної безпекової координації з США, Австралією та Індією. Диверсифікація партнерів укріплює позиції Японії на тлі посилення Китаю та консолідує систему союзників для запобігання відходу США з Азії. Водночас, індо-тихоокеанська стратегія Японії передбачає гнучкість у підходах та пошуку конструктивної співпраці з Китаєм.

Ключові слова: Вільний і відкритий Індо-Тихокеанський регіон, Японія, Китай, АСЕАН, США, Австралія, Індія.

Бутырская Н. А. Роль Японии в балансировке китайского влияния на страны Азиатско-Тихоокеанского региона

Аннотация. В статье исследуется внешнеполитическая деятельность Японии, направленная на формирование и укрепление регионального порядка, основанного на международном праве и сбалансировании влияния Китая на государства региона. Основным инструментом реализации этой цели выступает стратегия «Свободного и открытого Индо-Тихоокеанского региона», которая предусматривает сотрудничество в сфере безопасности и экономики со странами региона, а также углубление стратеги-

ческой координации в сфере безопасности с США, Австралией и Индией. Диверсификация партнеров укрепляет позиции Японии на фоне усиления Китая и консолидирует систему союзников для предотвращения ухода США из Азии. В то же время, индо-тихоокеанская стратегия Японии предусматривает гибкость в подходах и поиске конструктивного сотрудничества с Китаем.

Ключевые слова: Свободный и Открытый Индо-Тихоокеанский регион, Япония, Китай, АСЕАН, США, Австралия, Индия.

Butyrskaya N.O. The role of Japan in balancing Chinese influence on the countries of the Asia-Pacific region

Abstract. The article deals with the analyses of foreign policy of Japan aimed at establishing and strengthening regional order based on the international law and balancing the influence of China on the countries in the region. The main instrument of the goal is the strategy of «Free and Open Indo-Pacific», which provides cooperation in the fields of security and economy with the countries of the region and also increasing strategic security coordination with the USA, Australia and India. The diversification of partners strengthens position of Japan against the rise of China and enhance the system of allied countries to prevent the USA from leaving Asia. Meanwhile the Indo-Pacific strategy of Japan is flexible for the new approaches and seeking the pragmatic cooperation with China.

Key words: Free and Open Indo-Pacific, Japan, China, ASEAN, the USA, Australia, India.

Постановка проблеми. Зростання впливу Китаю в Азійсько-Тихоокеанському регіоні шляхом просування глобальної економічної ініціативи «Один пояс, один шлях», розширення військової активності не тільки в Південно-Китайському морі, але й за його межами, зростання територіальних суперечок з сусідніми державами, викликало потребу у формуванні безпечового середовища, яке б співпадало з інтересами більшості ре-

гіональних гравців та сприяло їх активній залученості до регіональних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З 2010 р. у зовнішньополітичних стратегіях Австралії, Індії, Індонезії, Японії з'явилися власні бачення розвитку регіону стосовно розбудови взаємовідносин з сусідніми країнами та підтримки безпеки в умовах загострення суперництва між США та Китаєм. В цьому контексті особливого стратегічного та геополітичного значення набуває концепція Індо-Тихоокеанського регіону, яка прийшла на зміну ідеї Азійсько-Тихоокеанського регіону, що складала основу регіонального порядку минулого століття. Ця концепція знайшла відображення у наукових дослідженнях Р. Медкалфа, К. Хаусхофера, Д. Скотта, К. Коги, С. Пажон, Р. Сахаші, Лю Цзуньї тощо.

Індо-Тихоокеанська тенденція, на думку Рорі Медкалфа, представляє собою дещо більше, ніж просто поверхову чи семантичну відмінність. Ця зміна використання географічних термінів має реальні наслідки для того, як держави і лідери сприймають регіональний стратегічний порядок, проблеми, з якими він стикається, і способи їх вирішення [1].

Адже, на думку індійського політичного аналітика Брахми Челані, за останні п'ять років Китай змінив стратегічний ландшафт регіону. Якщо інші країни не вступають у боротьбу з новими викликами територіальному та військово-морському статусу-кво, то наступні п'ять років можуть завершитись стратегічними успіхами Китаю. У зв'язку з цим, індо-тихоокеанські держави повинні розпочати більш рішучі заходи з укріплення регіональної стабільності, підтвердивши свою прихильність загальним стандартам, відповідно до міжнародного права, і створюючи стабільні інститути [2].

Зміна політики Японії в напрямку зміцнення обороноздатності та зростання активності у питаннях регіональної і глобальної безпеки, особливо, зважаючи на зусилля Японії, на тлі послаблення позицій США та зростання впливу Китаю, утримати

баланс сил в Індो-Тихоокеанському регіоні, привернула увагу багатьох дослідників (А. Ліфф, М. Грін, Б. Сінґх, Т. Кікучі, Т. Окада, А. Орос, М. Цуруока, С. Сміт).

У статті робиться спроба дослідити роль Японії у збалансуванні впливу Китаю на країни регіону та визначити основні напрямки її бачення розвитку Індо-Тихоокеанського регіону.

Виклад основного матеріалу. Дипломатична активність Японії протягом останнього десятиріччя тісно пов'язана з діяльністю прем'єр-міністра Сіндзо Абе та його ініціативою «Вільний та відкритий Індо-Тихоокеанський регіон», анонсованою у 2016 р. під час візиту до Найробі (Кенія), хоча сама ідея була озвучена Абе ще під час першого прем'єрського терміну у серпні 2007 р. в парламенті Індії під назвою «Злиття двох океанів». Йшлося про синергію між двома континентами, – Азією і Африкою, та двома вільними і відкритими, – Індійським і Тихим океанами, як ключа до стабільності і процвітання міжнародного співтовариства.

Основними стовпами японського бачення реалізації вільного та відкритого Індо-Тихоокеанського регіону виступають: сприяння верховенству права, свободі судноплавства та вільній торгівлі; прагнення економічного процвітання через покращення зв'язків у регіоні та розвиток якісної інфраструктури відповідно до світових стандартів; прихильність до миру та стабільності [3].

В Індо-Тихоокеанській стратегії Японії чітко прослідковуються два основних аспекти: безпека та економіка. У безпековій сфері – це намір брати участь у формуванні регіонального порядку у якості однієї з провідних держав. В такий спосіб Японія прагне виробити спільні правила регіонального порядку відповідно до міжнародного права, щоб відформатувати поведінку Китаю, зробивши її менш ревізійністською.

Хеджування проти Китаю і збереження активності США в Азії, – ключові принципи японської зовнішньої політики з початку 2000-х рр. Цей пріоритет структурує дипломатію і оборонну політику Токіо. Адже морська експансія КНР напряду загрожує інтересам Японії у Східно-Китайському морі через територіальну

суперечку навколо островів Сенкаку (Дяоюйдао). В Південно-Китайському морі претензії Китаю та мілітаризація островів ставить під загрозу економічну та енергетичну безпеку країни, переважна більшість експорту та імпорту якої проходить цим морським шляхом. У відповідь Японія використовує елементи урівноваження: внутрішнє урівноваження досягається за рахунок посилення її обороноздатності; зовнішнє, - зосереджено на поглибленні її союзу з США та розширенні стратегічного партнерства.

У Стратегії національної оборони Японії, прийнятій 17 грудня 2013 р., з'являється поняття «активний пацифізм», який визначив нову роль країни на міжнародній арені. На відміну від старих пацифістських норм, які не передбачали застосування сили в якості інструменту для підтримки світового порядку, «активний пацифізм» дає Японії можливість використання збройних сил з метою забезпечення миру та безпеки. Як пояснюється у звіті Консультативної групи з відновлення правової основи безпеки: «пацифізм в Конституції варто інтерпретувати з міжнародної точки зору, а не з егоцентричної, і, таким чином, він виходить за рамки пасивної форми обіцянки не порушувати мир і вимагає активних дій для досягнення миру» [4].

Виходячи з цього, стратегічне партнерство з США передбачає не тільки забезпечення територіальної оборони Японії, але й реалізацію безпекової політики в регіоні в таких питаннях, як антитерористичні заходи, нерозповсюдження зброї масового знищення, а також надання підтримки з нарощування військового потенціалу іншим країнам (насамперед, АСЕАН). У вересні 2015 р. парламент Японії прийняв Закон про мир і безпеку, який дозволив Силам самооборони брати участь в координованих на міжнародному рівні гуманітарних та миротворчих операціях із забезпечення миру та безпеки і надавати матеріально-технічну допомогу у місцях бойових дій під час миротворчих операцій ООН.

Варто відзначити, що активізація діяльності Сіндзо Абе в Індо-Тихокеанському регіоні та в питаннях міжнародної безпеки,

загалом, була викликана не тільки реакцією на посилення Китаю, але й необхідністю компенсувати віддаленість США від регіону, спочатку через послаблення позицій країни в Азії за президентства Барака Обами, а потім через спрямовану на ізоляціонізм політику Дональда Трампа «Америка насамперед». Окрім того, спроба американського президента провести ревізію відносин з традиційними союзниками, вимоги збільшити витрати на утримання американського контингенту в Японії та Південній Кореї, а також погрози вивести військових з Корейського півострова, підтвердили необхідність збільшення власних оборонних можливостей та поглиблення співробітництва з країнами-однодумцями, де особлива роль відводиться співробітництву з Австралією та Індією, а також державами АСЕАН, як на двосторонньому, так і на багатосторонньому рівні.

Диверсифікація стратегічних партнерів дозволяє Японії укріпити свої позиції відносно Китаю, а також спрямована на підтримку багатополарності та балансу сил в Азії. Крім того, Токіо намагається створити мережу союзників Сполучених Штатів в Індо-Тихоокеанському регіоні, як для укріплення уже існуючої системи альянсів, так і для того, щоб запобігти їх виходу з регіону[5].

Важливим елементом діяльності Японії у цьому напрямку є відновлення у 2017 р. за ініціативою Сіндзо Абе роботи «Quad» – чотиристороннього діалогу у сфері безпеки за участі Австралії, Індії, США та Японії. Цей формат був створений у 2004 р. для координації допомоги після руйнівного цунамі в Азії. У 2007 р. на його основі відбулася спроба вибудовування мережі партнерських відносин у сфері безпеки між регіональними морськими демократіями, в рамках запропонованої японським прем'єр-міністром ідеї створення «Азійського алмазу демократичної безпеки» [6]. Однак «Quad» припинив діяльність на десять років через побоювання наслідків негативної реакції Пекіна, який назвав його «азійським НАТО» та звинуватив у спрямованості на стримування китайського розвитку.

На думку Ендрю О'Ніла та Люсі Уест, існуючі розбіжності між учасниками діалогу та відсутність єдиного життєво важливого національного інтересу заважають появі справжнього військового альянсу. Натомість більшість, якщо не всі союзники США в регіоні, будуть уникати формальних багатосторонніх відносин із безпекових питань через велику залежність від торгівлі та інвестицій з Китаю [7]. Зважаючи на відмову Південної Кореї, Нової Зеландії та В'єтнаму приєднатися до діалогу у форматі «Quad Plus», а також загальну настороженість країн АСЕАН, Японія паралельно посилює військове співробітництво з державами регіону на двосторонній основі.

Не менш важливим виміром японської стратегії в Індо-Тихоокеанському регіоні є економічний, який має на меті: покращення взаємопов'язаності через будівництво і модернізацію високоякісної інфраструктури; укріплення гуманітарних зв'язків через освіту, навчання і обміни; посилення інституційних взаємозв'язків шляхом гармонізації законодавства і загальних правил за допомогою створення зон вільної торгівлі, угод та економічного партнерства [3].

В такий спосіб Японія пропонує альтернативу китайській ініціативі «Один пояс, один шлях». І хоча вона не може конкурувати з Китаєм за розміром інвестицій, ставка робиться на якість самої пропозиції та її переваги з точки зору прозорості, етики, дотримання соціальних і екологічних стандартів. У травні 2015 р. Сіндзо Абе оголосив про ініціативу «Партнерство з якісної інфраструктури», на підтримку якої протягом 2016–2020 рр. було виділено 110 млрд дол. для фінансування інфраструктурних проектів у Азії. У 2016 р. було оголошено про «Розширене партнерство з якісної інфраструктури», яке збільшило обсяг фінансування до 200 млрд дол. та спектр інфраструктурних об'єктів, а також кількість країн, на які воно спрямоване. Крім того, Японія посприяла встановленню стандартів якості на багатосторонньому рівні (за підтримки «Групи 7» та «Групи 20»), намагаючись збільшити власні переваги за

рахунок правил, які Китаю, орієнтованому на стратегію низьких цін, виконувати було б важче [8].

Після виходу США з Транс-Тихоокеанського партнерства, яке розглядалося як інструмент реалізації стратегії «відновлення балансу» за часів президента Обами, Токіо взяв на себе ініціативу збереження цієї угоди за підтримки інших 10 країн регіону, перейменувавши її в 2018 р. у Всеохоплююче і прогресивне Транс-Тихоокеанське партнерство. Японія виступала активним прибічником партнерства, розуміючи значимість угоди для урівноваження зростаючого домінування Китаю в регіоні.

Натомість, адміністрація президента Трампа у 2019 р. випустила власну стратегію Вільного і відкритого Індо-Тихоокеанського регіону, яка хоч і збігається з японським баченням основних принципів розвитку регіону, визнає Китай ключовим стратегічним конкурентом та спрямована на запобігання його перетворенню на домінуючу державу в регіоні. З одного боку, для Токіо важливі зусилля США, направлені на стримування і протидію Китаю. З іншого, загострення суперництва між Вашингтоном та Пекіном загрожує регіону біполяризацією, а також викликає занепокоєння у більшості держав регіону, які надають перевагу конструктивним відносинам як із США, так і з Китаєм.

Непередбачуваність Дональда Трампа змусила Японію не тільки більше інвестувати у власну обороноздатність та створення регіональних мереж безпекової та економічної взаємодії, але й переглянути політику щодо Китаю. Після тривалого періоду напруги, під час візиту до Пекіна у жовтні 2018 р. Сіндзо Абе оголосив про початок нової ери у взаємовідносинах двох країн, які переходять від конкуренції до співробітництва. В рамках візиту було оголошено про економічну співпрацю на рівні двох стратегій щодо розвитку 52 інфраструктурних проєктів в третій країнах, за умови, якщо практика кредитування буде відповідати міжнародним стандартам [9].

З кінця 2018 р. прем'єр-міністр Японії починає офіційно використовувати вирази «бачення» або «концепція», замість «стратегія

Індо-Тихоокеанського регіону», щоб підкреслити інклюзивний та корпоративний характер своєї ініціативи, розвіявши звинувачення в антикитайському спрямуванні. З одного боку, щоб знайти баланс між конкуренцією та співробітництвом з Пекіном, з іншого, щоб отримати підтримку держав АСЕАН, які сприймали цю ініціативу з обережністю через побоювання конфронтації з Китаєм. Окрім того, Японія перестала робити акцент на фундаментальних цінностях, таких, як демократія та права людини, щоб не викликати відстороненість деяких з цих держав.

Зважаючи на геополітичне та економічне становище держав АСЕАН у Індо-Тихоокеанському регіоні, більшість передбачених японською стратегією ініціатив у сфері економіки та безпеки не можуть реалізовуватись без їх залучення. Своєю чергою, Токіо має тривалий досвід взаємодії з регіональними багатосторонніми ініціативами за участі АСЕАН та тісні торгівельно-економічні відносини, як з самою організацією, так і окремо з державами-членами, що підвищує авторитет та довіру до нього. Це дає можливість Японії спиратися на підтримку регіонального ядра у впровадженні власних ініціатив та реалізації спільних.

15 листопада 2020 р. було підписано «Угоду про всебічне регіональне економічне партнерство», – найбільшу у світі зону вільної торгівлі, – за участі 15 країн, серед яких, окрім країн АСЕАН, беруть участь Китай, Японія, Південна Корея, Австралія, Нова Зеландія. Попри те, що угода була ініціативою держав АСЕАН, економічний потенціал Китаю дає підстави говорити про його позиційні переваги, а відмова Індії від участі в партнерстві зменшила можливість балансу, який Токіо намагався вибудувати за рахунок залучення ширшого кола учасників. Водночас, в економічному вимірі Японія зацікавлена у більшому доступі до китайського ринку, якому сприяє угода, а відтак, попри наявність розбіжностей, намагається не втрачати користі від економічної співпраці.

Висновки. Японія прагне сприяти вибудовуванню відкритого та інклюзивного регіонального порядку в умовах зростання су-

перництва між США та КНР за рахунок балансування, спрямованого на підтримку союзницьких відносин з США та їх активної участі в регіональних процесах, а також залучення максимальної кількості країн-однорумців до своєї ініціативи «Вільного та відкритого Індо-Тихоокеанського регіону». Попри те, що Японія, як і більшість держав регіону, насторожено сприймає посилення впливу Китаю, вона, на відміну від США, намагається знайти спосіб співіснування з Пекіном за рахунок встановлення конструктивних відносин та економічного співробітництва. Завдяки своїй дипломатичній активності, тісній взаємодії з сусідніми країнами та високому рівню довіри до неї, Японія може відіграти координуючу роль у формуванні основ стабільності та процвітання в Індо-Тихоокеанському регіоні.

Використані джерела та література

1. Rory Medcalf, «Redefining the region: The Indo-Pacific idea in Asia-Pacific Regional Security Assessment», London: International Institute of Strategic Studies, 2015. URL: <http://www.theasanforum.org/reimagining-asia-from-asia-pacific-to-indo-pacific>
2. Brahma Chellaney, «A New Order for The Indo-Pacific?», *The Asian Post*, March 27, 2018. URL: <https://theaseanpost.com/article/new-order-indo-pacific-0>
3. Government of Japan, «Towards Free and Open Indo-Pacific», November 2019. URL: <https://www.mofa.go.jp/files/000407643.pdf>
4. Report of the The Advisory Panel on Reconstruction of the Legal Basis for Security. May 15, 2014. *The Advisory Panel on Reconstruction of the Legal Basis for Security*. P. 12. URL: https://www.kantei.go.jp/jp/singi/anzenhosyou2/dai7/houkoku_en.pdf
5. Pajon Celine. «Japan's Indo-Pacific strategy: shaping a hybrid regional order. War on the rocks. December 18, 2019. URL: <https://warontherocks.com/2019/12/japans-indo-pacific-strategy-shaping-a-hybrid-regional-order/>
6. Shinzo Abe. Asian's Democratic Security Diamond. *Project Syndicate*, December 27, 2012. URL: <https://www.project-syndicate.org/onpoint/a-strategic-alliance-for-japan-and-india-by-shinzo-abe?barrier=accesspaylog>
7. Andrew O'Neil, Lusi West. Why the Quad won't be ever an Asian NATO. *The Strategist*, ASPI. January 24, 2019. URL: <https://www.aspistrategist.org.au/why-the-quad-wont-ever-be-an-asian-nato/>
8. Werner Pascha. The quest for infrastructure development from a «market

creation» perspective: China's «Belt and Road», Japan's «Quality Infrastructure» and the EU's «Connecting Europa and Asia». *International Economics and Economic Policy*. 2020, v.17, P. 687-704. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10368-020-00468-0>

9. Naoko Eto. Japanese Strategy for Balancing China: The Gravity of Universal Values in the Free and Open Indo-Pacific. *CogitASIA*, CSIS. April 10, 2019. URL: <http://www.cogitasia.com/japanese-strategy-for-balancing-china-the-gravity-of-universal-values-in-the-free-and-open-indo-pacific/>

УДК 94(520):329.12

Рубель В. А.

ИДЕЙНАЯ И ОРГАНИЗАЦИОННАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ ПАРТИЙНОГО ПРОЕКТА «ЛИБЕРАЛЬНОЙ ПАРТИИ» (ДЗИЮ-ТО) В ЯПОНИИ: ИСТОРИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Аннотация. В названии любой политической партии должна отображаться её идейная направленность, однако в политических реалиях японской истории партийный проект «Либеральной партии» (Дзию-то) неоднократно менял своё идейное содержание от собственно либерального до консервативного и, пережив восемь идеологических трансформаций, самоликвидировался. Последнее (на сегодня) восьмое возобновление проекта Дзию-то состоялось в 2016 г. и опиралось на левоцентристский либерализм, однако наличие в нынешней Японии нескольких центристских партий со схожими программами не позволило восьмой Дзию-то эффективно отделиться от политических конкурентов, что привело её к потере представительства в парламенте и к самороспуску 27 апреля 2019 г. С тех пор либеральная ниша в политической системе Японии стала вакантной, что делает весьма вероятной перспективу восстановления партийного проекта Дзию-то в будущем.

Ключевые слова: Япония, партийная история, Либеральная партия, Дзю-то, идейная трансформация.

Рубель В. А. Ідейна та організаційна трансформація партійного проекту «Ліберальної партії» (Дзію-то в Японії: історія та перспективи

Анотація. У назві будь-якої політичної партії має відбиватись її сутнісна ідейна спрямованість, проте в політичних реаліях японської історії партійний проект «Ліберальної партії» (Дзію-то) неодноразово змінював свій ідейний зміст від власне ліберального до консервативного і, переживши вісім ідеологічних трансформацій, самоліквідувався. Останнє (на сьогодні) восьме відновлення проекту Дзію-то сталося 2016 р. і спиралося на лівоцентристський лібералізм, проте наявність у нинішній Японії кількох центристських партій зі схожими програмами не дала змоги восьмій Дзію-то ефективно відділитись від політичних конкурентів, що завершилось для неї втратою представництва у парламенті та саморозпуском 27 квітня 2019 р. Відтоді ліберальна ніша в політичній системі Японії стала вакантною, що робить вельми ймовірною перспективу відновлення партійного проекту Дзію-то у майбутньому.

Ключові слова: Японія, партійна історія, Ліберальна партія, Дзію-то, ідейна трансформація.

Rubel V. A. Ideological and organizational transformation of the “Liberal Party” (Jiyū-tō) project in Japan: history and prospects

Abstract. The name of any political party should reflect its essential ideological orientation. However, in political reality of Japanese history, the «Liberal Party» (Jiyū-tō) project repeatedly changed its ideological content from liberal itself to conservative. After eight ideological transformations it self-dissolved. Up today there was the eighth renewal

of Jiyū-tō in 2016. It was based on the centre-left liberalism, but the presence in today's Japan several centrist parties with similar programs are not allowed to the Jiyū-tō effectively tune out of the political competition. It has led to the loss of representation in the Parliament and the self-dissolution on April 27, 2019. Since then, the liberal niche in Japan's political system has been vacant, which makes it highly likely the Jiyū-tō party project will resume in future.

Key words: *Japan, Party history, Liberal Party, Jiyū-tō, Ideological Transformation.*

Постановка проблемы. В названиях политических партий принято в сжатой форме отображать их идейную направленность. Однако Япония – страна со своеобразной политической культурой, в рамках которой некоторые партийные бренды возникали по несколько раз и несли разное идейное содержание. Игнорирование данного факта порождает путаницу в осмыслении партийной составляющей политической жизни Японии. Данное утверждение в полной мере относится к партийному бренду *Дзию-то* (自由党), который в европейской японистике принято переводить как «Либеральная партия».

Анализ последних исследований и публикаций. В литературе история появляющихся в разные времена японских либеральных партий рассматривается либо в отрыве от таких же «либеральных» по названию партийных проектов, существовавших до и после них, либо в контексте их соперничества с конкурирующими партиями иной идейной направленности, существовавшими в рамках того же исторического периода. Эволюция партийного феномена *Дзию-то* на протяжении всей его почти полуторавековой истории остаётся неразработанной в историографии, что не даёт полного представления о развитии политической системы Японии.

Формулирование целей статьи. Проблемно-хронологический метод анализа исторической фактологии даёт возможность

осмыслить проявившиеся за предыдущие полтора века тенденции идейной и организационной эволюции партийного бренда *Дзию-то*. А также сформулировать прогноз относительно дальнейшей судьбы политического проекта японской «Либеральной партии», являющийся итогом представленного исследования.

Изложение основного материала. Впервые вопрос о создании в Японии «Либеральной партии» был поставлен общественными активистами в ходе петиционной кампании публичных обращений к императору Муцухито, правившему под именным девизом *Мэйдзи*, с просьбой издать высочайший указ об учреждении парламента. В рамках данной кампании в марте 1880 г. на IV съезде японского «Патриотического общества» (*Айкоку-ся*) в Осаке было принято решение о преобразовании данного «Общества...» в «Лигу учреждения парламента» (*Кокукай кисэй домэй*) [12, с. 759]. «Лига...» уже 17 апреля [10, с. 8] обратилась к императору с письменным «Прошением издать указ об учреждении парламента», однако ответа не получила. Тогда на втором, созванном в ноябре 1880 г. весьма представительном по составу съезде «Лиги...» (в нём приняли участие 64 депутата от 24-х местных префектурных отделений «Лиги...», представлявших 130 тыс. членов данной организации [11, с. 448]), делегаты, во-первых, обратились к населению с призывом выйти на демонстрации с требованием учредить в Японии парламент. Во-вторых, заявили о готовности приступить к самостоятельной разработке проекта конституции [29, с. 103-104]. Поскольку «Лига учреждения парламента» не являлась политической партией и потому не имела органов, которые бы координировали данную работу, каждый из делегатов, разъехавшихся по регионам, занялся созданием собственного конституционного проекта. Количество разработанных и представленных обществу вариантов основного закона исчислялось десятками. Стало ясно, что в формате «Лиги...», как плохо скоординированного общественного движения, заниматься политической деятельностью невозможно. Сторонники парламентаризма нуждались в организованности, которую мог-

ла обеспечить только идейно очерченная политическая партия, и в декабре 1880 г., осознавшие эту простую мысль члены *Кокукай кисэй домэй*, сформировали «Подготовительный комитет по созданию либеральной партии» [12, с. 759].

Его наиболее активными членами выступили потомки самураев средней руки: бывавший за решёткой за пропаганду либеральных идей журналист Уэки Эмори (1857–1892) и бывший военный Коно Хиронака (1849–1923), чьему уходу в политику поспособствовало гнетущее впечатление от участия в подавлении самурайских антиправительственных выступлений конца 1870-х гг.

Энергия «комитетчиков» дала плоды, и когда 18 октября 1881 г. в Токио открылся III съезд «Лиги учреждения парламента», делегатам хватило нескольких часов, чтобы принять историческое решение о создании на базе «Лиги...» первой в истории Японии политической партии. Партия провозгласила стратегической целью своего существования борьбу за гражданские права и свободы, совершенствование общественных отношений и приумножение народного благосостояния. Главной тактической задачей провозглашалось быстрее принятие конституции и созыв формируемого на выборной основе парламента, как органа представительской законодательной власти. Подобные идеи соответствовали доктрине классического либерализма, что и отразилось в названии партии («Либеральная» – по-японски *Дзию-то*).

В течение последующих десяти дней работы съезда делегаты приняли устав партии, включив туда текст присяги, которую должен был давать каждый вступающий в партию, а также избрали руководство *Дзию-то* во главе с ещё одним выходцем из самурайской среды, бывшим военным Итагаки Тайсукэ (1837–1919). Последний в 1874 г. участвовал в первой попытке создать в Японии политическую партию *Айкоку-то* («Патриотическая партия»), от имени которой уже тогда призывал правительство приступить к разработке конституции, в рамках которой через механизм выборов предполагалось сформировать японский парламент, который стал бы

первым в Азии. Даже придумал для него название *Минсэнгиин* [32, с. 97], что можно перевести как «Созданный народом парламент». Поскольку ближайшей политической целью Либеральной партии провозглашалось принятие конституции и созыв парламента, Итагаки Тайсукэ избрали первым председателем *Дзию-то*.

После официального образования Либеральная партия, у которой появился финансовый донор в лице концерна *Мицуи* [2, с. 16], активно включилась в политическую жизнь. Были созданы местные отделения *Дзию-то*, в июне 1882 г. у либералов появился орган партийной печати – «Либеральная газета» (*Дзию-симбун*) [17, с. 146]. Отдельные либеральные активисты начали ставить вопрос о возможном преобразовании Японии по французскому образцу в республику [2, с. 3], намекая на право народа на революцию для защиты своих гражданских прав перед лицом властного деспотизма. Ситуация становилась взрывоопасной, на что власть вынуждена была реагировать.

В ноябре 1882 г. обществу было объявлено, что руководимое «главным министром» Сандзё Санэтоми (1837–1891) правительство само берётся за разработку проекта конституции, но чтобы такая серьёзная законодательная работа стала успешной, важно изучить опыт передовых стран. Для этого в длительный заграничный вояж за государственный счёт будет отправлена делегация разбирающихся в государственном строительстве экспертов, в состав которой предложили войти Итагаки Тайсукэ. Расчёт властей оказался правильным: Итагаки Тайсукэ престижное предложение принял, несогласных с таким решением либералов оперативно исключили из партии «за нарушение устава и партийной дисциплины», после чего на Итагаки было совершено весьма подозрительное, ввиду крайне низкого профессионализма и потому неудачное, покушение. Кто его организовал – до сих пор непонятно (киллера-неудачника убили охранники), но после инцидента рейтинг Итагаки возрос, а газеты наперебой процитировали фразу, вроде-бы кинутую лидером *Дзию-то* после нападения: «Свобода не умрет, даже если умрёт Итагаки» [18, с. 61].

В ноябре 1882 г. главный либерал отправился с делегацией за границу, что имело негативные последствия для партийной организации *Дзю-то*. Одни либералы поддерживали своего лидера, другие – обвинили его в преступном соглашательстве и совершили несколько терактов в восточных районах страны. Власть ответила репрессиями, многие отделения *Дзю-то* были закрыты, а наиболее «буйных» активистов отправили за решётку [8, с. 416–418]. Оставшаяся часть умеренных либералов оказалась деморализована и идейно дезориентирована, и когда в июне 1883 г. Итагаки Тайсукэ вернулся в Японию, выяснилось, что партия, которую он возглавлял, перестала существовать и чуть ли не под запретом. Итагаки был полон свежих конституционных идей, потому играть с властью в оппозиционность не стал и 29 октября 1884 г. объявил о самороспуске Либеральной партии, в рядах которой на тот момент числился всего 101 человек. История первой в Японии Либеральной партии закончилась, хотя многие озвученные ею идеи нашли отражение в «обнародованной» [1, с. 8] 11 февраля 1889 г. «Конституции Великой Японской империи», которая гарантировала японским подданным сословное равенство, свободу передвижения и места проживания, защиту «в рамках закона» личных прав и свобод, неприкосновенность жилища, личной и частной собственности, свободу вероисповедания, «слова, письма, печати, общественных собраний и союзов» [1, с. 531], а ещё определяла, что в Японии будет двухпалатный «Имперский парламент» (*Тэйкоку гикай*), нижняя палата которого будет формироваться по итогам всеяпонских, хотя и не всенародных, выборов (для участия в выборах выставлялся солидный имущественный ценз).

Ответом умеренных либералов на принятие конституции стал их переход от оппозиционности к полной поддержке власти, символом чего стало образование в августе 1890 г. «Конституционно-либеральной партии» (*Риккэндзю-то*) во главе с тем же Итагаки Тайсукэ, который заявил, что прописанных в конституции 1889 г. прав и свобод достаточно для успешного развития

страны и народа, а потому возглавляемая им партия не является более оппозиционной и готова сотрудничать с властью.

Не все убеждённые либералы оценили ситуацию позитивно. В рядах *Риккэндзию-то* это породило дискуссию, которая в марте 1891 г. на съезде в Осаке [22, с. 133] привела партию к расколу и восстановлению *Дзию-то* снова как оппозиционной. И хотя формально большинство требований, выдвинутых либералами второй волны, носило сугубо социально-экономический характер (к примеру, установление для трудящихся гарантированных законом выходных дней недели), вторая в истории Японии Либеральная партия не смогла уйти от политических лозунгов, выступив за сокращение расходов на государственных чиновников ради поднятия уровня жизни остальных категорий населения.

Несогласных с безоглядной оппозиционностью, восстановленной в прежнем партийном бренде *Дзию-то*, возглавил правозащитник Ои Кэнтаро (1843–1922), который инициировал в мае 1891 г. выход своих сторонников из Либеральной партии, сформировав из них собственный партийный проект «Восточно-прогрессивной либеральной партии» (*Тоёдзию-то*) [28, с. 420]. Её программа предполагала поддержку правительства в вопросах внешней экспансии. По мнению идеологов *Тоёдзию-то* только такая политика превращала их страну в паназиатского гегемона [27, с. 102], который вытеснит из региона европейцев и сделает из Японии богатую метрополию по типу западных колониальных держав. Итагаки Тайсукэ радикализм «либеральных ястребов» не поддержал, хотя согласился, что ведомая им новая Либеральная партия должна поддерживать правительство в его позитивных начинаниях, подтвердив в 1896 г. этот тезис личным примером, приняв соответствующее предложение премьер-министра Ито Хиробуми (1841–1909) и войдя в правительство как министр внутренних дел [9, с. 66].

Тактика «конструктивной оппозиционности», которую использовал Итагаки Тайсукэ, дала плоды. По итогам парламентских выборов 1892 г. *Дзию-то* оказалась самой популярной

среди избирателей партией (получила в парламенте 94 мандата при общей численности депутатов – 300), а её представитель Хоси Тору (1850–1901) стал спикером нижней палаты, после чего начал конфликтовать с правительством. Императору даже пришлось отправить в отставку министра внутренних дел Синагаву Ядзиро (1843–1900) за допущенные во время выборов эксцессы.

Выборы 1892 г. действительно сопровождались убийствами оппозиционных кандидатов и их доверенных лиц, а также ответными протестами, в которых погибло больше двадцати человек [14, с. 23].

В ответ в декабре 1892 г. власти предали гласности коррупционный компромат на Хоси Тору, принудив последнего уйти в отставку с поста спикера и покинуть *Дзию-то*.

На последующих выборах 1894 и 1898 гг. либералы остались самой популярной партией страны, но, во-первых, проправительственные силы в парламенте составляли коалиционные блоки и больше либералов в кресло спикера не пускали. С другой стороны, ни одна партия не имела в парламенте устойчивого большинства, потому речи о создании партийного кабинета не возникало, и страной управляло правительство не партийных политиков, а чиновников и военных. А соответствующие амбиции у партийных политиков имелись. Итогом этих противоречивых процессов стало своеобразное самоубийство Либеральной партии, оформленное в июне 1898 г. слиянием двух наиболее представленных в парламенте группировок «Либеральной» (*Дзию-то*) и «Прогрессивной» (*Симпо-то*) партий в единую «Конституционную партию» (*Кэнсэй-то*) [14, с. 41].

Причина слияния понятна: лидеры партий желали усилить свои позиции в политическом раскладе настолько, чтобы сформировать первый в истории страны собственно партийный кабинет. Ради достижения такой амбициозной цели вчерашние непримиримые конкуренты – главный «либерал» Итагаки Тайсукэ и главный «прогрессист» Окума Сигэнобу (1838–1922) – решились на слияние двух своих партий в одну, получившую в итоге

большинство в парламенте (244 депутата из трёхсот [9, с. 68]) и действительно сформировавшую 30 июня 1898 г. первое в истории Японии собственно партийное правительство (во главе с Окумой) [14, с. 42]. Однако ценой прорыва партийных политиков к рычагам правительственной власти стало временное самоуничтожение партийного проекта *Дзию-то*.

В третий раз партийный проект «Либеральной партии» возник в Японии в 1903 г., когда часть парламентской фракции главной проправительственной партии «Союз друзей конституционного правления» (*Риккэнсэйю-кай*) отказалась поддерживать инициированное правительством Кацуры Таро (1848–1913) увеличение налогов. Хотя и правительство можно понять: Япония готовилась к войне с Россией, армия и флот нуждались в денежных вливаниях, причём немедленно.

Кризис 1903 г. во фракции сэйюкаевцев окончился тем, что 20 депутатов заявили о выходе из Союза друзей конституционного правления и восстановлении ими проекта самостоятельной Либеральной партии [4, с. 568]. К выборам 1904 г. разработали программу с акцентом на леволиберальные ценности, включая требование всеобщего избирательного права, снижения налогов и бóльшей социальной защищённости простых людей. Лидерами третьей в истории Японии Либеральной партии стали влиятельные бизнесмены Хаяси Юдзо (1842–1921) и Асано Дзюнпэй (1856–1925), бывший чиновник высокого ранга Мацумото Гокити (1862–1929), общественный активист Ода Канъити (1856–1909) и бывший функционер Либеральной партии предыдущего поколения Ямамото Юкихито (1845–1913).

Призывы возрождённых либералов выглядели привлекательно, однако избиратели помнили как руководство прежних либеральных партий предавало забвению свои же лозунги перед откровенным подкупом власти, потому в искренность вождей *Дзию-то* не очень поверили. К тому же, слои общества, уже имеющие право голоса, эксклюзивность которого гарантировал высокий имущественный ценз, не горели желанием делиться

этим правом с «чернью», что делало данный проект *Дзию-то* бесперспективным с точки зрения симпатий избирателей. По итогам выборов 1904 г. либералы смогли провести в парламент только 25 представителей (в то время парламент насчитывал 379 депутатов). Мизерность фракции превращала либералов в политических маргиналов, что не входило в планы их амбициозных лидеров, и в декабре 1905 г. партия *Дзию-то* в очередной раз самоликвидировалась методом слияния с двумя такими же партиями-лузерами – «Клубом косин» (*Косин-курабу*) и «Имперской партией» (*Тэйкоку-то*) – в политический блок со звучным названием «Уравнительный клуб» (*Дайдо-курабу*) [14, с. 72]. Наименование символизировало главную политическую «фишку» данного «клуба»: требование правового уравнивания всех подданных путём введения всеобщего избирательного права. Это была идея, которой лидеры *Дайдо-курабу* надеялись привлечь избирателей, однако ценой такого слияния стало третье по счёту исчезновение феномена Либеральной партии как элемента японской политической жизни.

Последовательный крах трёх партийных проектов *Дзию-то* скомпрометировал политический бренд «либеральной партии», поэтому его нового возрождения пришлось ждать долго. Лишь после поражения Японии во Второй мировой войне данный проект получил шанс на возрождение. Его инициатором выступил бывший министр просвещения Хатояма Итиро (1883–1959), который, после проведённого под контролем оккупационной американской администрации демонтажа однопартийной государственной системы тоталитарного типа, призвал депутатов, разделяющих с ним праволиберальные ценности, консолидироваться в возрождаемой «Либеральной партии Японии» (*Нихон дзию-то*) [9, с. 161]. Однако главными участниками данного проекта выступили, преимущественно, бывшие члены Союза друзей конституционного правления (*Риккэнсэйю-кай*) – одной из ведущих проправительственных партий Японии с 1900 по 1940 г., которая всегда позиционировала себя как правоконсервативная.

Действительно «либерального» в формально возрождённой 9 ноября 1945 г. [25, с. 89] *Нихон дзю-то* оказалось немного. И хотя на первых послевоенных парламентских выборах 1946 г. ведомые Хатоямой «либералы» стали ведущей партией (набрав четверть голосов), при формировании кабинета они вступили в коалицию с аморфной в идейном отношении «Прогрессивной партией Японии» (*Нихон симпо-то*) [14, с. 257], а премьером сформированного в итоге правительства глава американской оккупационной администрации генерал Д. Мак-Артур (1880–1964) назначил формально беспартийного Ёсиду Сигэру (1878–1967) – бывшего министра военного строительства, который на момент выборов сидел за решёткой как заподозренный в военных преступлениях кандидат на скамью подсудимых по будущему Международному Токийскому трибуналу. Именно его американцы, освободив из-под стражи, поставили во главе правительства, к формированию которого приложили руку псевдолибералы из *Нихон дзю-то*. Иное дело, что под бдительным оком американских кураторов формально коалиционное, а по сути техническое правительство Ёсиды совершило несколько радикальных деяний явно либерального характера: переименовало Японию из «Великой Японской империи» (*Дай-Ниппон тэйкоку*) в «Государство Япония» (*Ниппон коку*), провело принудительное дробление монополий и передало землю работающим на ней фермерам, провозгласило пацифизм основой внешней политики. 7 октября 1946 г. японский парламент, в котором фракция либералов была наибольшей, принял «новую редакцию» конституции, по которой Япония отказывалась от права на собственные вооружённые силы и на ведение войны, двухпалатный парламент стал избираться, а правительство формировалось парламентом и было ему подотчетно. Что же касается партии *Нихон дзю-то*, то для неё платой за присутствие во власти стало продавленное американцами назначение Ёсиды на пост председателя Либеральной партии Японии [9, с. 162], окончательно убедившее избирателей, что по идейной направленности *Нихон дзю-то* является не либеральной, а консервативной политической силой.

По итогам выборов 1947 г. в Японии было сформировано левоцентристское коалиционное правительство во главе с социалистом Катаямой Тэцу (1887–1978), в создании которого придерживающиеся консервативных взглядов «либералы» участвовать отказались. Более того, 12 марта 1948 г. возглавляемая Ёсидой Сигэру *Нихон дзию-то*, приняв в свои ряды часть порвавших со своими бывшими партиями «демократов» и «прогрессистов», в очередной раз отказалась от партийного бренда собственно «Либеральной партии» и была преобразована в «Демократическо-либеральную партию» (*Минсюдзию-то*), которая с момента основания заявила о своей правоцентристской идейной направленности и оппозиционности к существующему левоцентристскому правительству [31, с. 176]. И только когда по итогам выборов 1949 г. Ёсида вернулся в кресло премьер-министра, он вновь решил привлечь симпатии либерально настроенной части населения формальным возрождением партии со знаковым названием «Либеральная». 1 марта 1950 г., окончательно поглотив партию японских «демократов», *Минсюдзию-то* вновь сменила название на проверенный бренд *Дзию-то* [25, с. 89]. Именно эта партия стала опорой правительства Ёсиды Сигэру, которое бессменно управляло подконтрольной американцам Японией до 1954 г. Только собственно «либеральной» означенная партия не была, что, с одной стороны, привело к явному усилению либеральных не по названию, а по идейной направленности партийных проектов («Союз зеленого ветра» *Рёкуфу-кай*, «Национально-демократическая партия» *Кокуминминсю-то*, «Аграрно-кооперативная партия» *Номинкёдо-то* и др.). С другой стороны, всё большую популярность завоевывали социалисты, которые не смогли снова прорваться к власти только потому, что сами раскололись на несколько партий социалистической ориентации: «Рабоче-крестьянскую партию» (*Родосяномин-то*) и «Социалистическую партию Японии» (*Нихон сякай-то*), которая в 1951 г. распалась ещё на две – «левую», собственно Социалистическую, и «правую» Социал-демократическую. В 1952 г. возникла центристская «Партия реформ» (*Кай-*

син-то). А были ещё радикалы, причём и «левые» (коммунисты), и «правые» («Патриотическая партия Великой Японии» *Дай-Ниппон айкоку-то*). Всё это свидетельствовало о невозможности построения в Японии классической двухпартийной системы американского образца, к чему заокеанские кураторы японской послевоенной демократизации явно стремились. Последним ударом по жизнеспособности *Дзю-то* как ведущей консервативной партии послевоенной Японии стал кризис в самой Либеральной партии, завершившийся в начале 1953 г. её расколом.

Главным смутьяном оказался первый послевоенный лидер-восстановитель *Нихон дзю-то* Хатояма Итиро, которого в 1946 г. отстранили от политики «за активное сотрудничество в прошлом с преступным тоталитарным режимом» [30, с. 327]. После прекращения в 1952 г. американского оккупационного управления и восстановления суверенитета Японии Хатояма вернулся в политику, вступил в феврале 1953 г. в возглавляемую Ёсидой Либеральную партию [16, с. 239]. Но уже в марте 1953 г. создал в ней собственную группировку, члены которой обрушились с критикой на правительство за чрезмерную уступчивость США. Группа Хатоямы выступила за то, чтобы Япония проводила более самостоятельную внутреннюю и внешнюю политику, восстановила дипломатические отношения с СССР ради получения возможности войти в ООН. 14 марта это партийное образование получило официальное название «Отделившаяся либеральная партия» (*Бунпадзю-то*) [24, с. 212], хотя, учитывая особенности её появления, называли просто «Либеральной партией Хатоямы» (*Хатояма дзю-то*) по имени основателя [26, с. 197].

Окончательно запутало партийную жизнь Японии то, что в ноябре 1954 г. «отделившиеся либералы Хатоямы» отказались от своего либерального бренда и слились с «реформистами» в воссоздаваемую «Демократическую партию Японии» (*Нихон мин-сю-то*). В итоге «либеральное» правительство Ёсиды потеряло большинство в парламенте и не смогло далее эффективно управлять страной [21, с. 32].

Кризис завершился 10 декабря 1954 г. отставкой Ёсиды, который, приняв на себя персональную ответственность за политическую деградацию руководимой им *Дзию-то*, покинул пост председателя Либеральной партии. Новым председателем *Дзию-то* был избран Огата Такэтора (1888–1956), который был еще одним отстранённым от политики в первые послевоенные годы бывшим министром императорского правительства, а на заключительном этапе Второй мировой войны руководителем японской разведывательной службы [3, с. 47].

Однако пришедшее на смену либералам «демократическое» правительство Хатоямы тоже не имело стабильного большинства в парламенте. Ситуация стала патовой. Выходом стала самоликвидация «Либеральной» и «Демократической» партий как самостоятельных политических проектов и их слияние 15 ноября 1955 г. в единую консервативную «Либерально-демократическую партию» (*Дзиюминсю-то*), выражающую интересы крупного капитала и верхушки государственного чиновничества. «Либерализм» остался в ЛДП только в названии, а первым её избранным председателем стал бывший «демократ» Хатояма Итиро. Иными словами, в идейном и кадровом отношении образование *Дзиюминсю-то* стало не столько слиянием «либералов» и «демократов», сколько поглощением первых вторыми. Так в очередной раз проект «Либеральной партии» прекратил существование.

Следующей попыткой вернуть к жизни «либеральный» бренд *Дзию-то* стало несколько неожиданное появление партии с таким названием после распада правоцентристской «Новой прогрессивной партии» (*Синсин-то*). О возобновлении проекта «Либеральной партии» в Японии было объявлено 1 января 1998 г., а уже 5 января состоялся учредительный съезд новообразуемой *Дзию-то* [19, с. 23]. Главным «восстановителем» либерального партийного проекта стал Одзава Итиро (1942 г.р.) – политик сложной судьбы, биография которого насыщена участием в разных партийных проектах.

До 1993 г. Одзава был функционером правящей Либерально-демократической партии, в которой в апреле 1991 г. дорос до одной из ключевых должностей генерального секретаря ЛДП [7, с. 14]. То есть вошел в первую тройку лиц в партийной иерархии, причём в рамках распределения полномочий генсек ЛДП традиционно курировал все связанные с работой партии финансовые вопросы, что придавало фигуре Одзавы особую значимость. Однако на рубеже 1980-х – 1990-х гг. многие влиятельные политики либерал-демократов оказались замешаны в коррупционных скандалах. ЛДП «потеряла лицо» в глазах избирателей и в 1989 г. лидер либерал-демократов Кайфу Тосики (1931 г.р.) стал премьер-министром вопреки воле верхней палаты парламента, а один из предшественников Одзавы Итиро на посту генсека ЛДП – Абэ Фумио (1922–2006) получил три года тюрьмы за взяточничество. В таких условиях 23 июня 1993 г. 44 депутата от ЛДП, пытаясь отстраниться от погрязшей в коррупции партии либерал-демократов, демонстративно покинули *Дзюминсю-то* и образовали, как было объявлено, центристскую «Партию обновления» (*Синсэй-то*) [7, с. 16]. Вступил в *Синсэй-то* и бывший генеральный секретарь ЛДП Одзава Итиро [13, с. 531].

Партия обновления получила неплохой кредит доверия от избирателей (выборы 1993 г. – 10% голосов) и вошла в правящую семипартийную коалицию, поддержав правительство Хосокавы Морихиро (1938 г.р.). В 1994 г. лидер «обновленцев» Хата Цутому (1935–2017) даже возглавил коалиционное правительство Японии. Однако дальше у *Синсэй-то* дела не пошли: коалиция распалась. Хата ушёл в отставку, «обновленцы» оказались в оппозиции и, слившись с двумя другими центристскими партиями, образовали в декабре 1994 г. упомянутую выше Новую прогрессивную партию, которую в декабре 1995 г. Одзава официально возглавил.

Синсин-то разработала амбициозную программу перемен: снижение налога на потребление, совершенствование пенсионной системы, снижение на 20–50% коммунальных платежей и

усиление общественного контроля за политиками с целью пресечения коррупции и бюрократизма. Лозунги нашли путь к сердцу избирателя, и на выборах 1996 г. ведомая Одзавой Итиро *Синсин-то* получила 18% голосов, став второй по значимости партией страны, однако осталась в оппозиции, а воплотить предвыборные лозунги в жизнь без участия в правительстве было невозможно. Призывы к абстрактной «прогрессивности» утратили привлекательность, соцопросы выявили падение популярности *Синсин-то*, и в декабре 1997 г. она распалась на несколько группировок, одной из которых стал проект по возрождению Либеральной партии, возглавленный Одзавой [23, 184]. Замысел Одзавы был понятен: разработанная под его руководством в рамках Новой прогрессивной партии программа по сути была либеральной, а значит и партия, которую он создавал на руинах *Синсин-то*, должна была носить соответствующее в идейном отношении название – *Дзию-то*.

В январе 1999 г. либералы вошли в коалицию с правящими либерал-демократами, чтобы попав в правительство реализовать на практике свои реформаторские начинания. Представитель *Дзию-то* Нода Такеси (1941 г.р.) получил в кабинете премьера Кэйдзо Обути (1937–2000) должность министра внутренних дел. Однако накануне очередных парламентских выборов 2000 г. лидер либералов Одзава Итиро решил, что идти на выборы выгоднее в оппозиционном статусе, и инициировал разрыв коалиционного соглашения *Дзию-то* с *Дзиюминсю-то* [7, с. 21]. Только не всем в *Дзию-то* его идея понравилась. Несогласных возглавила бывшая актриса театральных и кинематографических мюзиклов, а в означенное время депутат Оги Тикагэ (1933 г.р.) (настоящее имя Хаяси Хироко), которой и ранее были близки консервативные ценности ЛДП (она даже критиковала действующую японскую конституцию за «чрезмерный пацифизм»). 3 апреля 2000 г. она заявила о выходе из *Дзию-то* и о создании на базе собственной фракции из 26-и депутатов «Новой партии консерваторов» (*Хосюсин-то*) [20, с. 237], которая остаётся в правящей коали-

ции с либерал-демократами [15, с. 13]. И хотя на парламентских выборах 2000 г. либералы получили 11% голосов, после выхода из правящей коалиции *Дзию-то* лишила себя возможности воплощать в жизнь заявленные в предвыборной программе обещания. Оставалось блокироваться с другими оппозиционными партиями и критиковать правительство без шансов реально повлиять на что-либо. Окончилось это для либералов печально: 26 сентября 2003 г. лишившаяся, судя по соцопросам, поддержки избирателей Либеральная партия была поглощена более мощной Демократической партией (*Минсю-то*) [6, с. 212].

Не смирился с таким финалом «партийного либерализма» только сам Одзава Итиро, который недолго побыв в рядах демократов генеральным секретарём, опять взялся за самостоятельное партийное строительство. Поначалу соорудил соратников во фрондирующую в рядах демократов фракцию (в партийной истории демократов этот источник перманентных политических дискуссий прозвали «фактором Одзавы» [5, с. 120]). Затем создавал партии с красивыми названиями «Жизнь людей прежде всего» (*Кокумин-но сэйкацу га дайити*), «Партия завтрашнего дня Японии» (*Ниппон мираи-но-то*), «Партия жизни» (*Сэйкацу-но-то*), но эти безыдейные по названию партийные проекты успеха не принесли, и в октябре 2016 г. Одзава Итиро вновь попытался вернуть в японскую политику проверенный бренд «Либеральной партии». Её программа базировалась на левоцентристской идеологии [6, с. 212] и предусматривала доступную медицину, достойные зарплаты, пенсии и пособия по безработице, расширение полномочий органов местного самоуправления, внешнеполитический пацифизм и сохранение безъядерного статуса Японии, а также много других хороших идей, направленных на «установление истинной демократии в Японии» [33]. Только центристских партий с подобными программами в нынешней Японии оказалось много, а собрать их под одно крыло Одзава не сумел. Итог: парламентские выборы 2017 г. *Дзию-то* Одзавы откровенно провалила, получив менее одного процента голосов

и оставшись без представительства в парламенте. Это был крах, за которым последовали ожидаемые последствия: 27 апреля 2019 г. руководимая Одзавой Итиро, последняя пока в истории японской политики, Либеральная партия самораспустилась, а её активисты влились в левоцентристский партийный проект «Народно-демократической партии» (*Кокуминминсю-то*).

Выводы. Хотя в рамках партийной эволюции Японии политический проект под одним и тем же наименованием «Либеральная партия» (*Дзию-то*) возникал неоднократно (автор насчитал в японской истории не менее восьми «либеральных» партий), его сущностное идеологическое содержание не оставалось неизменным. Название у партий было одинаковым, однако по идейной направленности это были разные партии, отличающиеся не только именами лидеров и хронологическими рамками существования, но и партийной идеологией.

Первые три проекта в довоенной Императорской Японии действительно ориентировались на либеральные ценности, однако быстро угасали вследствие либо самоустранения лидера от партийного руководства и последующей радикализации (1881–1884), либо самоликвидации в результате вхождения в коалиционный проект ради формирования первого партийного правительства (1891–1898), либо вследствие маргинализации из-за нежелания избирателей, удостоенных права голоса благодаря высокому имущественному цензу, делиться этим правом с неимущими слоями общества (1903–1905). Первые послевоенные *Дзию-то* (1945–1948 и 1950–1955), будучи идейно и кадрово глубоко консервативными, являлись «либеральными» только по названию и ожидаемо влились поначалу в правоконсервативную «Демократическо-либеральную партию» (*Минсюдзию-то*), затем в консервативную «Либерально-демократическую партию» (*Дзиюминсю-то*).

Попытка восстановления проекта *Дзию-то* в 1998 г. как идейно «либеральной» партии закончилась в 2003 г. расколом и маргинализацией ввиду допущенного её лидером Одзавой Итиро

политического авантюризма, проявившегося сначала в идейно неоправданном вхождении либералов в правящую коалицию с консервативными либерал-демократами, затем в непродуманном выходе из неё. Последнее (на сегодня) восьмое возобновление проекта *Дзию-то*, который возглавил Одзава Итиро в 2016 г., опиралось на левоцентристский либерализм, однако наличие в нынешней Японии нескольких центристских партий со схожими программами не позволило восьмой *Дзию-то* эффективно отделиться от политических конкурентов, что привело её к потере представительства в парламенте и к самороспуску 27 апреля 2019 г., после чего кадровый состав бывших либералов влился в более успешный в электоральном отношении левоцентристский партийный проект Народно-демократической партии (*Кокумин-минсю-то*). С этого момента либеральная ниша в политической системе Японии снова стала вакантной, что сохраняет вероятность возобновления партийного проекта *Дзию-то* в будущем.

Использованные источники и литература

1. Японцы о Японии. *Сборникъ статей первоклассныхъ японскихъ авторитетовъ, собранныхъ и редактированныхъ А. Стэдомъ* / Переводъ съ англійскаго М.А. Шрейдеръ и С.Г. Займовскаго. Подъ редакціей, съ предисловіемъ и примѣчаніями Д.И. Шрейдера. – С.-Петербургъ: Просвѣщеніе, 1906. – XVIII+587 с.
2. Chang Pin. The Development of Party Politics in Japan. – Ottawa: University of Ottawa, 1958. – III+146 p.
3. Colton K.E. Japan since Recovery of Independence. Philadelphia: American Academy of Political and Social Science, 1956. – 236 p.
4. Fukui Haruhiro. Political Parties of Asia and the Pacific: In 2 v. Westport (CT): Greenwood Press, 1985. V. 1. Afghanistan-Korea (ROK). – 698 p.
5. Funabashi Yoichi, Nakano Koichi. The Democratic Party of Japan in Power: Challenges and failures. London and New York: Routledge, 2017. – 206 p.
6. Hoover W.D. Historical Dictionary of Postwar Japan. Lanham (MD): Rowman & Littlefield, 2018. 652 p.
7. Mulgan A.G. Ozawa Ichirō and Japanese Politics: Old versus new. London and New York: Routledge, 2015. 324 p.
8. The Cambridge History of Japan: In 6 v. New York (NY): Cambridge University Press, 1989. V. 5. The Nineteenth Century / Ed. by M.B. Jansen. XIV+812 p.

9. The Cambridge History of Japan: In 6 v. New York (NY): Cambridge University Press, 2005. V. 6. The Twentieth Century / Ed. by P. Duus. XX+816 p.
10. 安在邦夫, 真辺将之, 荒船俊太郎. 近代日本の政党と社会。－東京: 日本経済評論社, 2009. 424 頁 [Anzai Kunio, Sanabe Masayuki, Arafune Shuntarō. Kindai Nihon-no seitō to shakai. Tōkyō: Nihon keizai hyōron-sha, 2009. 424 p.].
11. 福島県民百科。－福島: 福島民友新聞社, 1980。－1088 頁 [Fukushima-ken minhyakka. Fukushima: Fukushima min'yū-shimbun-sha, 1980. 1088 p.].
12. 林 陸朗. 日本史総合辞典。－東京: 東京書籍, 1991. 1035頁 [Hayashi Rikuro. Nipponshi sōgō jiten。－Tōkyō: Tōkyō-shoseki, 1991. 1035 p.].
13. 細川護熙. 内訟録細川護熙総理大臣日記。－東京: 日本経済新聞出版社, 2010。－533 頁 [Hosokawa Morihiro. Uchi shoroku Hosokawa Morihiro sōri daijin nikki. Tōkyō: Nihon keizai shinbun shuppan-sha, 2010. 533 p.].
14. 伊吹 健. 日本政党史: 1890 - 1947年まで。－東京: 尚学社, 2005。－304 頁 [Ibuki Ken. Nihon seitō shi: 1890 - 1947-nen made。－Tōkyō: Shōgaku-sha , 2005. 304 p.].
15. 伊藤 惇夫. 政党崩壊: 永田町の失われた十年。－東京: 新潮社, 2003. 205 頁 [Itō Atsuo. Seitō hōkai: Nagatachō-no ushinawareta tōnen. Tōkyō: Shinchōsha, 2003. 205 p.].
16. 伊藤 正次. 日本型行政委員会制度の形成: 組織と制度の行政史。－東京: 東京大学出版会, 2003. 297 頁 [Itō Masatsugu. Nihon-gata gyōsei iinkai seido-no keisei: Soshiki to seido-no gyōsei shi。－Tōkyō: Tōkyō-daigaku shuppan-kai, 2003. 297 p.].
17. 絵画史料を読む. 日本史の授業 / 千葉県歴史教育者協議会日本史部会。－東京: 国土社, 1993. 224 頁 [Kaiga shiryō o yomu. Nihon shi-no jugyō / Chiba-ken rekishi kyōiku-sha kyōgi-kai Nihon shi bukai. Tōkyō: Kokudo-sha, 1993. 224 p.].
18. 梶山 健. 世界の名言臨終のことば。－京都: PHP研究所, 1995. 317 頁 [Kajiyama Ken. Sekai-no meigen rinjū-no kotoba。－Kyōto: PHP Kenkyūjo, 1995. 317 p.].
19. 上脇博之. 政党助成法の憲法問題。－東京: 日本評論社, 1999. 453 頁 [Kamiwaki Hiroyuki. Seitō joseihō-no kenpōmondai。－Tōkyō: Nihon hyōron-sha, 1999. 453 p.].
20. 北村公彦, 伊藤大一. 現代日本政党史録 6: 統括と展望政党の将来像。－東京: 第一法規, 2004. 773 頁 [Kitamura Kimihiko, Itō Daiichi. Gendai Nihon seitō shiroku 6: Tōkatsu to tenbō seitō-no shōrai-zō. Tōkyō: Dai-ichihōki, 2004. 773 p.].
21. 国会議員の構成と変化. 東京: 政治広報センタ. 1980. 808 頁 [Kokkai giin-no kōsei to henka. Tōkyō: Seiji kōhō sentā. 1980. 808 p.].
22. 小山 仁, 芝村 篤樹. 大阪府の百年. 東京: 山川出版社, 1991. 333 頁 [Koyama Hitoshi, Shibamura Atsuki. Ōsakafu-no momotose. Tōkyō: Yamakawa shuppansha. 1991. 333 p.].
23. 久保谷 政義. 「一強多弱」政党制の分析: 得票の動きからみる過去・現在。－東京: 三和書籍, 2016. 244 頁 [Kuboya Masayoshi. <Ichikyōtajaku> seitōsei-no bunseki: Tokuhyō-no ugoki kara miru kako ima. Tōkyō: Sanwa shoseki, 2016. 244 p.].

24. 京極 純一. 日本の政治. 東京: 東京大学出版会, 1983. 403 頁 [Kyōgoku Jun'ichi. Nihon-no seiji. Tōkyō: Tōkyō-daigaku shuppan-kai, 1983. 403 p.].
25. 前田 英昭. 国会の民主的改革. 東京: 日本図書センタ, 1996. 225 頁 [Maeda Hideaki. Kokkai no minshu-teki kaikaku. Tōkyō: Nihon tosho sentā, 1996. 225 p.].
26. 宮崎 吉政. 鳩山一郎. 東京: 時事通信社, 1985. 259 頁 [Miyazaki Yoshimasa. Hatoyama Ichirō. Tōkyō: Jijitsu-shinsha, 1985. 259 p.].
27. 中村元, 伊藤友信, 武田清子/近代日本哲学思想家辞典. – 東京: 東京書籍, 1982. – 776 頁 [Nakamura Moto, Itō Tomonobu, Takeda Kiyoko. Kindai Nihon tetsugaku shisōka jiten. Tōkyō: Tōkyō shoseki, 1982. 776 p.].
28. 日本近代史辞典. 東京: 東洋経済新報社, 1968. 990 頁 [Nihon kindai-shi jiten. Tōkyō: Tōyō keizai shinpō-sha, 1968. 990 p.].
29. 大日方 純夫. はじめて学ぶ日本近代史上: 開国から日清・日露まで. 東京: 大月書店, 2002. 192 頁 [Obinata Sumio. Hajimete manabu Nihon kindai shijō: Kaikoku kara nisshin nichiro made. Tōkyō: Ōtsuki-shoten, 2002. 192 p.].
30. 副島 隆彦. 日本の歴史を貫く柱. 京都: PHP研究所, 2014. 377 頁 [Soejima Takahiko. Nihon-no rekishi-o tsuranuku hashira. Kyōto: PHP Kenkyūjo, 2014. 377 p.].
31. 渡辺 俊三. 戦後再建期の中小企業政策の形成と展開. 東京: 同友館, 2003. 240 頁 [Watanabe Shunzō. Sengo saiken-ki no chūshōkigō seisaku-no keisei to tenkai. Tōkyō: Dōyū-kan, 2003. 240 p.].
32. 山村 竜也. いっきにわかる幕末史. – 京都: PHP研究所, 2013. – 221 頁 [Yamamura Tatsuya. Ikki-ni wakar bakumatsu shi. Kyōto: PHP Kenkyūjo, 2013. 221 p.].
33. 続・私たちはなぜ小沢一郎を支援するのか: 日本に真の民主主義を確立するために. 東京: ノラ・コミュニケーションズ, 2019. 221頁 [Zoku watashitachi wa naze Ozawa Ichirō o shien suru-no ka: Nihon ni shin-no minshu shugi o kakuritsu suru tame ni. Tōkyō: Nora komyunikēshonzu, 2019. 221 p.].

РОЗДІЛ II

РОЛЬ ЯПОНІЇ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ ТА У РЕГІОНАЛЬНИХ ФОРМАТАХ

УДК 94(5):327(316.7)

Ціватий В. Г.

ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ ЯПОНІЇ В УМОВАХ ПОЛІЦЕНТРИЧНОГО СВІТОУСТРОЮ ХХІ СТОЛІТТЯ: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ І ДІАСПОРАЛЬНИЙ ДИСКУРСИ

***Анотація.** Аналізуються особливості зовнішньої політики Японії в умовах сучасного поліцентричного світоустрою ХХІ століття. Акцентується увага на особливостях «м'якої сили» зовнішньої політики Японії та її регіональних і національних особливостях, специфіці концепції «м'якої сили» Японії. Японія володіє й використовує в дипломатичній практиці один із найбільш повних і привабливих наборів інструментів «м'якої сили» серед інших держав Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР).*

Цілі зовнішньої політики Японії полягають в забезпеченні національної безпеки і зміцненні позицій Японії на міжнародній арені. Головним зовнішньополітичним партнером і союзником Японії традиційно є Сполучені Штати Америки. Японія зорієнтована на розширення співпраці з ключовими гравцями АТР – Китаєм, Росією, Республікою Корея. Вона зацікавлена у вирішенні північнокорейської ядерної проблеми. У цілому, японська дипломатія своєчасно відгукується на нові загрози і виклики в АТР. Досліджуються національні та історико-регіональні особливості публіч-

ної дипломатії та діаспоральної політики Японії в умовах поліцентричної моделі світу ХХІ століття.

Ключові слова: зовнішня політика, дипломатія, «м'яка сила», *soft power*, публічна дипломатія, інституціоналізація, діаспора, Азійсько-Тихоокеанський регіон (АТР), Японія.

Циватый В. Г. Публичная дипломатия Японии в условиях полицентричного мироустройства ХХІ столетия: институциональный и диаспоральный дискурсы

Аннотация. В статье анализируются особенности внешней политики Японии в условиях современного полицентричного мироустройства ХХІ века. Акцентируется внимание на особенностях «мягкой силы» внешней политики Японии и её региональных и национальных особенностях, специфике концепции «мягкой силы» Японии. Япония, среди других государств Азиатско-Тихоокеанского региона (АТР), обладает и использует в дипломатической практике один из самых полных и привлекательных наборов инструментов «мягкой силы».

Цели внешней политики Японии заключаются в обеспечении национальной безопасности и укреплении позиций Японии на международной арене. Главным внешнеполитическим партнером и союзником Японии традиционно являются Соединенные Штаты Америки. Япония сориентирована на расширение сотрудничества с ключевыми игроками АТР – Китаем, Россией, Республикой Корея. Она заинтересована в решении северокорейской ядерной проблемы. В целом, японская дипломатия своевременно откликается на новые угрозы и вызовы в АТР. Анализируются национальные и историко-региональные особенности публичной дипломатии и диаспоральной политики Японии в условиях полицентрической модели мира ХХІ века.

Ключевые слова: внешняя политика, дипломатия, «мягкая сила», *soft power*, публичная дипломатия, институционализация, диаспора, Азиатско-Тихоокеанский регион (АТР), Япония.

Tsivatyy V. G. Public diplomacy of Japan in the conditions of the polycentric world order of the XXI century: institutional and diaspora discourses

Abstract. *In the article the features of Japan's foreign policy in the conditions of the modern polycentric world order of the XXI century are analyzed. Emphasis is placed on the peculiarities of the «soft power» of Japan's foreign policy and its regional and national features, the specifics of the concept of «soft power» of Japan. Japan owns and uses in diplomatic practice one of the most complete and attractive sets of «soft power» instruments among other countries in the Asia-Pacific region (APR).*

The purposes of Japan's foreign policy are to ensure national security and strengthening the position of Japan in the international arena. The main foreign partner and ally of Japan are traditionally the United States of America. Japan focuses on the cooperation with key players in the Asia-Pacific region (China, Russia and the Republic of Korea). Japan is interested in resolving the North Korean nuclear issue. Generally, Japanese diplomacy is in a timely manner to respond to new threats and challenges in the Asia Pacific region. The national and historical-regional features of public diplomacy and diaspora policy of Japan in the conditions of the polycentric model of the world of the XXI century are analyzed.

Keywords: *foreign policy, diplomacy, soft power, soft diplomacy, public diplomacy, institutionalization, diaspora, Asia-Pacific region (APR), Japan.*

Постановка проблеми. Сьогоднішня система політико-дипломатичних координат міждержавних відносин вибудовується в умовах поліцентричного світу XXI століття [7, с. 26–29]. Особливе місце в цій диспозиції обіймає Японія – одна з провідних держав світу. Динамічний розвиток держав Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР) веде до їх все більш активного позиціонування себе на світовій арені. Дані інституціональні та політико-дипломатичні процеси базуються, перш за все, на розширенні

використання у зовнішній політиці інструментарію «м'якої сили» («soft power») та ефективній діаспоральній політиці держав Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР).

Мета дослідження – проаналізувати концепт «м'яка сила» та особливості зовнішньої політики Японії в умовах сучасного поліцентричного світоустрою XXI століття, а також визначити регіональні та національні особливості «м'якої сили» зовнішньої політики і діаспоральної політики Японії досліджуваного періоду.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження складають діалектичні принципи наукового пізнання. Принцип історизму застосовується для висвітлення минулого в його історичному контексті. Процес формування та подальшої інституціоналізації зовнішньої політики і дипломатії, діаспоральної політики Японії на сучасному етапі був розглянутий як продовження еволюції попереднього періоду, що відбувався протягом декількох століть.

Під час роботи використано загальнонаукові методи дослідження – аналізу, синтезу, абстрагування, узагальнення, індукції, дедукції, пояснення, а також методи історичного дослідження – історико-генетичний метод, історико-порівняльний метод, історико-типологічний метод, історико-системний метод і метод компаративного аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наразі, поглибленому вивченню підходів і позицій Японії щодо діаспоральної політики та інструментарію публічної дипломатії приділяється недостатньо уваги з боку академічних кіл, що є особливо актуальним для вітчизняної наукової думки. З цього приводу можна назвати лише обмежену кількість українських і зарубіжних наукових розвідок, які присвячені окремим аспектам політико-дипломатичної діяльності Японії, зокрема, діаспоральній політиці. Серед них: Б. Гончар, С. Корсунський, М. Кулінич, О. Олійник, С. Пронь, В. Удовік, В. Ціватий, Ватанабе Акіо, Масатсуне Катсуно, Хіроші Фуджіта та інші. [2; 3; 7; 10; 12].

Виклад основного матеріалу. На зростанні потенціалу азійських гравців у даній сфері у 2018 р. було наголошено у допо-

віді The Soft Power 30 [11], яка є щорічною і подається консалтинговою компанією Portland. Вона віддзеркалює ключові тенденції у сфері використання «м'якої сили». У цій доповіді, зокрема, зазначається, що вперше за весь час підготовки подібних доповідей було виокремлено додатковий розділ із рейтингування «м'якої сили» азійських держав, – Asia Soft Power 10, – у зв'язку зі зростаючою важливістю цього регіону для глобальної геополітики та трансформації сучасної системи міжнародних відносин. Цей потенціал набув свого інституціонального розвитку у 2019–2021 рр.

Японія, серед інших держав Азійсько-Тихоокеанського регіону, володіє і використовує в дипломатичній практиці один із найбільш повних і привабливих наборів інструментів «м'якої сили», а також ефективну діаспоральну політику. Азійсько-Тихоокеанський регіон – це політичний та економічний термін, що позначає країни, розташовані по периметру Тихого океану, й численні острівні держави в самому океані. Найбільшими містами регіону є Шанхай, Гонконг, Сінгапур, Куала-Лумпур, Сеул, Токіо, Лос-Анджелес, Сідней, Мельбурн, Сан-Франциско, Сіетл і Ванкувер. Штаб-квартири багатьох міждержавних і недержавних організацій/інституцій Азійсько-Тихоокеанського регіону розташовані в Гонолулу (Гаваї).

Інституціональну основу політико-дипломатичного інструментарію «м'якої сили» Японії складають: по-перше, багата національна культура і традиції, що йдуть корінням у стародавню історію Японії; по-друге, налагоджена система надання допомоги державам, що розвиваються; по-третє, політичні цінності, сформовані в результаті японського переосмислення американських ідей і практик, запропонованих Токіо в якості моделі повоєнного становлення; по-четверте, популяризація японської культури, традицій, науки і освіти у світовому масштабі; по-п'яте, прогнозована і системна діаспоральна політика, політика співробітництва зі своїми співвітчизниками за кордоном в умовах поліцентричного світоустрою XXI ст.

Інституціональний потенціал японської «м'якої сили» підкріплюється позиціонуванням і статусністю Японії як миролюбної держави. Дана позиція отримала своє підґрунтя в другій половині ХХ ст. в результаті імплементації в Конституцію Японії положень, які забороняють використання військової сили і права на ведення війни як способу вирішення міжнародних суперечок. Разом з тим, історія і поточна ситуація в Азійсько-Тихоокеанському регіоні накладають певні обмеження на залучення в політику Токіо інструментів «м'якої сили». Привабливість її застосування сильно знижується, коли мова заходить про історичну спадщину Другої світової війни і постійні тертя на цьому ґрунті між Японією, з одного боку, і Китаєм і корейськими державами, – з іншого. Особливо гостру реакцію в Пекіні і в Сеулі викликали прагнення прем'єр-міністра Сіндзо Абе внести зміни до Конституції, закріпивши в ній статус Сил самооборони як повноцінних Збройних Сил Японії. Така ж політико-дипломатична позиція і контури зовнішньополітичного курсу залишаються й у нового прем'єр міністра Есіхіде Суга.

З 1 травня 2019 р., після зречення японського імператора Акіхіто від трону, в Країні висхідного сонця почалася нова ера Рейва (світу і гармонії). Передувала їй ера Хейсей, яка стала періодом встановлення миру, закріплення економічних успіхів післявоєнного часу і створення позитивного образу держави. Ера Хейсей (установлення миру), або період правління імператора Акіхіто, продовжувалася з 1989 по 2019 р.

Період Рейва розпочався в Японії 1 травня 2019 р., в день, коли новий Імператор Японії, – спадкоємний принц Нарухіто, – зійшов на престол як 126-ий імператор, змінивши свого батька – Імператора Акіхіто, який 30 квітня 2019 р. зрікся Хризантемового трону. Таким чином, з 08 січня 1989 р. до 30 квітня 2019 р. тривало літочислення Хейсей, а з 01 травня 2019 р. почалася ера Рейва.

На цьому напрямі були досягнуті певні успіхи, але залишилися й проблеми. Сама по собі зміна назви ери має чисто символі-

лічний характер. Разом з тим, для держави, яка протягом більш ніж 70 років прагне побудувати суспільство без збройних сил і політику без застосування військових методів вирішення міжнародних проблем, символіка назви імператорської епохи вкрай важлива як інструмент трансляції своїх намірів і ключових ідей зовнішньої політики та дипломатії в найближчому майбутньому. І від того, наскільки дійсно гармонійною виявиться політика Японії в нову еру, буде багато в чому залежати успішність її «м'якого впливу» на інші держави.

Концепція «м'якої сили» в Японії має свою національну і регіональну специфіку. Основи концепції «м'якої сили» в теорії та практиці міждержавних відносин були закладені американським політологом Джозефом Наєм на початку 1990-х рр. у монографії *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power* [8]. Дане поняття активно увійшло в міжнародно-політичний лексикон, дипломатичну й зовнішньополітичну практику багатьох держав, отримало свій подальший розвиток у монографії Дж. Ная у 2004 р.: *Soft Power: The Means to Success in World Politics* [9].

Концепція Дж. Ная отримала благодатний ґрунт для свого застосування в Японії на початку 1990-х рр. Даний період був пов'язаний з гострою необхідністю пошуку Японією свого місця в системі політико-дипломатичних координат, місця в поліцентричному світі, що змінюється. Закінчення епохи холодної війни і біполярного світу ставило перед Токіо питання обґрунтованості існування японсько-американського військово-політичного союзу як японської «захисної парасольки», пошуку нових сенсів зовнішньої політики і результативних дипломатичних практик. Подальша економічна рецесія в державі стала додатковим стимулом для активного впровадження й розвитку практик «м'якої сили» в японській зовнішній політиці та дипломатії XXI століття. По суті, уся епоха Хейсей, з 1989 по 2019 р., була присвячена спробі переходу Японії від образу «політичного карлика з великим гаманцем» до активної участі держави в міжнародному інституціональному й соціокультурному житті.

На думку експертів, японські політики значно розширили розуміння «м'якого впливу» на зарубіжну аудиторію. Відзначається, що в Японії застосування інструментарію «м'якої сили» реалізується в руслі адаптації зарубіжного досвіду та доповнення його національною специфікою з метою просування інтересів японського бізнесу за кордоном [1, с. 191–206].

На противагу класичним визначенням у стратегіях «м'якої сили» більшості азійських держав успішна економічна модель, дійсно, є одним із ключових ресурсів забезпечення національної привабливості [5].

Японія в даному випадку не виняток. У Токіо вважають, що, незважаючи на тривалу економічну рецесію, досвід модернізації епохи Мейдзі, економічного відновлення після Другої світової війни і досягнення країною високого рівня життя при збереженні культурної самобутності виступає основою забезпечення привабливості японської моделі економічного розвитку для багатьох держав.

В офіційних публікаціях Міністерства закордонних справ Японії зазначається, що з метою ефективної реалізації зовнішньої політики необхідно сприяти зацікавленості в зближенні з Японією і формування її позитивного образу за допомогою надання інформації не тільки урядам, а й безпосередньо громадянам, а також шляхом заохочення міжособистісної взаємодії на рівні громадськості. Таким чином, головними каналами просування «м'якої сили», на думку керівництва зовнішньополітичного відомства країни, повинна бути громадська, публічна та культурна дипломатія, діаспоральна політика і політика співпраці з діаспорами світу [3, с. 6–7].

Цілі і завдання, а також інструменти реалізації «м'якої сили» Японії змінюються залежно від типу і пріоритетів зовнішньої політики держави. Вони характеризуються двома основними практичними формами і векторами міжнародної взаємодії. Перший з них спрямований на розвинені провідні держави світу (США, Францію, Італію, Сінгапур, Південну Корею) і країни, що стрімко розвива-

ються, з високим ресурсним і ринковим потенціалом (Китай, Індію, Бразилію). Другий вектор орієнтований на країни, що розвиваються у Південно-Східній Азії, Центральній Азії та Африці.

У першому випадку ключовим завданням стає саме просування інтересів національного бізнесу, у другому – демонстрація гуманітарної зрілості та економічної потужності японської держави. Реалізація японської «м'якої сили», у першу чергу, здійснюється через інструменти публічної дипломатії. Такий підхід відповідає концептуальному баченню і політичній теорії Дж. Ная, адже саме публічна дипломатія є основним засобом реалізації в концепції Дж. Ная. Публічна дипломатія являє собою сукупність інститутів і комунікаційних каналів взаємодії та діалогу держави з закордонними товариствами в політичних цілях. В її рамках держава оперує такими інструментами, які здатні спонукати еліту, уряд і суспільство за кордоном у цілому приймати, поважати і підтримувати його національні культурні цінності й політичну культуру.

До ключових напрямів роботи японської публічної дипломатії відносяться: інформаційна політика і взаємодія зі ЗМІ, освітні програми та програми академічних обмінів, гуманітарне співробітництво і надання офіційної допомоги розвитку (ОДР), діаспоральна політика. Практична реалізація політики «м'якої сили» Японії є, переважно, прерогативою Міністерства закордонних справ, яке сприяє просуванню традиційної японської та сучасної поп-культури, а також вивчення японської мови за кордоном за підтримки Японського фонду.

Фонд був створений під управлінням МЗС Японії в 1972 р. У жовтні 2003 р. він був реорганізований в самостійну інституцію (установу). У 2014 р., в рамках Міністерства закордонних справ Японії, була озвучена ідея створення ще одного, державного, комунікаційного каналу трансляції японських культурних цінностей, так званого Японського будинку (Japan House) [12; 13].

Спроба концептуального осмислення «м'якої сили» і принципів застосування інструментів публічної дипломатії була зроблена в Японії на високому рівні у 2004 р. Для цих цілей створена Консуль-

тативна рада на чолі з професором Університету Хосей Аокі Тамоцу. У результаті, у концепції, запропонованій Консультативною радою, був зроблений наголос на пропаганді унікальної японської масової культури як відправної точки для розуміння й пізнання Японії.

Даний підхід знайшов своє втілення в проекті Cool Japan, який активно використовується чинним кабінетом міністрів для просування таких галузей сучасної японської культурної індустрії, як аніме, комп'ютерні ігри, мода, кухня. Відповідна стратегія була затверджена японським керівництвом у вересні 2012 р. [14]. Незважаючи на те, що це сталося ще до повернення у владу Ліберально-демократичної партії на чолі з Сіндзо Абе в грудні того ж року, стратегія була прихильно сприйнята її лідером. Згодом, у 2013 р. було підписано розпорядження прем'єр-міністра про створення спеціальної консультативної групи для розробки нового брендинг-проекту з аналогічною назвою – Cool Japan.

З його допомогою передбачалося підвищити популярність японської культури в Китаї, Франції, США, Індії, Південній Кореї та інших державах, а також збільшити приплив іноземних туристів в Японію. При цьому, незважаючи на гуманітарний зміст проекту, його основна мета полягає в сприянні розвитку та експорту продукції японського креативного бізнесу. Як зазначалося вище, особливість японської «м'якої сили» полягає в акцентуванні уваги на економічних інструментах просуванні позитивного образу країни за кордоном.

По суті, передвісником стратегії Cool Japan, але вже у сфері бізнесу, можна вважати програму Japan Brand, яка реалізується з 2004 р. Міністерством економіки, торгівлі й промисловості [15]. Вона була включена в Стратегічну програму з інтелектуальної власності Японії, яка стартувала у 2002 р. Реалізація Japan Brand спрямована на просування деяких видів локально виробленої продукції на зовнішніх ринках і є частиною стратегії зі стимулювання зовнішньоекономічної активності малих і середніх підприємств Японії, важливим фактором для успішної реалізації публічної дипломатії та діаспоральної політики [10].

Питання, пов'язані з наданням офіційної допомоги розвитку, координує Японське агентство міжнародного співробітництва (Japan International Cooperation Agency, JICA), перед яким стоїть завдання скорочення бідності, підвищення ефективності систем управління, забезпечення людської безпеки, стимулювання освітніх і культурних обмінів.

Японське керівництво, у нових геополітичних умовах, підходить до досить тонкої грані між розширенням поняття «м'яка сила» і використанням повноцінних інструментів економічного впливу в рамках класичної «жорсткої сили». Автор концепції «м'якої сили» Дж. Най також виділяв Японію серед інших азійських держав як таку, що володіє найбільш серйозними ресурсами і потенціалом у даній сфері. Одна із лідируючих позицій у світі за кількістю зареєстрованих патентів, провідне місце по наданню допомоги зарубіжним країнам, найбільша тривалість життя, – такий образ сучасної Японії в очах світової спільноти.

Однак, експерти однастайні в тому, що при всій привабливості японської культури і зусиль уряду з просування національної економічної моделі, для Токіо існує ряд важливих обмежень на шляху реалізації його «м'якої сили», особливо в Азійсько-Тихоокеанському регіоні [4]. Серед них варто виділити наступні: по-перше, орієнтацію на консервативний спосіб життя і стиль ведення справ, що не дозволяє поширювати їх досить широко у світі; по-друге, демографічні проблеми в країні; по-третє, негативна історична спадщина Другої світової війни; по-четверте, збереження недовіри азійських сусідів Японії.

Історичні питання є не тільки проблемою для японської «м'якої сили» та національних особливостей публічної та культурної дипломатії Японії, а й можливим ресурсом її політико-регіонального утвердження. Цілком можливий варіант використання досвіду публічної та культурної дипломатії України [6, с. 124–130].

Історичні та цивілізаційні відмінності Японії від західних країн не стали перешкодою для адаптації та розвитку концепції

«м'якої сили» у зовнішній політиці та діаспоральній політиці цієї азійської держави [2].

Висновки. На сьогодні політики та експерти в Токіо розглядають традиційні механізми прояву «м'якого впливу» на зарубіжну аудиторію та на діаспору в якості важливого засобу завоювання лідируючих позицій у світовій політиці, дипломатії, економіці, культурі, освіті та спорті. Більш того, збагачені національними традиціями методи використання «м'якої сили» дозволяють Японії домагатися істотних успіхів у цій сфері діяльності. При цьому, як й інші держави Азійсько-Тихоокеанського регіону, Японія значне місце у своїй політиці «м'якої сили» віддає реалізації програм економічного співробітництва, доповнюючи тим самим класичне розуміння концепції.

Стабільне просування Японії в міжнародних рейтингах «м'якої сили» свідчить про результативність застосування практик такого впливу. Особливі зусилля японського керівництва були зосереджені в області підготовки та успішного проведення Олімпіади – 2021 в Токіо, яка, як планувалось, повинна була стати черговою «цеглинкою» японської «м'якої сили» і трампліном для подальшого поширення знань про японську культуру і японську ідентичність у світі.

Разом з тим зберігаються проблеми історичного й соціально-економічного характеру, які продовжують істотно обмежувати можливості Японії у сфері застосування «м'якої сили». Їх присутність в японському зовнішньополітичному порядку дня протягом тривалого часу свідчить, у тому числі, про консерватизм підходів японського уряду.

Саме традиціоналізм і прихильність сформованим бюрократичним практикам, на думку експертів, залишаються важливим стримуючим фактором розвитку японської зовнішньої та внутрішньої політики. Однак, при застосуванні нових підходів і політичної волі поточні проблеми можуть стати новим ресурсом «м'якої сили», як приклад успішного їх подолання. Японія цілком успішно має можливість використати й український досвід

«м'якої сили» у зовнішній політиці України та співробітництві з діаспорами світу.

Використані джерела і література

1. Королёв В.А., Кудрявцева С.С. «Мягкая сила» современной Японии: Опыт и направления развития. *Вестник междунар. организаций*. 2014. Т. 9. № 2. С. 191–206.
2. Корсунський С.В. Зовнішня політика в епоху трансформацій: як не залишитись на узбіччі історії. Київ, 2020. 256с.
3. Кулінич М.А. Японці бачать в Україні серйозного партнера. Про спільні культурні коди. *День*. 2012. 01 лютого. № 16 (2012). С. 6–7.
4. Кулінич О. Мій Токіо у свята і будні. Київ: Саміт-книга, 2017. 328с.
5. «Мягкая сила» в Азиатско-Тихоокеанском региональном контексте: Теоретическая адаптация и национальные практики / С.К. Песцов, А.М. Бобыло, Л.Р. Рустамова, Л.Е. Козлов, М.С. Черепанов, А.А. Бояркина, К.Ф. Лыков, М.П. Першина; [науч. ред. С.К. Песцов]. Владивосток, 2016. 369с.
6. Циватый В.Г. Публичная и культурная дипломатия Украины XXI века: институциональное измерение и стратегии развития. *Дискурс-Пи: научный журнал*. 2014. № 1 (14). С. 124–130.
7. Циватый В.Г., Громико О.А. Поліцентричність сучасного світоустрою: мегатренд ХХІ століття (інституційний контекст). *Зовнішні справи*. 2014. № 08. С. 26–29.
8. Nye J.S. Bound to Lead: The Changing Nature of American Power. N.Y.: Basic Books, 1991. 336p.
9. Nye J.S. Soft Power: The Means to Success in World Politics. N.Y.: Public Affairs Group, 2004. 130p.
10. Public Diplomacy: A New Strategic Imperative, 2016. 196p.
11. The Soft Power 30: A Global Ranking of Soft Power 2018 // USC Center on Public Diplomacy. 2018. URL: <https://softpower30.com/wp-content/uploads/2018/07/The-Soft-Power-30-Report-2018.pdf> (дата обращения: 13.12.2020).
12. Warren A.S. Japan House: Tokyo's New Public Diplomacy Push. *The Diplomat*. 2017. 22 July. URL: <https://thediplomat.com/2017/07/japan-house-tokyos-new-public-diplo-macy-push/> (дата обращения: 19.12.2020).
13. What's Japan House // Japan House. Official website. URL: <https://www.japanhouse.jp/en/> (дата обращения: 09.12.2020).
14. クールジャパン戦略について (О стратегии Cool Japan) // Cabinet Office. 2012. URL: https://www.cao.go.jp/cool_japan/about/pdf/cj_initiative.pdf (дата звернення: 17.12.2020).
15. 日本ブランド戦略 (Стратегия Japan Brand) // Prime Minister of Japan and His Office. URL: https://www.kantei.go.jp/jp/singi/titeki2/houkoku/090310_nihonbland.pdf (дата звернення: 06.12.2020).

РОЛЬ ЯПОНІЇ У МІЖНАРОДНОМУ РОЗВИТКУ

Анотація. Стаття присвячена ролі Японія, яку вона відіграє в міжнародному розвитку. Досліджено, що після Другої світової війни перед світовою спільнотою постало питання міжнародного розвитку. З'ясовано, що колишні колоніальні країни отримавши незалежність перебували в складних економічних умовах і були неспроможні самотійно позбавитись бідності та відсталості. Встановлено, що провідні країни світу під лідерством США розробили програму надання Офіційної допомоги розвитку бідним країнам з метою виведення їх з кризового стану та формування основ для економічного росту та розвитку. Прослідковано, що в умовах поглиблення глобальних проблем міжнародні організації розробляють програму сталого розвитку та визначають цілі сталого розвитку. Визначено роль Японії в міжнародному розвитку, а також інструменти та методи надання офіційної допомоги розвитку.

Ключові слова: міжнародний розвиток, стійкий розвиток, цілі сталого розвитку, офіційна допомога розвитку, міжнародні організації.

Олійнык О. Н. Роль Японии в международном развитии

Аннотация. Статья посвящена роли Японии, которую она играет в международном развитии. Доказано, что после Второй мировой войны перед мировым сообществом встал вопрос международного развития. Установлено, что бывшие колониальные страны получив независимость находились в сложных экономических условиях и были неспособны самостоятельно избавиться от бедности и отсталости. Установлено, что ведущие страны мира во главе с США разработали программу предоставления Офи-

официальной помощи развитию бедным странам с целью выведения их из кризисного состояния и формирования основ для экономического роста и развития. Прослежено, что в условиях углубления глобальных проблем международные организации разработали программу и определили цели устойчивого развития. Определена роль Японии в международном развитии, а также инструменты и методы оказания официальной помощи развитию.

Ключевые слова: международное развитие, устойчивое развитие, цели устойчивого развития, официальная помощь развитию, международные организации.

Oliynyk O.M. The Role of Japan in International Development

Abstract. The article focuses on the role of Japan, which it plays in international development. It has been proven that the international community faced the issue of international development after the Second World War. It was established that the former colonial countries, having gained independence, were in difficult economic conditions and were unable to get rid of poverty and backwardness by themselves. It has been established that the leading countries of the world under the leadership of the United States have developed a program for the provision of Official development assistance to poor countries in order to get them out of the crisis and to form the basis for economic growth and development. It is traced that in the conditions of deepening global problems, international organizations have developed a program of sustainable development and set goals for sustainable development. The role of Japan in international development has been determined as well as instruments and methods of providing official development assistance.

Key words: international development, sustainable development, sustainable development goals, official development assistance, international organizations.

Постановка проблеми. Міжнародний розвиток, або глобальний розвиток, – це широке поняття, яке означає, що суспільства

та країни мають різні рівні «розвитку» у міжнародному масштабі. Відповідно до міжнародної класифікації країн за рівнем розвитку, країни діляться на розвинені країни, країни, що розвиваються, та найменш розвинені країни [1]. Історично розвиток, в основному, був синонімом економічного розвитку. З часом це поняття стало набирати більшого змісту, оскільки суспільне життя не обмежується лише економічними категоріями, а, зокрема, такими параметрами як якість життя, добробут громадян, безпека та ін. Відповідно, питання міжнародного розвитку почали обговорювати як розвиток у більш цілісному та мультидисциплінарному розумінні людського розвитку [2].

«Міжнародний розвиток» відрізняється від простого поняття «розвиток». Беручи до уваги, що останнє, в основному, означає просто ідею змін у часі, без прив'язки до міжнародного контексту, поняття «міжнародний розвиток» набуває ідею змін у часі в міжнародному контексті. Тобто поняття «міжнародного розвитку» не обмежується лише кордонами окремої країни, проте охоплює глобальний розвиток на основі порівняння розвитку світу як системи в цілому, так і порівнянні розвитку окремих країн, як складових цієї світ-системи. Сьогодні міжнародний розвиток розглядається як окрема галузь практики, він є об'єктом досліджень та предметом університетських курсів та професійних категорій [3].

Лідери деяких країн розглядають міжнародний розвиток як спільний розвиток і пропонують ідеї побудови спільнот єдиної долі. Зокрема, голова КНР Сі Цзіньпін ініціював у 2013 р. глобальну ідею «Один пояс, один шлях». В свою чергу, прем'єр-міністр Японії Сіндзо Абе в 2018 р. запропонував ідею «вільного та відкритого Індо-Тихоокеанського регіону». Ці ідеї мають сприяти формуванню стійкого та сталого розвитку країн, що прийматимуть в них участь та спрямовані на формування так званої спільноти єдиної долі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В умовах посилення глобальних викликів, а, відповідно, і ризиків, які їх супроводжують, зростає і інтерес до проблематики міжнародного

розвитку, як явища, що є невід’ємною складовою зовнішньої політики будь-якої країни. Слід зазначити, що відбувається і зміна розуміння міжнародного розвитку та його ролі в світі. Якщо традиційно міжнародний розвиток розглядався в контексті надання офіційної допомоги з боку міжнародних організацій чи окремих країн, то нині концепція міжнародного розвитку набуває нового змісту. Все більше міжнародний розвиток розглядається як платформа для спільних дій у протистоянні глобальним викликам та ризикам. Зокрема, про це говорить Рорі Хорнер. На його думку, глобальні рамки розвитку та сам цей термін можуть краще відображати та реагувати на основні виклики, з якими стикається світ у XXI ст., і можуть допомогти вийти за межі асоціації «розвитку» з міжнародною допомогою та зосередитись на основних процесах, які формують результати [4, 10].

Нову концепцію міжнародного розвитку також розглядає і Сакіко Фукуда-Парр. Він стверджує, що пріоритетом розвитку має бути створення потенціалу розвитку та людського розвитку в контексті консенсусу щодо реалізації цілей світового розвитку. Цей підхід не суперечить так званому Вашингтонському консенсусу, однак, змінює акценти розвитку, що, на думку автора, більше відповідає потребам часу [5].

Свої дослідження питанням міжнародного розвитку також присвятили Джордж Інграм [6], Крістін М. Лорд [6], Кілі Брайан [7], Зенобія Ісмаїл [8], Камар Махмуд [9], Фавад Акбарі [9], Метью Л. Сміт [10], Рухія Крістін Сьюард [10], Джина Кривелло [11], Джилліан Манн [11] та інші.

Виклад основного матеріалу. Після Другої світової війни виявились значні розриви в рівні економічного розвитку окремих країн, в першу чергу тих, що позбавились колоніалізму і отримали державний суверенітет. Одночасно, ці країни отримали низку проблем, які вони не спроможні були самотужки владнати, зокрема такі: бідність, відсутність доступу до медичних послуг та освіти, гендерна нерівність, відсутність інституцій реалізації та захисту прав громадян та інші. Ситуація погіршувалася тим,

що ці країни самостійно не справлялися з проблемами розвитку, більше того розрив у рівнях розвитку між розвинутими країнами та бідними без зовнішньої допомоги зростав [12].

У своєму інавгураційному зверненні 20 січня 1949 р. Гаррі Трумен заявив: «Ми маємо розпочати нову сміливу програму, щоб зробити вигоди наших наукових досягнень та промислового прогресу доступними для вдосконалення та зростання слабо-розвинених територій. Старий імперіалізм, – експлуатація задля іноземного прибутку, – не має місця в наших планах. Ми передбачаємо програму розвитку, засновану на концепції демократичної справедливої взаємодії». Цей виступ спонукав світове співтовариство до пошуку шляхів та механізмів подолання бідності та зменшення розриву в розвитку між розвинутими країнами та рештою світу [13].

Виконання цих завдань було покладено на Міжнародний банк реконструкції та розвитку (нині входить до групи Світового банку), Міжнародний валютний фонд (МВФ) та ООН. З часом до цієї групи країн також приєдналися нові міжнародні організації. Міжнародні організації започаткували стійкий підхід до розвитку – такий, який враховує економічні, соціальні та екологічні фактори для розробки проектів та програм, які матимуть результати, що не залежать від обмежених ресурсів. В якості основного завдання було визначено нарощування потенціалу для збільшення спроможності одержувачів проектів для продовження свого майбутнього розвитку самостійно, без зовнішньої підтримки. На основі цієї ідеї було сформовано концепцію стійкості, оскільки вона сприяє спроможності суспільства функціонувати незалежно від зовнішніх факторів [14].

Політика Японії щодо міжнародного розвитку

Японія, як третя за величиною країна у світі, відіграє важливу роль у міжнародному розвитку та скороченні бідності завдяки міжнародному співробітництву. Японія постійно покладається на мирні засоби для вирішення питань, з якими стикається міжнародне співтовариство. Допомога Японії в галузі розвитку

спрямована на максимізацію спроможності людей добиватися зростання та розвитку в країнах, що розвиваються [15].

Основою політики співпраці Японії у галузі розвитку є Хартія співробітництва в галузі розвитку (прийнята Кабінетом міністрів у лютому 2015 р.). Японія визначає свою політику співробітництва в галузі розвитку у якості миролюбної нації, яка робить активний внесок у забезпечення миру, стабільності та процвітання міжнародного співтовариства та забезпечення національних інтересів Японії за допомогою цього підходу. Хартія визначає основні засади політики Японії з співробітництва в галузі розвитку та наголошує, що офіційна допомога в розвитку країн є найважливішим інструментом зовнішньої політики для реалізації цієї мети. Вона має використовуватися більш стратегічно та ефективно. У той час, коли питання розвитку стають все більш різноманітними та складними, що вимагає співпраці не тільки з боку держав, але й різних суб'єктів, включаючи приватні компанії та неурядові організації (НУО), офіційна допомога розвитку (ОДР) виконуватиме роль каталізатора для об'єднання цих різноманітних сил [16].

Урядом Японії були визначені концептуальні засади міжнародного співробітництва, зокрема такі:

1. Сприяння миру та процвітання шляхом співпраці у невійськових цілях.
2. Сприяння безпеці людини.
3. Співпраця, яка спрямована на самодостатній розвиток через підтримку зусиль окремих країн, а також діалог та співпрацю на основі японського досвіду та експертизи [16].

На основі визначених концептуальних засад міжнародного співробітництва Уряд Японії також визначив пріоритети міжнародного співробітництва, до яких відносяться наступні:

1. *«Якісне зростання» та викорінення бідності через зростання.* Здійснення економічного зростання має важливе значення для зменшення бідності, але необхідно, щоб це зростання було «якісним зростанням», яке має наступні особливості: 1) «інклю-

живність», яка означає, що плоди зростання розподіляються всередині суспільства, не обминаючи нікого; 2) «сталість», яка означає, що зростання є стійким для всіх поколінь з точки зору гармонії з навколишнім середовищем, стійкого соціально-економічного зростання та вирішення проблем глобального потепління; 3) «стійкість», яка означає здатність протистояти економічним кризам, стихійним лихам та іншим потрясінням. Прагнучі викорінення бідності шляхом реалізації цього якісного зростання, Японія також надає допомогу, щоб забезпечити основи та рушійну силу для економічного зростання та розвитку, орієнтованих на людей, та підтримують базові основи людського життя [16].

2. Обмін загальнолюдськими цінностями та реалізація мирного та безпечного суспільства.

Стабільний розвиток, який базується на «зростанні якості», не буде досягнутий, якщо не гарантовані права окремих людей. Люди можуть займатися економічною та соціальною діяльністю з почуттям безпеки, а суспільством керувати справедливо та стабільно. З метою зміцнення основ такого розвитку, Японія надає допомогу для поширення загальнолюдських цінностей, а також реалізації мирного, стабільного та безпечного суспільства.

Зокрема, працюючи над поширенням загальнолюдських цінностей, Японія підтримує встановлення верховенства права, здійснення належного управління, сприяє та зміцнює демократизацію та дотримання основних прав людини, включаючи права жінок. Більш того, працюючи над формуванням мирного, стабільного та безпечного суспільства, Японія надає допомогу з метою встановлення миру, розвитку правоохоронних органів, боротьби з тероризмом та розбудови взаємодії з морями, космосом та кіберпростором. В критичних ситуаціях уряд Японії надає надзвичайну гуманітарну допомогу [16].

3. Побудова сталої та стійкої міжнародної спільноти шляхом протидії глобальним викликам.

Транскордонні виклики, з якими стикається людство, включають екологічні проблеми, зміну клімату, проблеми, пов'язані

з водою, стихійні лиха, інфекційні хвороби, харчові та енергетичні проблеми. Ці проблеми суттєво впливають на міжнародне співтовариство в цілому, особливо серйозно вони впливають на бідних та інших вразливих людей. Для їх розв'язання необхідно об'єднати зусилля міжнародного співтовариства для побудови сталого та стійкого суспільства шляхом реалізації цілей сталого розвитку. І Японія очолює зусилля міжнародного співтовариства щодо подолання цих глобальних викликів [16].

Японія для вирішення пріоритетних завдань, окрім співпраці у галузі розвитку, яка відповідає потребам та характеристикам кожної країни, також бере участь у розвитку регіонів, зміцненні регіональних зв'язків тощо. Крім того, Японія розвиває співпрацю з країнами на основі фактичних потреб розвитку та їх доступності. До таких країн відносяться ті, які, не зважаючи на прогрес у розвитку, обтяжені різноманітними проблемами розвитку, а також малі островні країни, які є особливо вразливими, хоча і досягли певного рівня доходу на душу населення.

У травні 2007 р. тодішній прем'єр-міністр Сіндзо Абе оголосив план «Cool Earth 50», який вимагає оперативних дій всього світу щодо зміни клімату, а саме, зменшення викидів парникових газів вдвічі до 2050 р.

Для реалізації цієї ідеї Японія оголосила, що надаватиме широкую підтримку тим країнам, що розвиваються, які прагнуть зменшити викиди парникових газів та досягти економічного зростання. Така допомога надаватиметься з урахуванням різних обставин. При цьому використовуватимуться японські технології, досвід пом'якшення наслідків та подальшої адаптації країн. Японія також висловлює впевненість в тому, що ця підтримка також сприятиме використанню чистої енергії [17].

Країни «Великої вісімки» підтримали ідею зменшення вдвічі обсягів викидів парникових газів до 2050 р. у всьому світі та наголосили на заходах щодо пом'якшення наслідків зміни клімату, а також на постійній допомозі країнам, що розвиваються, у адаптації до змін клімату [18].

Підхід Японії до глобального потепління як спільної проблеми, що стоїть перед міжнародним співтовариством, надає Японії статус лідера на світовій арені. Більше того, посилення допомоги країнам, що розвиваються, є одним із способів спонукати ті країни, які в даний час не мають зобов'язань скоротити викиди парникових газів, взяти участь у міжнародних програмах боротьби проти глобального потепління.

Глобальна концепція міжнародного розвитку

Концепція стійкого розвитку стала суттю концепції міжнародного розвитку. У всьому світі розуміння міжнародного розвитку, як концепції стійкого розвитку, були закріплені в цілях ООН зі сталого розвитку. У вересні 2015 р. світові лідери провели зустріч у Нью-Йорку на саміті ООН зі сталого розвитку. На саміті вони офіційно прийняли 17 цілей сталого розвитку, які означають нову еру партнерства та співпраці, спрямованих на припинення бідності, захист планети та забезпечення процвітання для всіх. Ці 17 цілей сталого розвитку (ЦСР) включають: відсутність бідності; подолання голоду; здоров'я та добробут; якісну освіту; гендерну рівність; наявність чистої води та санітарних заходів, спрямованих на дотримання гігієнічних норм; доступну та чисту енергію; гідну працю та економічне зростання; розвиток промисловості, інновацій та інфраструктури; скорочення нерівності; сталі міста та громади; відповідальне споживання та виробництво; боротьбу зі зміною клімату; захист екосистем суші; збереження наземних ресурсів; мир, справедливість та сильні інституції; партнерство заради цілей [19].

Таким чином, нова концепція міжнародного розвитку сформувала нове бачення світового розвитку, яке охоплює всі сфери людського буття. Вона перетворилась на дороговказ для світового розвитку та виконує роль консолідуючої сили для урядів більшості країн світу, що приєдналися до цієї концепції.

Офіційна допомога як чинник міжнародного розвитку

Важливу роль в реалізації ЦСР відіграють розвинуті країни, оскільки вони мають не тільки самі запроваджувати цю кон-

цепцію, а також надавати допомогу слабшим країнам, оскільки успішне виконання визначених цілей можливе тільки за участі всіх країн світу. Така допомога надається країнам, що розвиваються, в формі офіційної допомоги в розвитку.

Офіційна допомога розвитку (ОДР) визначається Комітетом сприяння розвитку ОЕСР (КСР) як державна допомога, яка спрямована на економічний розвиток та добробут країн, що розвиваються. КСР прийняв ОДР як «золотий стандарт» іноземної допомоги ще в 1969 р., і вона залишається основним джерелом фінансування розвитку. Перелік країн та територій визначається КСР.

Офіційна допомога розвитку забезпечується офіційними установами, включаючи державні та місцеві уряди, або їх виконавчими органами у вигляді концесійного фінансування (тобто грантів та пільгових позик), з метою сприяння економічному розвитку та добробуту країн. Допомога може надаватися на двосторонній основі, від донора до одержувача, або направлятися через багатосторонні агентства з розвитку, такі як ООН або Світовий банк. Метою ООН є спрямування розвиненими країнами 0,7% свого валового національного доходу на ОДР. Цей показник вимірюється як відсоток від валового національного доходу в постійних цінах у мільйонах доларів США, де 2015 р. використовується як базовий.

ОДР також включає технічну співпрацю з використанням ноу-хау, технологій та досвіду для розвитку людських ресурсів, які є учасниками розвитку суспільства та економіки країн та регіонів, що розвиваються. Гранти також включають внески до конкретних проектів, які реалізуються міжнародними організаціями [20].

Внесок Японського агентства міжнародного співробітництва (JICA) в міжнародний розвиток

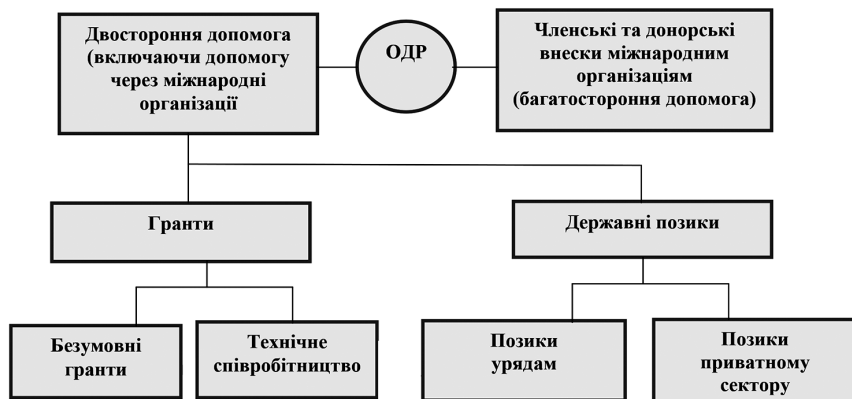
Японське агентство міжнародного співробітництва (独立 行政 法人 国際 協力 機構, Japan International Cooperation Agency, JICA) – це урядова установа, яка координує офіційну допомогу

розвитку від уряду Японії. Його діяльність, відповідно до статуту організації, спрямована на підтримку економічного та соціального зростання в країнах, що розвиваються, та сприяння міжнародному співробітництву.

JICA також здійснює дослідницьку та навчальну діяльність, виступаючи своєрідним аналітичним центром ОДР. Завдяки своїй діяльності JICA робить внесок у глобальні стратегії розвитку, сприяє зміцненню співпраці з міжнародними установами, а також розробляє пропозиції уряду країни з основних питань розвитку та допомоги.

З моменту завершення створення JICA (1 жовтня 2008 р.) воно стало однією з найбільших організацій двостороннього розвитку у світі з мережею у 97 закордонних офісів, проектами у понад 150 країнах та наявними фінансовими ресурсами приблизно 1 трлн ієн (8,5 млрд дол. США). Агентство також відповідає за управління частиною грантової допомоги Японії, яка, в даний час, знаходиться під юрисдикцією Міністерства закордонних справ і тому всі три основні компоненти ОДР, - технічне співробітництво, грантова допомога та пільгові позики, - тепер управляються JICA [21].

Схема надання Японією ОДР

* За даними: JICA 2020: Annual Report [22].

Станом на 1 липня 2020 р. JICA мала 14 офісів в країні та 96 закордонних представництв. Через свої внутрішні підрозділи та міжнародні центри JICA реалізує проекти в 150 країнах та регіонах, а також щорічно допомагає у підготовці близько 8000 іноземних державних службовців, дослідників, інженерів, інструкторів та керівників громад. У своїй діяльності JICA робить акцент на польовому підході до програм/проектів, децентралізації персоналу та делегуванні посилених повноважень зі штаб-квартири Токіо закордонним офісам, зменшенні бюрократії та швидкому відстеженню програм/проектів [22].

У вересні 2015 р. на саміті ООН був прийнятий «Порядок денний для сталого розвитку на 2030 рік». Цей Порядок денний був сформульований як наступник Цілей розвитку тисячоліття (ЦРТ), який включає 17 основних Цілей сталого розвитку (ЦСР) та 169 супутніх цілей, для досягнення яких країни, що розвиваються, і розвинені країни повинні працювати разом [23].

Уряд Японії також надає великого значення ЦСР, які відображають філософію людської безпеки, яку Японія дуже цінує. Як перший крок для створення платформи досягнення ЦСР, у Японії у травні 2016 р. було створено Штаб сприяння ЦСР, який очолив прем'єр-міністр, а до складу увійшли всі міністри Кабінету Міністрів. У грудні того ж року були розроблені «Керівні принципи впровадження ЦСР», які сформували національну стратегію, згідно якої відповідні міністерства та відомства вживають заходи та співпрацюють задля досягнення ЦСР [24].

У липні 2017 р. тодішній міністр закордонних справ Кісіда взяв участь у добровільних національних оглядових сесіях Політичного форуму високого рівня ООН зі сталого розвитку (United Nations High-level Political Forum on Sustainable Development, HLPF), де він звернув увагу на ініціативи Японії щодо реалізації різноманітного та інклюзивного суспільства, у якому «ніхто не залишиться позаду». На цьому ж форумі він виступав за державно-приватне партнерство (*Public Private Action for Partnership*, PPAP), до якого залучаються різні учасники суспільства, які пра-

цюють разом, та знайомив з ініціативами Японії. Крім того, він висловив впевненість в тому, що «поєднуючи мудрість різних зацікавлених сторін, включаючи громадянське суспільство, приватні підприємства та уряд, Японія вживатиме конкретних дій як вдома, так і за кордоном» на основі концепції РРАР. Він оголосив, що Японія зосередить свою увагу на майбутніх поколіннях (дітях та молоді) країн, що розвиваються. З цією метою Японія впродовж двох років запровадить заходи підтримки на 1 млрд дол., які базуються на філософії безпеки людини, насамперед, у таких сферах, як освіта, навколишнє середовище, запобігання катастрофам та гендерне питання [25].

Регіон Південно-Східної Азії та Тихого океану

Повернувшись до влади у 2012 р.. Абе, після успішного прийняття важливого законодавства про безпеку в 2015 р., відродив свою Індो-Тихоокеанську концепцію. На 21-й Міжнародній конференції «Майбутнє Азії» (21 травня 2015 р.) прем'єр-міністр Абе оголосив про «Партнерство заради якісної інфраструктури» (Partnership for Quality Infrastructure) метою якого є розвиток інфраструктури в Азії. Японія і Азіатський банк розвитку (АБР) домовились про співпрацю щодо інвестування близько 110 млрд дол. США в розвиток якісної інфраструктури в Азії протягом наступних п'яти років.

У серпні 2016 р. уряд Абе ініціював концепцію «Вільного та відкритого Індо-Тихоокеанського регіону» («Free and open Indo-Pacific», FOIP). Ця концепція спрямована на сприяння економічному процвітання Японії шляхом підтримання порядку, заснованого на правилах, та покращення зв'язку на цьому величезному просторі вод, островів та рифів від Тихого океану до Східної Африки. «Вільний та відкритий Індо-Тихоокеанський регіон» передбачає вільний рух людей, товарів, капіталу та знань. Виступаючи в японському парламенті 22 січня 2018 р., прем'єр-міністр Абе представив концепцію FOIP як доповнення до китайської ініціативи «Один пояс, один шлях», і повідомив про необхідність співпраці з Китаєм у реалізації ініціатив FOIP.

Концепція «вільного та відкритого Індो-Тихоокеанського регіону» реалізується за двома напрямками. Одним із них є поглиблення інтеграції АСЕАН. JICA активно підтримує АСЕАН у його зусиллях щодо зміцнення зв'язку між державами-членами, співпрацює з ними, особливо новими державами-членами АСЕАН, та надає підтримку для розвитку інфраструктури, інвестиційного клімату, правових систем та поліпшення ділового середовища. В контексті цієї співпраці JICA реалізує спільні проекти з країнами АСЕАН з вдосконалення базової освіти, управління, охорони здоров'я, сільського господарства та водопостачання з метою зменшення розширення розривів у розвитку всередині та серед держав-членів. Другим напрямом є розвиток морської інфраструктури та удосконалення морського права. Пріоритетними питаннями у реалізації ідеї FOIP є такі: 1) якість зростання; 2) заходи проти змін клімату; 3) людські ресурси; 4) реалізація спільних цінностей та створення мирного, стабільного та безпечного суспільства. В 2019 р. загальна сума фінансування проектів JICA в країнах АСЕАН становила 350 млн дол., а в регіоні Тихого океану – 130,2 млн дол. [22, р. 24].

Фінансування проектів в АСЕАН, 2019

країни	млн дол.	%
Філіппіни	818,8	25,6
Індонезія	697,1	21,8
М'янма	696,2	21,7
В'єтнам	412,1	12,9
Таїланд	295,8	9,2
Камбоджа	183,8	5,7

Фінансування проектів, в регіоні Тихого океану, 2019

країни	млн дол.	%
Папуа-Нова Гвінея	87,8	67,4
Соломонові острови	11,6	8,9
Самоа	10,4	8,0
Фіджі	6,4	4,9
Вануату	6,0	4,6
Палау	2,2	1,7

Лаос	45,8	1,4
Малайзія	39,3	1,2
Східний Тимор	15,5	0,5

Федеративні Штати Мікронезії	2,0	1,5
Тонга	1,6	1,2
Маршаллові острови	1,0	0,8
Інші 5 країн	1,3	1,0

Джерело: розроблено автором на основі JICA 2020. Annual report [22].

Східна та Центральна Азія

JICA надає ОДР країнам Східної та Центральної Азії, до яких відносяться такі: Китай, Монголія, п'ять центральноазіатських та три кавказькі країни. Дев'ять країн, крім Китаю, є колишніми соціалістичними державами і зараз перебувають в стані переходу до ринкової економіки. Вони знаходяться під сильним політичним та економічним впливом двох сусідніх великих країн – Росії та Китаю. Підтримка незалежності та стабільності країн регіону має важливе значення для стабільності всього Євразійського континенту.

Чотири країни регіону наділені багатими природними ресурсами, зокрема, Монголія – вугіллям і міддю, Казахстан – нафтою, Туркменістан – природним газом, а Азербайджан – нафтою і природним газом. Ці країни переживають бурхливий економічний розвиток, але їх економіки вразливі до коливань світових цін на товари, тому вони повинні здійснювати важливі структурні зміни в економіці для зменшення залежності від цих коливань. Киргизстан та Таджикистан, навпаки, не багаті на природні ресурси. Третина їх ВВП формується завдяки грошовим переказам від громадян, які працюють в Росії. Ці країни потребують розвитку вітчизняної промисловості для забезпечення населення роботою та уникнення соціальної нестабільності.

В останні роки виникало занепокоєння щодо коливання цін на природні ресурси, а уповільнення економічного зростання в

Росії та Китаї погано позначається на економіці регіону.

Усвідомлюючи зазначені виклики та необхідність підтримки сталого розвитку цих економік, JICA запроваджує свої програми в регіоні для стимулювання економічної діяльності на основі справедливих правил та прозорої системи і, таким чином, намагається диверсифікувати промисловість, щоб звільнитися ці країни від залежності від природних ресурсів, а також розвивати інфраструктуру, що допоможе зміцнити регіональні зв'язки.

Фінансування проектів здійснюється за наступними напрямками: 1) зміцнення управління; 2) промислова диверсифікація; 3) розвиток інфраструктури. В 2019 р. JICA профінансувала проекти в Східній та Центральній Азії на суму 416,7 млн дол. США, при цьому обсяг фінансування країн Східної Азії становив 85,4 млн дол. США, а країн Середньої Азії та Кавказу – 331,2 млн дол. США. Найбільшими отримувачами фінансової допомоги були Монголія – 82,1 млн дол США та Узбекистан – 251,9 млн дол. США [22, р. 26 – 27].

Фінансування проектів в Східній та Центральній Азії, 2019

Східна Азія	млн дол.	%
Монголія	82,1	96,2
Китай	3,3	3,8
Центральна Азія та Кавказ		
Узбекистан	252,0	77,4
Азербайджан	23,5	7,2
Таджикистан	26,9	8,2
Киргизька Республіка	18,7	5,8
Вірменія	1,7	0,5
Казахстан	1,0	0,3
Грузія	1,0	0,3
Туркменістан	6,6	0,2

Джерело: розроблено автором на основі JICA 2020. Annual report [22].

Південна Азія

Південна Азія є стратегічним регіоном, що зв'язує АСЕАН, Близький Схід та Африку. Стабільність і розвиток цього регіону є життєво важливими для загальної глобальної стабільності та розвитку.

Південна Азія має великий потенціал зростання, оскільки молодь віком до 25 років становить близько половини регіонального населення – 1,8 млрд. Завдяки розвитку сфери послуг та зростанню споживання, регіон демонструє стійке економічне зростання. Проте, кількість людей, які проживають в регіоні в умовах абсолютної бідності (близько 220 млн), становить одну третину від загальної кількості бідних в світі. Протягом останніх років спостерігається уповільнення темпів економічного росту. Серед найважливіших проблем економічного розвитку є недостатня фізична та нефізична інфраструктура, а також недостатньо розвинутий людський капітал. Регіону також загрожує нестабільна ситуація, яка пов'язана з безпекою (особливо це стосується стихійних лих) та ускладняється неналежним управлінням ризиками.

Зосереджуючись на безпеці людини, ІСА продовжує співпрацю, яка відповідає потребам окремих країн, і посилює національну та регіональну взаємодію. У рамках програми «Партнерство для якісної інфраструктури», згідно з концепцією «вільного та відкритого Індो-Тихоокеанського регіону» та спільних міждержавних заяв, ІСА співпрацює з різними країнами та міжнародними організаціями для просування якісного економічного зростання та побудови вільних та демократичних суспільств в цьому регіоні. ІСА зміцнює та розширює співпрацю з місцевими урядами та компаніями приватного сектору.

У 2019 р. ІСА визначила такі пріоритети щодо надання ОДР в Південній Азії: 1) розвиток економіки та покращення зв'язаності; 2) забезпечення миру та стабільності, а також покращення базових державних послуг; 3) покращення доступу до забезпечення основних потреб людини.

В Індії, Бангладеш та Шрі-Ланці, згідно з відповідними між-державними спільними заявами, JICA впровадила програми та проекти, що сприяють розвитку транспортної інфраструктури (залізниці, дороги та порти), яка є основою сталого зростання. Крім того, JICA підтримувала розвиток економічної інфраструктури і, в основному, зосередилася на виробництві електроенергії. JICA також сприяла збільшенню приватних інвестицій та зміцненню промислового потенціалу в Південній Азії.

З метою покращення надання базових державних послуг, JICA розпочала технічну співпрацю з Мальдівами, макроекономічна ситуація яких викликає стурбованість, що впливає на зростання вже і так великого зовнішнього боргу. Задля виправлення макроекономічної ситуації було направлено радника з питань макроекономічної та фінансової політики, який розробляє поради для уряду країни. Після великодніх вибухів у Шрі-Ланці у квітні 2019 р., JICA започаткувала розширене технічне співробітництво у боротьбі з тероризмом.

JICA також збільшила кількість країн, які мають право на участь у грантовій програмі з розвитку людських ресурсів. В рамках цієї програми було започатковано «Проект сприяння та зміцнення спроможності Афганістану для ефективного розвитку» (Project for the Promotion and Enhancement of the Afghan Capacity for Effective Development, PEACE). Деякі учасники цього проекту зайняли керівні посади в своїх організаціях.

Задля зменшення ризику стихійних лих JICA ініціювала технічне співробітництво щодо зменшення та пом'якшення ризиків катастроф у Непалі, який постраждав від землетрусу 2015 р. Через чотири роки Південна Азія досягла прогресу в управлінні ризиками стихійних лих після землетрусу.

Враховуючи, що в Південній Азії і надалі живе багато бідних і вразливих до стихійних лих людей, японський уряд продовжуватиме просувати в Південній Азії «бачення вільного та відкритого Індо-Тихоокеанського регіону». В свою чергу, JICA продовжуватиме сприяти співпраці, яка зосереджена на наступних пріо-

ритетах: посилення внутрішньої та міжрегіональної зв'язаності; посилення промислової конкурентоспроможності, включаючи поліпшення інвестицій для захисту навколишнього середовища; забезпечення миру, стабільності та безпеки; вдосконалення доступу до забезпечення основних потреб людини; та вирішення глобальних проблем. В 2019 р. загальний обсяг фінансування проектів JICA в Південній Азії становив 4 424,7 млн дол. США [22, р. 28 – 29].

Фінансування проектів в Південній Азії, 2019

Південна Азія	млн дол.	%
Індія	2427,7	54,9
Бангладеш	1523,3	34,4
Шрі Ланка	237,7	5,4
Непал	101,7	2,3
Пакистан	79,9	1,8
Афганістан	27,2	0,6
Бутан	24,7	0,6
Мальдіви	2,6	0,1

Джерело: розроблено автором на основі JICA 2020. Annual report [22].

Латинська Америка та Кариби

Латинська Америка та Кариби охоплюють 33 країни із загальною чисельністю населення 640 млн чоловік, що становить 8,4 % населення світу. ВВП регіону становить 5,24 трлн дол. США, що приблизно в 1,8 рази більше, ніж у АСЕАН станом на 2018 р. Рівень доходів у регіоні в цілому високий, а такі країни як Чилі, Панама, Уругвай та деякі карибські держави класифікуються як країни з високим рівнем доходу.

Проте регіон стикається з низкою викликів, включаючи такі: 1) політичну нестабільність, яка проявилась в двох інцидентах в 2019 р., (заворушення в Болівії та Чилі); 2) імміграційне питання

на півночі Центральної Америки; 3) вразливість острівних країн Карибського басейну до кліматичних змін та природних небезпек; 4) скорочення тропічних лісів у басейні Амазонки, Південній Америці; 5) економічні диспропорції в кожній з країн; та 6) старіння населення, виклик, з яким також стикається Японія.

Співробітництво JICA з країнами Латинської Америки та Карибського басейну має на меті зміцнення дружніх відносин Японії з країнами Латинської Америки та Карибського басейну та здійснюється в рамках «Японської ініціативи з посилення з'єднаності». Ця ініціатива була запропонована урядом прем'єр-міністра Абе в 2014 р. і передбачає посилення зв'язаності між Японією та країнами Латинської Америки в сфері економіки, цінностей та мудрості. Ініціатива базується на трьох принципах – спільний прогрес, спільне лідерство та спільне натхнення. Пріоритетні напрямки співпраці включають такі: розвиток інфраструктури для покращення інвестиційного середовища, зменшення ризику катастроф, боротьба зі зміною клімату та зменшення економічних диспропорцій.

Латинська Америка та Кариби дуже урбанізовані. Більше 80 % населення регіону мешкає в містах, тому розвиток сталих і стійких міст є терміновим завданням підтримки безпечного та надійного існування, а також організації виробничої діяльності. JICA підтримує сталий розвиток міст, надаючи інформацію про досвід Японії у цій сфері. Так, JICA підтримала уряди Перу та країн Центральної Америки щодо транзитно-орієнтованого розвитку (*transit-oriented development, TOD*). За допомогою Японії було реалізовано проект із запровадження монорейкових технологій.

На прохання урядів Бразилії та Болівії JICA надала допомогу цим країнам у ліквідації наслідків стихійних лих, які виникли внаслідок лісових пожеж в басейні Амазонки в серпні – вересні 2019 р. Збереження дощових лісів Амазонки, які є домом для багатьох корінних народів цього регіону і вирізняються найбільшим у світі біорізноманіттям, є одним із складних завдань, що стоять перед світовою спільнотою. JICA, скориставшись пере-

вагами японських супутникових даних та технологій, допомагає Бразилії виявляти випадки вирубки лісів на самому початку, що надає можливість бразильському уряду своєчасно приймати запобіжні заходи.

Як країни, що підписали Паризьку кліматичну угоду, вони співпрацюють з Японією у питаннях запобігання кліматичним змінам. У січні 2020 р. JICA підписала з урядом Еквадору угоду про позику на суму 70 млн дол. США. Міжамериканський банк розвитку також забезпечить співфінансування позики. ОДР має бути використана на фінансування виробництва альтернативної енергії та підвищення ефективності енергетики країни в цілому. Всього на кінець 2019 р. JICA схвалила 5 проектів з фінансування виробництва альтернативної енергії з країнами регіону. Протягом 2019 р. JICA надала фінансову допомогу країнам Центральної Америки та Карибів у розмірі 195,9 млн дол. США, а країнам Південної Америки – 180,8 млн дол. США [22, р. 30–31].

Фінансування проектів в Центральній Америці та Карибах, 2019

країни	млн дол.	%
Сальвадор	58,1	29,7
Коста-Ріка	30,8	15,7
Гватемала	30,3	15,5
Гондурас	16,6	8,5
Панама	13,2	6,8
Домініка	10,4	5,3
Сент-Люсія	8,0	4,1
Нікарагуа	7,4	3,8
Мексика	6,7	3,4
Куба	5,1	2,6
Домініка	4,8	2,4

Фінансування проектів, в Південній Америці, 2019

країни	млн дол.	%
Парагвай	64,0	35,4
Бразилія	47,8	26,4
Перу	30,3	16,8
Болівія	20,6	11,4
Еквадор	5,0	2,8
Колумбія	4,7	2,6
Аргентина	4,3	2,4
Чилі	3,5	1,9
Уругвай	0,5	0,3
Венесуела	0,1	0,1

Ямайка	2,1	1,1
Інші 10 країн	2,4	1,2

Джерело: розроблено автором на основі JICA 2020. Annual report [22].

Африка

Наприкінці серпня 2019 р. делегації з 53 африканських країн, у тому числі 42 африканські лідери, прибули до Японії в м. Йокогама для участі у Сьомій Токійській міжнародній конференції «Сприяння розвитку Африки за допомогою людей, технологій та інновацій» (ТМКАР7). На конференції була прийнята Йокогамська декларація згідно з якою уряд Японії визначив перелік державно-приватних акцій на найближчі три роки для сприяння розвитку Африки під назвою «ТМКАР7: Внесок Японії для Африки».

Йокогамська декларація визначила три пріоритетні напрямки: 1) прискорення економічних перетворень та вдосконалення ділового середовища через інновації та приватний сектор; 2) поглиблення сталого та стійкого суспільства; 3) зміцнення миру та стабільності. Учасники конференції також закликали Африканські країни та міжнародне співтовариство докласти зусиль, необхідних для вирішення зазначених проблем.

На конференції також були визначені заходи, які мають впровадити державний та приватний сектори Японії задля реалізації пріоритетних напрямків, визначених Декларацією. Особлива увага приділялась наступним заходам: 1) розвиток промислових та людських ресурсів; 2) сприяння інноваціям та інвестиціям; 3) захист здоров'я та забезпечення добробуту; 4) інституційне будівництво та посилення управління.

З метою розвитку промислових та людських ресурсів японські університети почали приймати на навчання за магістерськими програмами африканських студентів. Близько 1000 випускників (станом на кінець березня 2020 р.) працюють у своїх країнах після закінчення навчання. Після повернення додому вони викону-

ють роль «навігаторів» для японських компаній, які працюють на африканському ринку. В 2019 р. 1285 африканських робітників пройшли стажування в японських компаніях.

На конференції JICA підписала меморандум про співпрацю з Японською організацією зовнішньої торгівлі (JETRO) та Програмою розвитку ООН (ПРООН). Три сторони домовились співпрацювати та координувати свої дії в програмі з досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР) через розвиток африканського бізнесу. З цією метою сторони розробили платформу «Африка/Японія: стартапи, інновації та нові партнерства для ЦСР». Останніми роками спостерігається зростання стартового бізнесу в Африці, який використовує інноваційні технології та бізнес-моделі для забезпечення інноваційних рішень у протистоянні викликам, з якими зараз стикається континент. Ці зрушення у діловому середовищі Африки привертають дедалі більшу увагу Японії. Це пояснюється тим, що в країні зростає кількість венчурних фондів, які інвестують в африканські стартапи, а також японських молодих підприємців, які створюють бізнес в Африці.

Задля сприяння всебічному розвитку Східної Африки, уряд Японії підтримує розвиток міжнародних торгових портів в Африці. Наразі, за сприяння JICA триває будівництво Північного Коридору, який проходить від м. Момбаса до столиці Кенії м. Найробі і далі, - до сусідніх країн, – Уганди та Руанди. До 2017 фінансового року JICA надала загалом близько 1,1 млрд дол. США для реалізації дев'яти проєктів, як то будівництво порту та супутніх об'єктів, включаючи дороги та мости. Першим з цих об'єктів був проєкт будівництва аеропорту в м. Момбаса у 1973 р. У 2019 фінансовому році JICA підписала дві кредитні угоди на загальну суму близько 780 млн дол. США для реалізації проєкту розвитку спеціальної економічної зони в м. Момбаса та проєкту будівництва мосту в м. Момбаса.

Очікується, що розвиток інфраструктури, орієнтованої на порт м. Момбаса, та покращення інвестиційного середовища в особливій економічній зоні стимулюватимуть економічний роз-

виток Кенії і Східної Африки в цілому. Всього в 2019 р. JICA витратила на фінансування проектів в Африці суму в 979,2 млн дол. США [22, р. 32 – 33].

Фінансування проектів в Африці, 2019

країни	млн дол.	%
Кенія	212,1	21,7
Мозамбік	134,2	13,7
Руанда	83,1	8,5
Танзанія	62,7	6,4
Ефіопія	57,1	5,8
Нігерія	40,1	4,1
Уганда	37,9	3,9
Гана	35,8	3,7
Сенегал	32,5	3,3
Мадагаскар	28,7	2,9
Кот-д'Івуар	26,2	2,7
Буркіна- Фасо	23,5	2,4

Фінансування проектів, в Африці, 2019

країни	млн дол.	%
Камерун	22,8	2,3
Півд. Судан	18,0	1,8
Замбія	17,9	1,1
Дем.Респ. Конго	11,1	1,8
Малаві	10,1	1
Судан	9,0	0,9
Півд. Африка	7,1	0,7
Ангола	3,2	0,3
Інші 29 країн	106,0	10,8

Джерело: розроблено автором на основі JICA 2020. Annual report [22].

Близький Схід та Європа

З початку Арабської весни і донині нестабільність на Близькому Сході створює значні проблеми для багатьох країн регіону. Вимагає вирішення питання кризи з біженцями, яка була спричинена сирійським конфліктом. Важливою є і допомога JICA у відбудові районів, звільнених від ісламістського екстремістського угруповання «Ісламська держава» (ІДІЛ).

Триває співпраця між JICA та країнами регіону за трьома на-

прямаками: 1) розвиток приватного сектору для економічного зростання; 2) підтримка зусиль кожного з партнерів стати членом ЄС; 3) адміністративна реформа та ефективне управління.

І хоча кожен з регіонів має проблеми, притаманні лише йому, існують також спільні проблеми, які вимагають вирішення. До таких проблем відносяться: боротьба з інфекційними хворобами, побудова стійких соціальних систем та досягнення стійкого зростання. Мир і стабільність у цих регіонах безпосередньо пов'язані зі стабільністю та процвітанням міжнародного співтовариства та Японії.

У відповідь на сирійську кризу, JICA у 2017 р. ініціювала програму навчання сирійських біженців в Японських ВНЗ за магістерською програмою. На кінець 2019 р. загальна кількість сирійських студентів становила 51. JICA також надавала підтримку у працевлаштуванні сирійських біженців, які проживають в Йорданії, тим самим заохочуючи їх до соціальної активності.

Туреччині, яка приймає найбільше сирійських біженців, ніж будь-яка інша країна світу, JICA надала ОДР для реалізації низки проектів з розвитку місцевої інфраструктури, зокрема, для забезпечення водопостачання, будівництва каналізації та утилізації твердих побутових відходів.

У Палестині JICA допомогла запровадити процес облаштування табору біженців. JICA також запросила керівника Департаменту з питань біженців Організації визволення Палестини до Японії для того, щоб він виступив на відкритому семінарі. Це є частиною зусиль JICA щодо поглиблення розуміння японською громадськістю проблем біженців. JICA також розробила план надання медичного обладнання Палестині, включаючи сектор Газа, за допомогою грантів.

В Іраку JICA забезпечила кредитування проектів для реабілітації та розвитку деяких галузей, які мають вирішальне значення для життєдіяльності людей, а також бізнесу. Особливий акцент було зроблено на розвитку електроенергетики, забезпеченні водою та будівництві каналізації, ситуація з якими погіршилася

внаслідок низки воєн та економічних санкцій з боку міжнародного співтовариства.

Для Ємену, який потерпає від затяжної громадянської війни, JICA запровадила «Програму спільного створення знань» (Knowledge Co-Creation Program, KCCP), яка орієнтована на розвиток людського потенціалу. Урядовці Ємену також були запрошені до Японії, де їх ознайомили з досвідом у реконструкції та розвитку післявоєнної Японії.

Для промислового розвитку та сприяння інвестиціям, JICA організувала міжнародний семінар по запровадженню *кайдзен* практики в Тунісі, в якому взяли участь представники 17 країн.

У галузі освіти JICA започаткувала, разом з урядом Єгипту, Єгипетсько-японське освітнє партнерства (Egypt-Japan Education Partnership, EJEP). В рамках партнерства в 2019 р. 239 єгипетських студентів було зараховано до японських ВНЗ. Японські освітяни представили єгипетським партнерам навчальні методики – *Tokkatsu* та *Nicchoku*. В результаті в Єгипті було створено 6 шкіл, які проводять навчання за японською методикою.

Для Західних Балкан JICA надала допомогу в рамках Ініціативи співпраці урядів Японії та країн Західних Балкан. JICA також співпрацювала з Болгарією, яка є новим донором, у розробці та реалізації ряду проектів для Західних Балкан у таких галузях, як управління ризиками стихійних лих та підтримка малих та середніх підприємств (МСП). Крім того, JICA провела зустріч з представниками Румунського агентства з міжнародного розвитку з метою посилення співпраці між двома організаціями.

JICA організувала семінар, який стосувався сфери управління, на якому в рамках проекту фіскальної реконструкції та вдосконалення фінансової системи в Україні колишній голова Банку Японії провів лекцію для працівників міністерства фінансів України. Загалом, у 2019 р. JICA на Близькому Сході в рамках ОДР витратила 1 044,4 млн дол. США, а в Європі – 139,2 млн дол. США [22, р. 34 – 35].

**Фінансування проектів
на Близькому Сході, 2019**

країни	млн дол.	%
Єгипет	302,8	29
Ірак	272,6	26,1
Йорданія	225,9	21,6
Туніс	149,3	14,3
Марокко	54,3	5,2
Палестина	25,5	2,4
Іран	7,6	0,7
Сирія	4,5	0,4
Інші 9 країн	1,8	0,2

**Фінансування проектів,
в Європі, 2019**

країни	млн дол.	%
Туреччина	76,9	55,3
Сербія	28,1	20,2
Боснія і Герцеговина	19,8	14,2
Україна	4,1	3
Албанія	3,4	2,4
Косово	3,1	2,2
Румунія	2,6	1,9
Півн. Македонія	0,9	0,7
Інші 2 країни	0,2	0,1

Джерело: розроблено автором на основі JICA 2020. Annual report [22].

У 2019 р. обсяг ОДР Японії у порівнянні з 2018 р. зріс на 14,7%, з яких 85,4% припало на фінансування та інвестиції проектів, 9,8 % – на технічне співробітництво та 4,8% – гранти. Регіональний розподіл ОДР виглядає наступним чином: Азія – 76,8%, Африка – 8,9%, Близький Схід – 6,5%, Латинська Америка – 3,3%, Тихоокеанський регіон – 0,6%, Європа – 0,5%, інші регіони – 3,4%. Представлені дані свідчать про те, що пріоритетним регіоном для надання ОДР Японією є Азія. Хоча Африка посідає друге місце в сфері пріоритетних інтересів Японії, однак обсяг ОДР, який Японія надає країнам Африки, значно поступається обсягу допомоги країнам Азії [22, р. 16–17].

Висновки. Відповідно до статуту, JICA здійснює свою діяльність на основі середньострокових планів, які мають п'ятирічні цикли. У четвертому середньостроковому плані (2017–2021 фінансові роки), JICA сформулювала плани, засновані на Хартії співробітництва в галузі розвитку та концепції ООН щодо стій-

кого розвитку, яка визначає 17 Цілей сталого розвитку (ЦСР). Ці плани на спрямовані на інфраструктуру та економічне зростання, орієнтоване на розвиток людини; загальнолюдські цінності та побудову миру; глобальні проблеми та регіональні пріоритетні питання, а також партнерство з різними учасниками та участь у міжнародних дискусіях. План також визначає детальні заходи щодо зміцнення організаційних та операційних основ JICA, безпеки та внутрішнього контролю.

З початку 2020 р. діяльність JICA також здійснюється під впливом COVID-19. В рамках політики боротьби з пандемією COVID-19, JICA поширює програму надання надзвичайної допомоги країнам в їх економічному відновленні. JICA також співпрацює з країнами-партнерами для реагування на кризу COVID-19 шляхом швидкого розгортання медичного обладнання та навчання медичного персоналу. Крім того, станом на серпень 2020 р., співробітники JICA почали повертатися до країн призначення, щоб пришвидшити діяльність організації. Продовжуючи всебічне соціальне та економічне співробітництво, JICA докладає зусиль, щоб COVID-19 не завдавав тривалих збитків країнам-партнерам.

У найближчі роки боротьба з COVID-19, ймовірно, триватиме. Для успішної боротьби з COVID-19 залишатиметься необхідним зміцнювати довіру та зв'язки між країнами світу. Як агент із впровадження офіційної допомоги Японії в галузі розвитку, JICA визнає, що вона повинна відігравати більшу роль у створенні стійких суспільств завдяки довірі, яка багато років існує у відносинах з країнами-партнерами організації.

Відповідно до бачення JICA «Вести світ із довірою», JICA продовжить зміцнювати співпрацю з своїми партнерами та докласти значних зусиль для просування розвитку країн-партнерів для створення більш стабільного та процвітаючого світу, завдяки чому продовжуватиметься підтримка міжнародного розвитку з боку Японії [22, р. 2].

Використані джерела та література

1. Rory Horner. Towards a new paradigm of global development? Beyond the limits of international development. *Progress in Human Geography*. June 2020, V. 44, Issue 3. P. 415-436. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0309132519836158>. (дата звернення: 05.02.2021).
2. Sakiko Fukuda-Parr. Theory and Policy in International Development: Human Development and Capability Approach and the Millennium Development Goals. URL: <https://www.jstor.org/stable/23016146?seq=1>. (дата звернення: 05.02.2021).
3. George Ingram, Kristin M. Lord. Global development disrupted: Findings from a survey of 93 leaders. URL: <https://www.concern.org.uk/what-is-international-development>. (дата звернення: 05.02.2021).
4. Keeley Brian. What is aid? URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264123571-4-en.pdf?expires=1612703465&id=id&accname=guest&checksum=4E5C8FA2C154B5CBFF6B0D4E8EDB2944>. (дата звернення: 05.02.2021).
5. Zenobia Ismail. Technical Assistance and Capacity Building in International Development. URL: https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/14560/607_Technical_Assistance_and_Capacity_Building_in_International_Development.pdf?sequence=1&isAllowed=y. (дата звернення: 05.02.2021).
6. Qamar Mahmood, Fawad Akbari. Bridging humanitarian, development, and security concerns to advance health for all. URL: <https://www.idrc.ca/en/perspectives/bridging-humanitarian-development-and-security-concerns-advance-health-all>. (дата звернення: 05.02.2021).
7. Matthew L. Smith, Ruhya Kristine Seward. Making Open Development Inclusive. URL: <https://idl-bnc-idrc.dspacedirect.org/bitstream/handle/10625/59418/IDL-59418.pdf?sequence=2&isAllowed=y>. (дата звернення: 05.02.2021).
8. Gina Crivello, Gillian Mann. Dreaming of a Better Life: Child Marriage Through Adolescent Eyes. URL: <https://idl-bnc-idrc.dspacedirect.org/bitstream/handle/10625/58709/IDL-58709.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
9. What is international development. URL: <https://www.concern.org.uk/what-is-international-development>. (дата звернення: 05.02.2021).
10. International development. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/International_development /. (дата звернення: 05.02.2021).
11. A new approach to international development. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000028962>. (дата звернення: 05.02.2021).
12. Decolonization of Asia and Africa, 1945-1960. URL: <https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/time/cwr/98782.htm>. (дата звернення: 05.02.2021).
13. Inaugural Address of Harry S. Truman. URL: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/truman.asp. (дата звернення: 05.02.2021).
14. Achieving Sustainable Development and Promoting Development Cooperation. URL: https://www.un.org/en/ecosoc/docs/pdfs/fina_08-45773.pdf. (дата звернення: 05.02.2021).

15. Japan's International Cooperation. URL: <https://www.mofa.go.jp/files/000177721.pdf>. (дата звернення: 05.02.2021).
16. Development Cooperation Charter. URL: https://www.mofa.go.jp/policy/oda/page_000138.html. (дата звернення: 05.02.2021).
17. Invitation to «Cool Earth 50»- 3 Proposals, 3 Principles URL: https://japan.kantei.go.jp/abespeech/2007/05/24speech_e.html. (дата звернення: 05.02.2021).
18. STERN REVIEW: The Economics of Climate Change. URL: http://mudancasclimaticas.cptec.inpe.br/~rmclima/pdfs/destaques/sternreview_report_complete.pdf. (дата звернення: 05.02.2021).
19. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development.
20. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda>. (дата звернення: 5.10.2018).
21. Official Development Assistance (ODA). URL: <https://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/development-finance-standards/official-development-assistance.htm>. (дата звернення: 5.10.2018).
22. Toward Inclusive and Dynamic Development. JICA Annual report 2010. URL: <https://www.oecd.org/derec/japan/48413232.pdf>. (дата звернення: 5.10.2018).
23. JICA 2020: Annual Report. URL: C:/Users/HP/Desktop/IBI/2020/Круглий%20стіл_Україна_Японія/International%20development/2020_all.pdf. (дата звернення: 5.10.2018).
24. The 2030 Agenda for Sustainable Development and the SDGs
25. URL: https://ec.europa.eu/environment/sustainable-development/SDGs/index_en.htm. (дата звернення: 5.10.2018).
26. Promotion of the Sustainable Development Goals (SDGs). URL: <https://www.mofa.go.jp/files/000406633.pdf>. (дата звернення: 5.10.2018).
27. Japan's International Cooperation. White Paper on Development Cooperation 2017. URL: <https://www.mofa.go.jp/files/000406627.pdf>. (дата звернення: 5.10.2018).

УДК 338.4

Prypik Y. O.

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF VIETNAM – JAPAN COOPERATION IN THE FRAMEWORK OF STRATEGIC PARTNERSHIP

***Abstract.** The article examines the process of formation and development of the comprehensive political and trade and economic*

cooperation between Japan and the Socialist Republic of Vietnam. In 2009, Japan and Vietnam decided to raise the bilateral relations to the level of strategic partnership for the common interests of both countries. In 2010, as part of the official visit of the Prime Minister of Japan to Vietnam, a Joint Declaration on strategic cooperation for peace and prosperity in Asia was adopted. The article focuses on cooperation between the two countries in the framework of international and regional organizations, in particular in the framework of the Trans-Pacific Partnership Agreement, as well as in the framework of the Regional Comprehensive Economic Partnership, in which Japan and ASEAN member states participate. In recent decades Japan has been one of Vietnam's main foreign economic partners and the second largest investor into Vietnamese economy. At the same time, Japan is the largest sponsor of Vietnam through the Official development assistance program (ODA), actively assisting Vietnam in implementing its national strategy of industrialization and modernization under the framework agreement on cooperation between Vietnam and Japan until 2020 with the prospect of 2030. Besides, the article discusses and analyzes the largest joint projects implemented in Vietnam with the technical and financial assistance from Japan.

Key words: strategic partnership, Official development assistance program, foreign direct investment, national strategy of industrialization and modernization.

Прийкі Є. О. Перспективи розвитку в'єтнамсько-японського співробітництва в рамках стратегічного партнерства

Анотація. У статті розглядається процес формування та розвитку всеосяжного політичного й торговельно-економічного співробітництва між Японією і Соціалістичною Республікою В'єтнам (СРВ). У 2010 р. в рамках офіційного візиту до СРВ прем'єр-міністра Японії було прийнято Спільну декларацію щодо стратегічного співробітництва двох країн задля миру та процвітання в Азії. Значна увага у статті приділена співробіт-

ництву Японії та СРВ в рамках міжнародних та регіональних організацій, зокрема в рамках Угоди про Транстихоокеанське партнерство, а також в рамках Всебічного регіонального економічного партнерства. Показано, що протягом останніх десятиліть Японія є одним із основних зовнішньоекономічних партнерів В'єтнаму й другим за величиною інвестором у в'єтнамську економіку. Водночас Японія є найбільшим спонсором В'єтнаму у рамках Офіційної допомоги задля сприяння розвитку, активно допомагаючи В'єтнаму у реалізації національної стратегії індустріалізації та модернізації країни відповідно до рамкової угоди про співпрацю між В'єтнамом і Японією до 2020 р. з перспективою до 2030 р. У статті розглянуто та проаналізовано найбільші спільні проекти, що реалізуються у В'єтнамі за технічної і фінансової допомоги Японії та висвітлено сучасний стан співробітництва двох країн у багатьох сферах.

Ключові слова: стратегічне партнерство, офіційна програма із сприяння розвитку, прямі іноземні інвестиції, національна стратегія індустріалізації та модернізації.

Прыпик Е. А. Перспективы развития вьетнамско-японского сотрудничества в рамках стратегического партнерства

Аннотация. В статье рассматривается процесс формирования и развития всеобъемлющего политического и торгово-экономического сотрудничества между Японией и Социалистической Республикой Вьетнам (СРВ). В 2010 г. в рамках официального визита в СРВ премьер-министра Японии была принята Совместная декларация о стратегическом сотрудничестве двух стран ради мира и процветания в Азии. Значительное внимание в статье уделено сотрудничеству Японии и Вьетнама в рамках международных и региональных организаций, в частности в рамках Соглашения о Транстихоокеанском партнерстве, а также в рамках Всестороннего регионального экономического партнерства. Показано, что в течение последних десятилетий Япония

является одним из основных внешнеэкономических партнеров Вьетнама и вторым по величине инвестором во вьетнамскую экономику. Также Япония является крупнейшим спонсором Вьетнама в рамках Официальной помощи в целях развития, активно помогая Вьетнаму в реализации его национальной стратегии индустриализации и модернизации страны в соответствии с рамочным соглашением о сотрудничестве между Японией и Вьетнамом до 2020 года с перспективой до 2030 года. В статье рассмотрены и проанализированы крупнейшие совместные проекты, реализуемые во Вьетнаме при технической и финансовой помощи Японии, и освещено современное состояние сотрудничества двух стран во многих сферах.

Ключевые слова: стратегическое партнерство, официальная помощь в целях развития, прямые иностранные инвестиции, национальная стратегия индустриализации и модернизации.

Formulation of the problem. Vietnam and Japan established diplomatic relations almost 50 years ago in September 1973, but, in fact, the ties between the two countries existed much earlier. Back in the 16th century, the Japanese chose the seaside town of Hoi An in central Vietnam as a trading point, which at that time was called the “largest Japanese city” in the region. Vietnam became the center of Japan’s trade in Southeast Asia. The Japanese bridge in the ancient town of Hoi An is an example of a longstanding trade relationship between the two states. And today, many vivid testimonies and records of economic and cultural ties between Japan and Vietnam have been preserved.

Since Vietnam in 1986 has chosen its path of social modernization – a renovation strategy (in Vietnamese – “Đổi Mới”), which allowed the policy of “open doors” in its foreign economic relations, Japan has always been an important partner of Vietnam in all fields of cooperation. Japan always considered Vietnam as a country that would play an important political and economic role in the Asia-Pacific region in this twenty-first century. Nowadays, relations

between the two countries are at the stage of active development. Japan and Vietnam demonstrate the mutual trust and the common interests in increasing the effectiveness of cooperation and the desire to be oriented towards the future. The success in the development of cooperation between Vietnam and Japan was achieved due to the efforts made by the leaders and peoples of the two countries. Over the last decades both sides regularly exchanged visits and maintained contacts at the highest level. In 2009, the two countries unanimously raised their bilateral relations to the level of strategic partnership for the sake of peace and stability in Asia. Close geographical location, long-standing relations, as well as current strategic interests bring Vietnam and Japan closer to each other.

Analysis of recent research and publications shows the insufficient coverage of the problem in the scientific community in recent years. Among the notable works on the subject we can mention Q.T. Nguyen and Q.M. Tran [13] who have made a wide review and research of Vietnam–Japan relations over the last 40 years as well as G. Murasheva's [2] analysis of Vietnam–Japan relations at the time of raising their bilateral ties to the level of strategic partnership in 2009 and adopting the Joint Declaration on strategic cooperation between Japan and Vietnam for the peace and prosperity in Asia in 2010. Also noteworthy is E. Kovrigin's [1] and D. Trinidad [17] substantive analysis of Japan's official development assistance program to ASEAN and South-East Asian countries, including Vietnam. At the same time, the development of Vietnam–Japan cooperation after 2010 in the framework of the current strategic partnership with a future perspective should be analyzed more in detail and will be this ***paper's objective*** as well as the analysis of the largest joint projects implemented in Vietnam with the technical and financial assistance from Japan.

Presenting main material. Vietnam and Japan support each other in the international and regional forums, in cooperation for ensuring aviation and maritime security, against climate change and against terrorism. Japan, being a member of the G7, was the first to recognize the market economy of Vietnam. Vietnam was one of the first to

declare its support for Japan's entry into the UN Security Council as a permanent member and has consistently adhered to this position [7]. Japan and Vietnam worked together, accelerating the conclusion of the Trans-Pacific Partnership Agreement and Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP), which will involve 10 ASEAN member states and 6 others, including Japan.

Today Japan is one of the main foreign economic partners of Vietnam, being its fourth largest trading partner (after China, the United States and South Korea) and third in terms of exports (after China and the United States). For the export-oriented economy of Vietnam, the Japanese sales market is one of the key ones. In 2019, the total trade turnover between Japan and Vietnam reached US\$ 39.5 billion, having increased 2.3 times compared to the year 2010 (in 2010 the total trade turnover between the two countries amounted to US\$ 16.75 billion). In 2019 Vietnam's exports to Japan amounted to US\$20 billion, accounting for 7.7% of the whole Vietnam's exports this year. At same time, in 2019 imports from Japan to Vietnam amounted to US\$ 19.5 billion, accounting for 7.7% of the whole Vietnam's imports this year. The structure of trade for Japanese and Vietnamese goods is complementary and non-competitive. Japan is a big importer of seafood, consumer industrial products such as textiles, leather shoes and processed food while Vietnam is a country with absolute competitive advantage in these products. In contrast, Vietnam imports from Japan machinery, equipment, technology and raw materials for production.

Currently, Japan is the largest sponsor of Vietnam through the Official development assistance program (ODA) and the second largest investor in Vietnam overall (Japan lags behind only South Korea in this indicator) [4]. Of the total amount of ODA funds received by Vietnam over the past 20 years and amounted to US\$ 90 billion, Japan contributed almost 30%.

The amount of grant aid provided by Japan to Vietnam during 2012–2016 under the Official development assistance program (ODA) was US\$ 1.14 billion. At the same time, the amount of loans provided by Japan to Vietnam during 2012–2016 under the ODA Program totalled

about US\$ 14.2 billion. In 2019, the total foreign direct investment (FDI) capital in Vietnam amounted to approximately US\$ 38 billion, with Japan's FDI valued up to US\$8 billion in 2019, which accounted for around 31% of all foreign investment in Vietnam in 2019 [18].

As of 2017, Japanese investors have invested in Vietnam 3599 FDI (зазначити повну назву) projects with a total registered capital of US\$ 49.46 billion, ranking the second among investment partners in Vietnam after South Korea [10]. Among Japan's major investment projects in Vietnam one should mention the investment projects in the city of Haiphong, including the construction of US\$ 250 million drug and medical equipment plant by Nipro Pharma Corporation, the construction of US\$ 575 million Bridgestone Corporation tire plant, as well as the construction of US\$ 119 million printing plant by Fuji Xerox. By the year 2016, there were 95 Japanese investment projects in the city of Haiphong with a total investment of US\$ 2.6 billion, which accounted for almost half of all investments in the city.

Many large infrastructure and industrial projects in Vietnam have been implemented as a part of bilateral cooperation. Japan is actively developing logistics in Vietnam, and is also participating in the rise of Vietnam's backward regions [15]. The Vietnam industrialization strategy is being implemented between the two countries within the framework of Vietnamese–Japanese cooperation for the period up to 2020 and its prospects for 2030 [12].

Among the biggest projects being implemented currently in Vietnam with the Japanese assistance, including ODA grants and technical assistance provided by Japan, are the following:

- 1). Assistance in creating the Vietnam National Space Center, the first space center in Vietnam, which was completed with the help of the Japanese specialists in 2018. Japan has allocated US\$ 688 million for the construction of this space center under the Official development assistance program [3]. Vietnam National Space Center is located at Hoa Lac high-tech park in Hanoi. It is planned that Vietnam will produce its satellites using Japanese space technologies. Since 2008, the engineers from Vietnam Academy of Space and Technology

(VAST) have been sent to the training on satellite development at Tsukuba Space Center in Japan. During the period of 2011–2015, 35 Vietnamese students were sent to study Master of satellite technology in Japan and were engaged in manufacturing the 50 kg satellite Micro Dragon. On November 19, 2013, 1 kg satellite Pico Dragon, researched and manufactured by Vietnam National Space Center engineers, has become the first “made-in-Vietnam” satellite operating in orbit.

2). Construction of the second nuclear power plant in Vietnam. It is known that the first nuclear power plant in Vietnam was to be built by the representatives of the Russian corporation “Atomstroyexport” in 2014–2020. The Vietnamese authorities, not wanting to become dependent on one supplier of nuclear technology, reached an agreement with Japan that the second nuclear power plant in Vietnam would be built by Japanese specialists. The Ninh Thuan 2 nuclear power plant had to be located at Vinh Hai in Ninh Thuan Province of Vietnam. It was supposed to consist of four 1,000 MWe reactors. The feasibility study of the project was to be carried out by Japan Atomic Power Company. The Ninh Thuan 2 nuclear power plant was to be built by a consortium, International Nuclear Energy Development of Japan Co., Ltd (JINED), which comprises 13 Japanese companies. The plant was to be owned and operated by Vietnamese state-owned electricity company EVN. Unit 1 of the Ninh Thuan 2 nuclear power plant was expected to be commissioned in 2021, unit 2 in 2022, unit 3 in 2024 and unit 4 in 2025. The marine geological survey for preparations of the construction was carried out by the Japan-based Kawasaki Geological Survey Company at the ship M. T. Choyo.

However, in November 2016, Vietnam decided to abandon nuclear power plans until 2030 as they were considered not economically viable by the Vietnamese government because of other cheaper sources of power.

3). Construction of Long Thanh international airport in Dong Nai Province, 40 km east from Ho Chi Minh City. The construction of this airport has been approved by the Vietnamese government in January 2021, and it’s planned to be finished by 2025. Long Thanh

airport will serve over 100 million passengers and 5 million tons of cargo annually when built to the maximum designed capacity. It will become the largest airport in Vietnam and one of the largest airports in Southeast Asia. The total cost of the project is estimated at US\$ 16 billion. The project financing is expected to be covered through government subsidies, domestic and international investments. The Airports Corporation of Vietnam (ACV) will invest US\$ 235.34 million on Long Thanh international airport construction project. The government will borrow US\$ 2.25 billion of the Official development assistance (ODA) loans for the first phase of the construction [9]. Japan's US\$ 2 billion commitment is part of an agreement reached by Vietnamese and Japanese Prime Ministers at the end of 2013 to facilitate the implementation of the Long Thanh airport project, which is estimated to cost US\$ 7.8 billion in the first phase. Government funding and ODA loans will be used to build the airport infrastructure, while private funding will be used to build the passenger terminal. The construction of the Long Thanh international airport would be the most expensive infrastructure project in Vietnam's history.

4). The construction of the Lach Huyen international sea port in the north of Vietnam. The new deep-water sea port will be located in the coastal city of Haiphong to become a key maritime link in the north and enhancing Vietnam's position in the global supply chain. The estimated total investment for the project is US\$ 1.2 billion, which is being funded by the Japanese Official development assistance (ODA) loans and a joint venture of Japanese and Vietnamese companies. The construction of Lach Huyen sea port started in 2013. The first phase was completed in 2019 and now the port can handle around 300 000 20-foot equivalent units, or TEUs. That number will rise to between 4 million and 6 million TEUs (twenty-foot equivalent unit, or TEU, is an inexact unit of cargo capacity, often used for container ships and container ports) as capacity develops. Many northern Vietnamese exports that end up in North America and Europe currently go through Singapore or Hong Kong. But the Japanese transport company Mitsui O.S.K. Lines plans to open a direct shipping lane from Lach Huyen

international sea port to North America. The Japanese marine transporter expects the export business to grow under the Trans-Pacific Partnership and other free trade agreements.

5). Projects for joint development of rare earth metals in Vietnam. Rare-earth elements include scandium, yttrium and the 15 lanthanides found towards the bottom of the periodic table. Their unique optical and magnetic properties are used in various high-tech applications, such as motors, catalysts, light-emitting diodes and batteries. In recent years China, having half of the world's total rare earth metal reserves and producing about 98% of their total global supply, has set limits on its exports of rare-earth elements, driving up global prices and forcing other countries, including Japan, to invest in exploiting their own resources so that they can supply their high-tech industries. Since 2011, Japan and China stopped cooperating in this area, which is quite sensitive for Japan, because rare earth metals are widely used in the flagship industry for the Japanese economy – electronics. Currently, Japan is the second-largest consumer of rare-earth products after China. In an effort to overcome China's near-monopoly on the supply of rare-earth elements, Japan and Vietnam have launched a joint research center in Hanoi to improve extraction and processing of these materials. The Rare Earth Research and Technology Transfer Center was officially opened in Hanoi in 2012, and Japan provided it with US\$ 5.3 million equipment [8]. At the new center, the Japanese researchers collaborate with the scientists from Vietnam's Institute for Technology of Radioactive and Rare Elements, also based in Hanoi.

The relations between the Socialist Republic of Vietnam and Japan have been extremely active over the last decade. In October 2010, during the official visit of the Prime Minister of Japan N. Kan to Vietnam, the joint declaration on the strategic cooperation for peace and prosperity in Asia was adopted.

In 2012–2017, a number of Vietnamese high-ranking officials, including the President of the Socialist Republic of Vietnam, the Prime Minister and the Secretary General of the Communist Party of Vietnam, visited Japan. In particular, during the visit of the Head of the

Vietnamese Government to Japan a loan agreement totaling US\$ 1.2 billion was concluded between the Japanese Agency for International Cooperation and the Ministry of Finance of Vietnam. In addition, Japan has pledged two grants totaling US\$ 900 million to Vietnam in order to develop the country's space program. At the same time, in 2012 the Japanese Government allocated US\$ 1.9 billion to Vietnam under the Official Development Assistance program. One can draw attention to the fact that, when the Japanese Prime Minister S. Abe paid a visit to Vietnam in January 2013, it was his first foreign visit as the newly elected Head of the Government of Japan. Thereby, the year of 2013 was also declared a year of Vietnamese-Japanese friendship.

Later, in March 2014 the state visit of the President of Vietnam T. T. Sang to Japan took place at the invitation of the Japanese Emperor Akihito. The main objective of this visit was to deepen the strategic partnership between the two countries and to further intensify cooperation in different fields. Of particular note is the fact that the above mentioned state visit of T. T. Sang to Japan was the second visit of the President of Vietnam since the establishment of diplomatic relations between the two countries in 1973.

In September 2015, at the invitation of Japanese Prime Minister S. Abe, the Secretary General of the Central Committee of the Communist Party of Vietnam N. P. Trong paid his first official visit to Japan. As he stressed during the talks with the Japanese counterparts, Vietnam will continue its consistent policy, according to which Japan is one of the most important Vietnam's partners. He also noted that Vietnam has always highly appreciated the active contribution that Japan has made to the cause of peace, cooperation, regional and global development over the past decades. The Secretary General of the Communist Party of Vietnam N. P. Trong noted that his visit to Vietnam was intended to raise the Vietnam – Japan relations to a new level. The main emphasis was placed on the discussion of 3 key issues: economic integration of the two countries, strengthening political mutual trust and expanding cooperation in resolving regional and international problems.

In a joint statement published after the meeting, the parties confirmed that they would strengthen cooperation in ensuring security and in the trade and economic sphere, and promote the comprehensive deepening of strategic partnership relations between Japan and Vietnam. The statement confirms the need to strengthen cooperation in the field of security and defense. The parties signed a memorandum of cooperation between the maritime security authorities, and Japan agreed to provide Vietnam with second-hand ships that can be used for maritime patrols. The parties also confirmed that they will promote dialogue and exchange in this area at all levels, as well as strengthen cooperation in personnel training.

The official visit of the Secretary General of the Communist Party of Vietnam N. P. Chong to Japan was considered by the two countries an important milestone that will open up new horizons, will further expand and deepen relations of a “broad Vietnamese–Japanese strategic partnership for the peace and prosperity of Asia” under the slogan of “building confidence, economic ties, expanding cooperation, sustainable development, future orientation” [11].

During the visit of the Japanese Prime Minister Y. Suga to Vietnam in October 2020, which was his first foreign trip since taking office in September 2020, the two countries have signed US\$ 40 million worth of cooperation agreements with Japan providing technical support and medical equipment to Vietnam as a contribution in the fight against the Covid-19 pandemic.

As a result of negotiations between Y. Suga and his counterpart, Vietnamese Prime Minister N. X. Phuc, Japan and Vietnam agreed to implement cooperation projects in climate change, natural disasters prevention and control, improving capacity in coping with drought and saltwater intrusion, environmental protection, and e-government building. The two sides pledged to cooperate at regional and international forums such as the Association of Southeast Asian Nations (ASEAN), Mekong and the United Nations [5], and to advance economic connectivity mechanisms on the Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific

Partnership (CPTPP) and the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP).

At a news conference following talks with Vietnamese Prime Minister N. X. Phuc, Y. Suga announced an agreement for Japan to export military equipment to Vietnam, as China has been asserting its military presence in the region. Y. Suga told reporters that the agreement was a “big step in the field of security for both countries, that we reached an agreement in principle on the transfers of defense equipment and technology”. The two leaders also agreed on the importance of maintaining peace, security and freedom of navigation, and overflight in the South China Sea. “Vietnam welcomes Japan, a global power, to continue to actively contribute to the regional and global peace, stability and prosperity”, N. X. Phuc said.

The leaders of Vietnam and Japan were satisfied with the strong and comprehensive developments of the relationship between the two countries. The Japanese Prime Minister Y. Suga emphasized that Vietnam-Japan relationship is at the best stage in history. The Japanese leader attaches great importance to the ties with Vietnam, proved by his selection of Vietnam as the first overseas destination after taking office. Y. Suga emphasized that the two countries had agreed to bolster their cooperation to mitigate the economic impact of the coronavirus pandemic and reopen markets as soon as possible. Japan and Vietnam agreed on restarting “business track” travel, as well as passenger flights between the two countries from now on.

The Prime Minister of Japan reaffirmed his country’s intention to continue to actively assist Vietnam in implementing its national industrialization and modernization program through the Official development assistance program (ODA). He also promised to continue cooperation with Vietnam in the implementation of the country’s national industrialization strategy in accordance with the framework agreement on cooperation between Vietnam and Japan until 2020 with the prospect of 2030. In addition, it was announced that Japan will allocate US\$ 500 million to Vietnam in Japanese yen equivalent for the development of infrastructure. These are, first of

all, the construction of new and modernization of existing highways, bridges and power plants.

The parties in the statement reached an agreement to deepen the trade and economic cooperation. Japan will provide support to Vietnam in transforming the model of its economic development. Japan, being the largest donor country to Vietnam through the Official development assistance (ODA), promised to continue strengthening assistance to Vietnam in developing infrastructure and in resource development [16]. Japan will help to improve the efficiency of the ODA use in Vietnam, and is planning to allocate about US\$ 835 million for this purpose.

In addition, the two countries also lifted restrictions on trade in certain goods. The statement also confirmed the need to strengthen cooperation between the two sides within the United Nations, WTO and other international organizations. The two sides paid a special attention to the security sphere and especially emphasized their serious concern over the situation in the South China Sea, in particular, it was noted the need to strengthen communication in ensuring security at sea, as well as to fight transnational criminal groups and piracy [14]. Given the existence of territorial disputes with the People's Republic of China in both countries, the two countries stressed the need to resolve the existing problems peacefully, on the basis of international law.

Conclusions. Both Japan and Vietnam have many similarities in terms of mutual benefits, which is the driving force and foundation for the two countries to further strengthen their strategic partnership and bilateral cooperation in different areas. This relationship can not be only beneficial to Japan and Vietnam, but it also has positive impacts on the bilateral and multilateral relations in the region. For the Japanese point of view Vietnam's socio-economic conditions are changing in a positive direction, economic growth in 2018–2020 is forecasted to continue with a stable trend, so many Japanese enterprises will step up investment in Vietnam. In order to boost Japan's import-export and investment activities in Vietnam, the two countries should continue to strengthen their political ties through regular visits and contacts at

all levels, especially high-level; enhance the effectiveness of dialogue mechanisms between the ministries, sectors and localities of the two countries. Special encouragement should be given to the private sector investment, with the special support for the investment capital and the special tax incentives (exemption from import taxes on equipment and technology, exemption from business taxes etc.).

On the basis of the current good economic and trade cooperation, Vietnam and Japan should strive to bring into full play the advantages of each country to complement each other on the principle of mutual benefit, promoting links between the two economies, through strengthening cooperation via Official development assistance (ODA), trade and investment. Besides, Vietnam needs to improve the investment environment and create the best conditions for the Japanese investors to implement the licensed projects. Vietnam should try to attract the Japanese investment with different methods, including trade and investment promotion conferences. Businesses of two countries must actively strengthen the management capacity, renew the human resource qualities, link the global supply chains, create the competitive capacity to take advantage of all opportunities.

Given the current state of development of the bilateral cooperation, with the proper efforts, consensus and policies from both sides, Vietnam and Japan will pursue to deepen their mutual strategic partnership that continues to be promoted and developed comprehensively, for the benefit of the people of two countries, as well as the people around the world.

References:

1. Ковригин Е.Б. Япония–АСЕАН: Эволюция официальной помощи развитию. *Пространственная экономика*. 2014. № 2. С. 40–74.
2. Мурашева Г.Ф. Вьетнамо-японские отношения в формате стратегического партнёрства. *Юго-Восточная Азия: Актуальные проблемы развития*. 2010. № 14. С. 145-165.
3. Стрельцов Д.В. Официальная помощь развитию – важнейший фактор внешней политики Японии. *Внешняя политика Японии: история и со-*

- временность / под ред. Э.В. Молодяковой. М.: Восточная литература, 2008. 319 с.
4. Araki M. The Japan ODA model that began life in Southeast Asia. *Asia-Pacific Review*. 2007. Vol. 14. №. 2. P. 17–29. DOI:10.1080/13439000701733218.
 5. Huynh P.A. Relations between Japan and the Mekong subregion countries since the Cold War to date. Publisher of the National University of Ho Chi Minh City. Ho Chi Minh City, 2017.
 6. Hoang A.T. Regional perspective on seventeenth-century Vietnam–Japan relations. *VNU Science Journal*. Social and Humanities Science. 2014. Episode 30. № 3.
 7. Hook G. et al. Japan's International Relations: Politics, Economics and Security. London and New York: Routledge, 2005. 672 p.
 8. Fuyuno I. Japan and Vietnam join forces to exploit rare earth elements. *Scientific American*. *Nature Magazine*. 2012. July 13.
 9. Japan's ODA White Paper. Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: http://www.mofa.go.jp/policy/oda/page_000017.html (дата обращения: январь 2014).
 10. Kieu L. Japan regained the “throne” of FDI investors in Vietnam. *VnEconomy*. 2017. URL: <http://vneconomy.vn/nhat-ban-lay-lai-ngoi-vuong-nha-dau-tu-fdi-tai-viet-nam-20171225105701415.htm>
 11. Le H.H. The strategic significance of Vietnam–Japan ties, *ISEAS Perspective*. 2017. № 23.
 12. Leheni D., Warren K. Japanese Aid and Construction of Global Development: Inescapable Solutions. London and New York: Routledge, 2012. 312 p.
 13. Nguyen Q.T., Tran Q.M. Vietnam–Japan relations 40 years look back and orient the future. Social Science publishing house. Hanoi, 2014.
 14. Nguyen V.K. Traditional Vietnam–Japan relations – A view from the maritime space, printed in: *History, culture and cultural diplomacy*. The vitality of Vietnam–Japan relations in the new international context and area. Hanoi National University Publishing House. Hanoi, 2014.
 15. Nguyen X.T. Vietnam's infrastructure constraints, UNDP–Harvard Policy Dialogue Papers. 2010.
 16. Nishigaki A. A new phase in Japanese economic cooperation. *Asia-Pacific Review*. 2000. Vol. 7. № 1. P. 56–65. DOI: 10.1080/713650814.
 17. Trinidad D. Japan's ODA at the Crossroads: Disbursement Patterns of Japan's Development Assistance to Southeast Asia. *Asian Perspective*. 2007. Vol. 31. № 2. P. 95–125.
 18. Vinh T.T. Competition to attract Japanese capital flows in ASEAN. 2018. URL: <http://tapchitaichinh.vn/ngghien-cuu-trao-doi/canh-tranh-hut-dong-von-nhat-trong-asean-146015.html>

Мирончук О. А.

ЯПОНСЬКЕ ТОВАРИСТВО СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ НАУКИ (JSPS) В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОГО НАУКОВОГО ОБМІНУ

Анотація. У статті розглянуто історичний контекст становлення та розбудови національної системи міжнародного наукового обміну Японії. Проаналізовано цілі та завдання Японського товариства сприяння розвитку науки, спрямовані на інтеграцію до міжнародного наукового простору. На основі досвіду та практики діяльності Японського товариства сприяння розвитку науки здійснено аналіз механізму та специфіки міжнародного наукового обміну на регіональному рівні.

З'ясовано найважливіші чинники, що визначили основні тенденції участі Японії в міжнародних наукових обмінах, які, в свою чергу, призвели до якісних змін в науково-технічній та інноваційній політиці держави. Відзначено, що пріоритети участі та залучення Японії до міжнародного наукового обміну визначаються в рамках багатofакторного процесу розробки національної науково-технічної політики та відповідної стратегії її реалізації. Зроблено висновок про те, що завдяки успішному використанню можливостей міжнародного наукового обміну, Японія забезпечила собі надійні позиції серед світових науково-технічних лідерів.

Ключові слова: міжнародний науковий обмін, міжнародне науково-технічне співробітництво, Японське товариство сприяння розвитку науки.

Мирончук Е. А. Японское общество содействия развитию науки (JSPS) в системе международного научного обмена

Аннотация. В статье рассмотрен исторический контекст становления и развития национальной системы международного

ного научного обмена Японии. Проанализированы цели и задачи Японского общества содействия развитию науки, направленные на интеграцию в международное научное пространство. На основе опыта и практики деятельности Японского общества содействия развитию науки осуществлен анализ механизма и специфики международного научного обмена на региональном уровне.

Выяснены важнейшие факторы, определившие основные тенденции участия Японии в международных научных обменах, которые, в свою очередь, привели к качественным изменениям в научно-технической и инновационной политике государства. Отмечено, что приоритеты участия и вовлечения Японии в международный научный обмен определяются в рамках многофакторного процесса разработки национальной научно-технической политики и соответствующей стратегии ее реализации. Сделан вывод о том, что благодаря успешному использованию возможностей международного научного обмена, Япония обеспечила себе надежные позиции среди мировых научно-технических лидеров.

Ключевые слова: международный научный обмен, международное научно-техническое сотрудничество, Японское общество содействия развитию науки.

Myronchuk O.A. Japan Society for the Advancement of Science (JSPS) in the System of International Scientific Exchanges

Abstract. *The article examines the historical context of the formation and development of the national system of international scientific exchange in Japan. The goals and objectives of the Japanese Society for the Promotion of Science aimed at integration into the international scientific area are analyzed. Based on the experience and practice of the Japanese Society for the Promotion of Science, an analysis of the mechanism and specifics of international scientific exchange at the regional level was carried out.*

The most important factors that determined the main tendencies of Japan's participation in international scientific exchanges, which, in turn,

led to qualitative changes in the scientific, technical and innovation policy of the state, have been clarified. It is noted that the priorities of Japan's participation and involvement in international scientific exchange are determined within the framework of a multifactorial process of developing a national science and technology policy and a corresponding strategy for its implementation. It is concluded that due to the successful use of the opportunities for international scientific exchange, Japan has secured a reliable position among the world scientific and technical leaders.

Key words: *international scientific exchange, international scientific and technical cooperation, Japan Society for the Promotion of Science.*

Міжнародний науково-технічний обмін є одним з ключових процесів розвитку світової економіки, невід'ємною складовою глобальних процесів інтеграції. Межі наукового пізнання поступово розширює зростаюча міжнародна комунікація, яка включає нові феномени міжнародного спілкування на різних рівнях, серед яких – розвиток наукових обмінів [1, с. 70]. Обмін науковими і технічними знаннями, здійснюваний на світовому рівні, сприяє науково-технічному прогресу, дозволяє об'єднати різні наукові знання, що відкривають нові горизонти для досліджень, сфери застосування наукових розробок, а також використовувати різні підходи до вирішення однієї проблеми.

Постановка проблеми. Зростаюча взаємозалежність світового співтовариства та розширення глобалізаційної компоненти є визначальним фактором прискореного розвитку міжнародного наукового обміну, актуалізації його регіональних аспектів. З огляду на це, вбачається за доцільне приділити особливу увагу історичному досвіду становлення та розбудови національної системи міжнародного наукового обміну найбільш розвинених країн, зокрема Японії, який заслуговує уважного вивчення і детального аналізу з метою подальшого практичного використання.

Актуальність та доцільність вивчення інтеграції Японії в процеси міжнародного наукового обміну продиктована також тим,

що він стає найважливішим зовнішньополітичним інструментом країни, посилюючи її статус як однієї з великих держав світу, а також вплив на розвиток міжнародного науково-технічного співробітництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжнародний науковий обмін як сфера дослідження перебуває у стадії ферментації та еволюції. Теоретичні та практичні засади специфіки міжнародного наукового обміну досліджують як вітчизняні, так і зарубіжні вчені: А. Абрамян, Дж. Адамс, В. Білозубенко, Т. Ветрова, І. Герасимова, В. Заварзін, О. Зернецька, С. Козьменко, Н. Мешко, О. МIRONЧУК, Л. Москалик, Х. Раш, С. Терєбова, М. Трифонова та інші. Попри накопичений чималий досвід з порушеної теми, питання реалізації міжнародного наукового обміну на регіональному рівні залишається поза увагою науковців і практиків. У зв'язку з цим, вбачається за доцільне проаналізувати успішні зарубіжні практики інтеграції в міжнародний науковий обмін.

Метою статті є аналіз цінних компонентів досвіду Японського товариства сприяння розвитку науки (Japan Society for the Promotion of Science (JSPS), спрямованих на розбудову та залучення до процесів міжнародного наукового обміну.

Виклад основного матеріалу. Закономірний характер міжнародного наукового обміну, як об'єктивного і багатоаспектного процесу, обумовлений динамікою суспільного розвитку. Наразі він триває як в рамках окремих країн і регіонів, так і в глобальному масштабі. На сучасному етапі міжнародний науковий обмін все більшою мірою виступає як важливий фактор розвитку і збагачення національних наукових систем, сприяє зміцненню єдності загального і особливого у всіх сферах науки і техніки.

Досвід Японського товариства сприяння розвитку науки дозволяє з'ясувати основні риси та концепції, а також теоретичні та практичні аспекти реалізації міжнародного обміну знаннями на регіональному рівні.

Міжнародний науковий обмін створює можливості для використання не лише національних, але і зарубіжних науково-тех-

нічних досягнень, спільних розробок і комерціалізації передових технологій, а також відкриває нові можливості використання конкурентних переваг науково-технічного прогресу.

Японія входить до числа країн, які ініціюють нові форми міжнародних наукових обмінів, створюють різноманітні фонди з наукового співробітництва, пропонують нові програми наукової співпраці з метою налагодження стійких довгострокових каналів міжнародних наукових обмінів та їх подальшої інтенсифікації [2, с. 169]. Завдяки інтенсивному залученню та розвитку нових наукомістких технологій, що стали двигуном економічного зростання, Японія досягла світового лідерства на ринку високотехнологічної продукції.

Найважливішими чинниками, що визначили основні тенденції участі Японії в міжнародних наукових обмінах, були післявоєнний дефіцит фінансових ресурсів, наукових кадрів, слабкість науково-технологічної бази.

Важливу роль в науково-технічному розвитку країни та міжнародних наукових обмінах відіграє Японське товариство сприяння розвитку науки. Воно було засновано в 1932 р. як некомерційна фундація з ініціативи та на кошти імператора Сьова (Хірохіто, 1901–1989), який проголосив новий девіз свого правління – «епоха освіченого світу». На розвиток товариства він виділив 1,5 млн єн.

Після поразки у Другій світовій війні Японія поставила за мету наздогнати промислово розвинені країни, спираючись на свої власні, досить мізерні природні ресурси і використовуючи зарубіжні досягнення. Дослідники одностайні в тому, що в 1950–70-х рр. науково-технічна та інноваційна політика Японії будувалася на стратегіях перенесення і запозичення зарубіжних науково-технічних досягнень, придбанні передового науково-технічного досвіду промислово розвинених країн, максимальному залученні нових технологій та знань з-за кордону [3, с. 116; 4, с. 54; 5, с. 730]. Швидкість технічної перебудови була зумовлена, не в останню чергу, розбудовою системи міжнарод-

ного наукового обміну, міжнародного трансферу технологій, розробкою перших загальнонаціональних програм досліджень і розробок, спрямованих на розвиток та вдосконалення промислових технологій.

З огляду на зростаюче значення науки в житті суспільства, діяльність JSPS з 1967 р. здійснювалася під егідою Міністерства освіти, науки, спорту та культури. Важливість проблеми нарощування свого науково-технічного потенціалу визначалася тим, що з середини 70-х рр. Японія взяла курс на перебудову структури промисловості країни в бік переважного розвитку наукомістких, а також енерго- і сировинно-зберігаючих галузей. Тоді ж стала формуватися інноваційна система Японії як імператив відродження країни і як реакція на відсутність значних запасів мінеральних ресурсів [5, с. 730]. Цей великий структурний поворот став основою подальшої активної участі Японії в міжнародному науковому обміні й розглядався як доволі перспективний напрям участі країни в міжнародному поділі праці в майбутні роки. Важливу роль тут відіграв процес міжнародного трансферу технологій, використання якого стало одним із потужних чинників економії ресурсів і часу, стимулювання економічного зростання, прискорення науково-технічного прогресу [4, с. 54–55].

В 1977 р. в Японії був ухвалений програмний документ «Про основи комплексної науково-технічної політики на тривалу перспективу», в якому були сформульовані основні заходи для прискорення НТП на наступні 10 років, серед яких провідне місце займало посилення міжнародної наукової співпраці. У 80-х рр. XX ст. став послідовно формуватися курс на максимальну науково-технічну самодостатність з основним наголосом на національні інновації та збільшення експорту власних наукових досягнень, заохочення розвитку власних досліджень [4, с. 57–58].

Із прийняттям в 1995 р. «Основного закону про науку і технології», який вважається початком формування курсу на науково-технологічну незалежність країни на основі національних інновацій [5, с. 732], науково-технічний розвиток став здійсню-

ватись відповідно до п'ятирічних «Базових планів» та сформульованих в них пріоритетів.

П'ятирічний план науково-технічного розвитку Японії (2016–2020 рр.) відображає зміни в підходах японської держави до оцінки ролі та значення науки і технологічних інновацій в економічному розвитку. Він спрямований на створення сприятливого загального середовища для розробки і реалізації науковою спільнотою у співпраці з приватним бізнесом соціально значущих інновацій як головного перспективного інструмента підвищення національної конкурентоспроможності [6]. По суті, мова йде про початок переходу в глобальних масштабах до нового технологічного укладу, який в Японії охарактеризований як «Society 5.0» або ж «Super Smart Society» (четвертим вважається «інформаційне» суспільство, а третім – «індустріальне») [7, с. 129].

Японське товариство сприяння розвитку науки вже з 2007 р. стало працювати над реалізацією ініціативи Міністерства освіти, культури, спорту, науки та технологій про побудову в Японії «глобально видимих» дослідницьких центрів світового рівня з високими стандартами досліджень та сприятливим середовищем, які дозволять залучати дослідників з усього світу для роботи в них [8].

З урахуванням цих радикальних зрушень була підготовлена нова редакція японської стратегії науково-технологічного розвитку [9], яка передбачає перетворення Японії в «найбільш сприятливу для інновацій країну в світі».

Усі ці зміни в науково-технічній політиці держави не могли не позначитися на діяльності Японського товариства сприяння розвитку науки. З 2001 р. воно підпорядковується Міністерству освіти, культури, спорту, науки і технологій. 1 жовтня 2003 р. JSPS стало незалежною адміністративною установою, створеною відповідно до національного законодавства з метою сприяння розвитку науки у всіх галузях природничих та соціально-гуманітарних наук. Відтоді товариство працює над розробкою та впровадженням широкого кола вітчизняних та міжнародних

наукових програм в рамках державної політики, спрямованої на сприяння науковому прогресу, а також відіграє ключову роль в міжнародних наукових обмінах [8]. Зараз його очолює Сусуму Сатомі, відомий японський хірург, колишній ректор університету Тохоку.

Сьогодні діяльність Японського товариства сприяння розвитку науки органічно вбудована в систему науково-технічного розвитку японського суспільства і, зрештою, підпорядкована його цілям і завданням. Вони, з-поміж іншого, передбачають: лідерство в науково-технічній сфері, активну участь у загальноцивілізаційних процесах та у вирішенні глобальних проблем у рамках міжнародного співробітництва, передачу досвіду іншим країнам, поширення наукових знань за межі національних кордонів. Забезпечення високої міжнародної конкурентоспроможності передбачається шляхом застосовування новітніх виробничих технологій з використанням міжнародних стандартів та залученням іноземних фахівців [10, с. 46–47]. Треба зазначити, що ці завдання і плани у цілому збігаються з міжнародними трендами, серед яких головною вимогою є інтернаціоналізація досліджень.

Із перетворенням товариства в незалежну організацію, підходи Японії до вибору науково-технічних пріоритетів стали більш функціональними і пов'язані з усвідомленням зростаючої ролі національної інноваційної системи. До певної міри, це відображає загально цивілізаційні тенденції [11; 12]. Що ж стосується пріоритетів участі та залучення до міжнародного наукового обміну, то вони розглядаються не ізольовано, а визначаються в рамках багатофакторного процесу розробки національної науково-технічної політики та відповідної стратегії її реалізації.

Японія демонструє доволі високі результати у щорічних рейтингах Глобального інноваційного індексу (13 місце у 2018 р., 15 місце у 2019 р., 16 місце у 2020 р.) [13]. Успішний поступ шляхом високотехнологічного розвитку, як відомо, потребує великих фінансових затрат. За даними Організації економічного співробіт-

ництва та розвитку, витрати Японії в 2017 р. на дослідження і розробки склали 155,1 млрд дол. [14].

Фінансування наукових досліджень в Японії здійснюється з двох основних джерел: держава і приватний сектор, в основному, промисловість. На частку приватного сектора припадає близько трьох чвертей національних витрат на науку [12, с. 21]. Бюджетні кошти, що виділяються на науку, розподіляються між багатьма міністерствами і відомствами Японії. У числі головних розпорядників державних асигнувань на дослідження і розробки є Японське товариство сприяння розвитку науки.

Створення JSPS істотно змінило відносну значимість сформованих в країні механізмів фінансування науки і зажадало осмислення можливих наслідків зміни управлінської парадигми для результативності японської науки. У 2003 р. товариство організувало Дослідний центр наукових систем з метою консультування з усіх питань діяльності та наукових програм обміну, особливо щодо розподілу грантів, критеріїв оцінювання, реєстру списків кандидатів, а також рекомендацій із нових форматів і систем грантів [15, с. 315].

Діяльність товариства значною мірою підтримується щорічними субсидіями від уряду Японії. Бюджет JSPS на 2019 фінансовий рік становив 267,1 млрд єн. Він включає 26,6 млрд єн субсидій на операційні витрати від державного Національного казначейства, 139,9 млрд єн на грантову програму наукових досліджень та 2,1 млрд єн на програму «Провідна ініціатива для видатних молодих дослідників». Бюджет включає також 97,5 млрд єн від уряду. Субсидії та гранти уряду Японії складають 99,9% бюджету товариства [8].

В японській національній системі міжнародного наукового обміну значно розширилася практика угод про науково-технічне співробітництво з іноземними партнерами. Сьогодні Японське товариство сприяння розвитку науки підтримує тісні контакти майже з усіма країнами, з якими Японія встановила дипломатичні відносини і активно сприяє тому, щоб наукові установи не ви-

пускали з уваги найважливіші тенденції світового науково-технічного прогресу.

Японія продовжує залишатися привабливою країною для учасників міжнародного наукового обміну в силу того, що суспільство зуміло не тільки сформувати досить високий науково-технічний і виробничий потенціал, освоїти найширший спектр технологій, але й забезпечити науковий процес усім необхідним обладнанням, матеріалами та інструментами.

У цьому контексті Японське товариство сприяння розвитку науки активно використовує можливості системи наукових центрів спільного користування, створеної у 2008 р. на базі дослідних інститутів, державних та приватних університетів. Вони виконують роль так званих «центрів досконалості» у конкретних галузях наукових досліджень, сприяють ефективності спільних досліджень і надають у користування вченим, як японським, так і закордонним, різного роду інфраструктуру й бази матеріалів та інформації великого масштабу, котрі важко утримувати університетам та науково-дослідним організаціям поодиночі [16, с. 81].

Одним з основних завдань Японського товариства сприяння розвитку науки є підтримка найцікавіших проектів у науковій сфері й конкурсне розподілення дослідницьких грантів, які залишаються головним джерелом фінансування програм міжнародного наукового обміну. Гранти на наукові дослідження – це конкурентні фонди, призначені для розвитку наукових досліджень у всіх галузях знань, заснованих, передусім, на вільних і нестандартних ідеях дослідника. Вони забезпечують фінансову підтримку творчих та новаторських дослідницьких проектів, які здатні створити підґрунтя для соціально-економічного розвитку.

В JSPS існує доволі розгалужена система грантів для фінансової підтримки індивідуальних і колективних досліджень: грант для початкової дослідницької діяльності; грант для молодих вчених у віці до 39 років; грант для ранньої стадії перспективного дослідження; грант для наукового дослідження, що сприяє ко-

мерційному просуванню результатів творчих досліджень; грант для наукового дослідження в інноваційних сферах, що сприяє створенню нових або комерціалізації існуючих галузей шляхом виконання взаємопов'язаних або спільних досліджень та цілий ряд інших. Тривалість реалізації проекту та обсяги фінансування регулюються в кожному конкретному випадку. Фінансування наукових досліджень у формі грантів залежить від заявлених і очікуваних результатів ініціативного проекту. Розмір гранту може сягати до 5 млн єн, а для довготривалого проекту – до 500 млн єн [3, с. 121].

Для розвитку міжнародних наукових обмінів JSPS реалізує на грантовій основі ряд міжнародних програм, серед яких організація візитів іноземних вчених в Японію, включаючи надання стипендій іноземним дослідникам; міжнародні наукові проекти і організацію наукових конференцій; двосторонні програми співпраці із закордонними вищими навчальними закладами та науковими установами, що передбачають обмін вченими та спеціалістами; проведення спільних досліджень і семінарів; співпрацю дослідних центрів та інші види діяльності. У програмах можуть брати участь вчені всіх країн, що мають дипломатичні відносини з Японією. Серед останніх відзначимо тематичну програму з просування передових досліджень в галузі соціально-гуманітарних наук, яка передбачає спільні дослідження, здатні забезпечити наукові прориви через тісні зв'язки з іншими галузями науки; спільні дослідження, що сприяють соціальному розвитку суспільства та побудові всеосяжної інфраструктури даних як на національному, так і на міжнародному рівні [8].

Міжнародні дослідницькі програми JSPS покликані також реагувати на глобальні виклики розвитку наукової сфери. Так, починаючи з 2012 фінансового року товариство запровадило програму передових наукових центрів, що складається з двох компонентів: 1) передові дослідницькі мережі та 2) азійські наукові платформи. Програма передбачає створення в азійському регіоні провідних науково-дослідних центрів світового рівня,

які в довгостроковій перспективі співпрацюватимуть з іншими науково-дослідними установами у всьому світі для просування наукових досліджень у передових галузях, з питань, що мають високий міжнародний пріоритет, та у сферах, що сприяють вирішенню проблем, переважаючих в азійському регіоні [8].

Японське товариство сприяння розвитку науки здійснює цілий ряд проектів, спрямованих на інтенсифікацію міжнародних наукових обмінів в середовищі талановитих молодих дослідників: щорічні зустрічі «НОРЕ», симпозіуми з питань міждисциплінарних наукових досліджень, академічні майстер-класи та семінари, які дають змогу перспективній молоді відкривати нові горизонти знань, обмінюватись нестандартними науковими ідеями та технологічними рішеннями. Більшість таких заходів проводиться за участі провідних наукових установ зарубіжних країн.

Молоді японські дослідники мають змогу брати участь у щорічному діалозі Нобелівського тижня – відкритому симпозіумі, спрямованому на стимулювання дискусій між провідними світовими вченими та інтелектуалами, включаючи Нобелівських лауреатів, та широкою громадськістю. Мета цієї унікальної ініціативи полягає в тому, щоб передати молодим вченим цінний науковий досвід, сприяти науковому обміну між представниками інтелектуальної еліти різних поколінь і культур. Метою ж цієї програми для JSPS є виховання талановитої молоді з багатим світоглядом та досвідом для японського наукового співтовариства.

Японське товариство сприяння розвитку науки пропонує ряд стипендіальних програм для зарубіжних дослідників, які є чудовою платформою для обміну думками та ідеями з японськими колегами. Вони покликані сприяти просуванню дослідницької діяльності закордонних вчених, одночасно просуваючи науку та інтернаціоналізацію досліджень в Японії. Завдання таких програм полягає у побудові міцних мереж серед японських та зарубіжних дослідників.

Двосторонні програми JSPS сприяють міжнародному науковому обміну між Японією та країнами-партнерами відповідно до

двосторонніх угод, укладених з академіями, науковими радами та іншими установами, що сприяють розвитку науки. Програми з такими партнерськими установами переважно мають форму спільних дослідницьких проєктів, спільних семінарів та обміну дослідниками. З 2013 р. JSPS пропонує нову програму під назвою «Спільні дослідницькі проєкти/семінари відкритого партнерства», що надає японським дослідникам можливість реалізувати спільний проєкт або семінар із вченими з будь-якої країни, що має дипломатичні відносини з Японією [8].

Успішно використовуючи можливості міжнародного наукового обміну, Японія забезпечила собі надійні позиції серед світових науково-технічних лідерів. Сьогодні в Японському товаристві сприяння розвитку науки чітко усвідомлюють, що регулярний моніторинг глобальних трендів науково-технічного розвитку є одним з найважливіших інструментів, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності японської економіки. Він здійснюється в ході міжнародних наукових обмінів на основі експертного аналізу світового науково-технологічного простору.

Активна участь JSPS в процесі міжнародного наукового обміну дозволяє розвивати успішні практики управління науковими дослідженнями, впроваджувати ефективні способи їх підтримки та фінансування, реалізовувати дослідницькі проєкти з вивчення застосувань наукового знання, формувати міжнародні мережі підтримки наукових досліджень.

За перші два десятиліття реалізації програми стипендій JSPS для іноземних вчених, до Японії прибуло понад 24 000 дослідників з усього світу. Колишніх стипендіатів, які накопичили досвід роботи в Японії в рамках постдокторських програм, JSPS вважає цінним активом для просування наукових обмінів між Японією та країнами-партнерами. З цією метою реалізується ряд заходів, спрямованих на формування та підтримку мережі між колишніми стипендіатами та товариством. Перша асоціація випускників JSPS була створена у 1995 р. в Німеччині. Згодом такі асоціації почали створюватися одна за одною у всьому світі, і їх мережа

постійно розширюється, а більшість з них пов'язані із зарубіжними офісами товариства [8].

В процесі реалізації програм міжнародного наукового обміну важливе значення має інформаційне забезпечення цього процесу. В JSPS створена постійно діюча багаторівнева спеціалізована інформаційна мережа, яка є інтегратором і розповсюджувачем достовірної та повної інформації для всіх учасників процесу. Ефективним джерелом інформаційного забезпечення міжнародного наукового обміну є сайт Японського товариства сприяння розвитку науки, де представлені всі поточні грантові та обмінні програми, умови участі в них, а також інша суттєва інформація про можливості наукових обмінів.

Успішний розвиток програм міжнародного наукового обміну, багато в чому, залежить від системи управління науково-технічною сферою і належного фінансування. Академічна мобільність, для прикладу, є доволі ресурсоемним та ресурсозатратним напрямком наукового обміну. Усвідомлюючи важливість міжнародного науково-технічного обміну, Японське товариство сприяння науці з усією відповідальністю підходить до цього процесу. Основним його активом в обмінному процесі є акумульована велика база знань, що постійно розширюється і поповнюється.

Вивчаючи міжнародні передові рішення в науково-технологічній сфері, Японське товариство сприяння розвитку науки виступає в ролі каталізатора інтеграційного процесу, який синхронізує японські та іноземні розробки.

Представляючи японське наукове співтовариство і будучи носієм передових японських знань, ідей і розробок, JSPS стало невід'ємною складовою міжнародного науково-технічного обміну.

Висновки. Таким чином, з часу створення Японського товариства сприяння розвитку науки країна значно розширила свою участь в міжнародному науковому обміні, що було обумовлено необхідністю утвердження на міжнародній арені. Японія використовувала можливості міжнародного наукового обміну в ча-

стині залучення передових технологій для побудови інноваційної економіки та утвердження в світовому науковому просторі. Діяльність Японського товариства сприяння розвитку науки підтверджує зросло значимість регіональних аспектів у розвитку міжнародного наукового обміну.

Національна політика Японії, спрямована на послідовне формування курсу максимальної науково-технічної самодостатності, розробка та втілення в життя відповідних програм та прийняття ряду законів з метою інтенсифікації міжнародної науково-технічної діяльності, створення спеціальних наукових установ та організацій, наявність розвиненої науково-технологічної сфери, постійне збільшення фінансування НДДКР – все це сприяє подальшому розвитку міжнародного наукового обміну і більш активній участі країни у міжнародній передачі знань та технологій, і зумовлює сьогодні пріоритетні позиції Японії в міжнародному науковому обміні.

Досвід Японського товариства сприяння розвитку науки переконливо свідчить, що наукові обміни в міжнародному масштабі є об'єктивною історичною закономірністю і мають тенденцію до подальшого неухильного розвитку шляхом вдосконалення форм, каналів і засобів, наповнюючи сучасні міждержавні відносини новим змістом, сприяючи поглибленню взаєморозуміння між народами.

Використані джерела та література

1. Зернецька О. В. Глобальна комунікація: монографія / за заг. ред. О.В. Зернецької, ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». Київ: Наукова думка, 2017. 350 с.
2. Мирончук О. А. Цивілізаційне значення міжнародного наукового обміну в умовах глобалізації. *Історичний розвиток цивілізацій у контексті глобалізації: ціннісний вимір*: монографія / за заг. ред. О.В. Зернецької, ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2019. 317 с.
3. Проничкин С. В. Поддержка науки в Японии: организационные формы и

- финансовые механизмы. *Вестник МГИМО*. 2016. № 5 (50). С. 115-127.
4. Гаврилюк Р. П. Историчний контекст становлення та розбудови національної системи міжнародного трансферу технологій Японії. *Стратегія розвитку України: Економіка. Соціологія. Право*. 2012. № 1. С. 52-61.
 5. Петровский А. Б., Проничкин С. В., Стернин М. Ю., Шепелёв Г. И. Национальные инновационные системы Японии и Германии: характеристики, особенности, пути развития. *Экономика. Информатика*. 2018. № 45 (4). С. 732-744.
 6. The 5th Science and Technology Basic Plan. January 22, 2016. Government of Japan // Cabinet Office. URL: <https://www8.cao.go.jp/cstp/english/basic/5thbasicplan.pdf>
 7. Денисов Ю. Д. Японский путь научно-технического развития. *Ежегодник Японии*. 2017. № 46. С. 117-132.
 8. Japan Society for the Promotion of Science. URL: <https://www.jsps.go.jp/english/>
 9. Comprehensive Strategy on Science, Technology and Innovation 2016. *Cabinet Decision*. Tokyo, 2016. URL: https://www8.cao.go.jp/cstp/english/doc/2016ststrategy_main.pdf
 10. Comprehensive Analysis of Science and Technology Benchmarking and Foresight. NISTEP Report № 99. – Tokyo: Science and Technology Foresight Center, 2005. – 188 p.
 11. Drillhon G. Choosing priorities in science and technology. Paris: OECD, 1991. 91 p.
 12. Петровский А. Б., Бойченко В. С., Стернин М. Ю., Шепелёв Г. И. Выбор приоритетов научно-технического развития: опыт зарубежных стран. *Труды Института системного анализа Российской академии наук*. 2015. Т. 65. № 3. С. 13-26.
 13. Global Innovation Index 2020. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020.pdf
 14. OECD. Research and Development Statistics. 2017. URL: <https://www.oecd.org/sti/inno/researchanddevelopmentstatisticsrds.htm>
 15. Луценко Т. А. Міжнародний досвід державного регулювання науки та інноваційної діяльності. *Теорія та практика державного управління*. 2015. Вип. 2 (49). С. 311-316.
 16. Накорчевський А. А. Гуманітарні знання й освіта в Японії XVII–XXI ст. *Східний світ*. 2018. № 1. С. 62-87.

РОЗДІЛ III

УКРАЇНСЬКО-ЯПОНСЬКІ ВІДНОСИНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

УДК 339.92

Шаров О. М.

ДАЛЕКОСХІДНА ТРИЛЕМА УКРАЇНИ

***Анотація.** Стаття присвячена розгляду практичних можливостей розвитку українсько-японської економічної співпраці, яку автор вважає пріоритетною в рамках далекосхідної стратегії України. Окремо підкреслюється можливість та важливість колективної співпраці з Японією в рамках міжнародного об'єднання ГУАМ. Наводячи конкретні приклади спільних проєктів, автор робить висновок, що їх реалізація може дати необхідне прискорення українсько-японським відносинам. Якщо ж не скористатися цією можливістю, то Україна ризикує упустити шанс активної участі в новому етапі економічної глобалізації, рушійна сила якої у цьому сторіччі буде знаходитися в Азії. А це, в свою чергу, може значно ускладнити і наш шлях до Європи, помітно зменшуючи «додаткову вартість» України для Європейського Союзу.*

***Ключові слова:** Японія, ГУАМ, Європейський Союз, стратегічне партнерство.*

Шаров А. Н. Дальневосточная трилемма Украины

***Аннотация.** Статья посвящена рассмотрению практических возможностей развития Украина-японского экономического сотрудничества, которую автор считает приоритетной в рамках*

дальневосточной стратегии Украины. Отдельно подчеркивается возможность и важность коллективного сотрудничества с Японией в рамках международного объединения ГУАМ. Приводя конкретные примеры совместных проектов, автор делает вывод, что их реализация может дать необходимое ускорение украинско-японским отношениям. Если же не воспользоваться этой возможностью, то Украина рискует упустить шанс активного участия в новом этапе экономической глобализации, движущая сила которой в этом столетии будет находиться в Азии. А это, в свою очередь, может значительно усложнить и наш путь в Европу, заметно уменьшая «добавленную стоимость» Украины для Европейского Союза.

Ключевые слова: Япония, ГУАМ, Европейский Союз, стратегическое партнерство.

Sharov O. M. Far Eastern trilemma of Ukraine

Abstract. The article is devoted to the consideration of practical possibilities for the development of Ukrainian-Japanese economic cooperation, which the author considers a priority within the framework of Ukraine's Far Eastern strategy. The possibility and importance of collective cooperation with Japan within the framework of the GUAM international association are especially emphasized. Citing specific examples of joint projects, the author concludes that their implementation can give the necessary acceleration to Ukrainian-Japanese relations. If this opportunity is not seized, Ukraine risks missing the chance to take an active part in a new phase of economic globalization, the driving force of which will be in Asia this century. And this, in turn, can significantly complicate our path to Europe, significantly reducing the «added value» of Ukraine for the European Union.

Key words: Japan, GUAM, European Union, strategic partnership.

Постановка проблеми. Питання вибору та виборювання Україною свого місця у сучасному світі, зокрема, на геоекономіч-

ній мапі – є, на нашу думку, одним із найбільш важливих, з точки зору розробки та реалізації довгострокової стратегії розвитку держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. І хоча це питання, в тій або іншій інтерпретації, знаходиться постійно в центрі уваги політичних коментаторів, назвати серйозне наукове дослідження після відомої колективної монографії Ю.Пахомова, А. Філіпенка та М. Згуровського [1] досить важко. Хоча окремі аспекти цієї проблеми досить часто обговорюються на конференціях, які організують провідні виші та наукові установи України. Прикладом самого такого обговорення є й міжнародний круглий стіл «Роль Японії у сучасному світі», який відбувся у листопаді 2020 р. в Інституті всесвітньої історії АН України. Звісно, я маю на увазі, що аналізуючи роль Японії, учасники круглого столу мали можливість подискутувати і про українсько-японські відносини.

Виклад основного матеріалу. Кілька років тому автор також виступав зі своїм аналізом вибору геоекономічних пріоритетів України [2]. Тоді йшлося про те, що далекосхідний напрямок повинен стати одним з пріоритетних у геоекономічній стратегії України. «Одним з...» означало: «наступним після євроінтеграційного». І обумовлювалося це саме євроінтеграційними пріоритетами. Однак, ми виходимо з того, що інтеграція України до Європейського Союзу не тільки не означає відмови від просування країни за іншими напрямками міжнародної економічної співпраці, а, навпаки, передбачає це, оскільки тільки за таких умов Україна зможе запропонувати ЄС «додаткову вартість» від свого членства. Україна може і повинна вступати в ЄС не тільки з внутрішнім, але і з зовнішнім потенціалом – потенціалом додаткових можливостей в галузі зовнішньої торгівлі, інвестиційного співробітництва, виробничих зв'язків (ланцюжків доданої вартості) тощо. Попередньо проведений аналіз дозволив зробити висновок, що найбільш ефективним (з урахуванням як потенційних вигод, так і реалістичності реалізації) може бути далекосхідний напрямок співпраці, який передбачає трьох ос-

новних партнерів – Китай, Корею та Японію. В даному випадку ці країни перераховані в алфавітному порядку, оскільки визначення пріоритетності нашої співпраці з ними як раз і становить суть далекосхідної трилеми.

Незважаючи на те, що, на перший погляд, найбільшим потенціалом для співпраці володіє Китайська Народна Республіка, ціла низка ризиків цивілізаційного, політичного, економічного та, навіть, екологічного характеру примушують досить обережно підходити до такої співпраці. Точніше кажучи, Україна наражається на значні ризики, погоджуючись на співпрацю на китайських умовах, натомість як партнер ми занадто мало значимо для КНР, щоб вона хоча б розглядала можливість врахування наших вимог (хоча б тому, що Росія для Китаю значно більш важливий стратегічний партнер, ніж Україна).

З цієї точки зору, найбільш зручним партнером для України могла б бути Республіка Корея, але з різних причин (значною мірою, у зв'язку з відсутністю політичних «точок дотику») співробітництво в цьому напрямку так і не набрало необхідного прискорення.

Таким чином, методом виключення, ми приходимо до думки про пріоритетність японського напрямку нашої далекосхідної політики.

Українсько-японські відносини протягом усього часу незалежності України залишалися скромними, що було обумовлено зворотними причинами (у порівнянні з українсько-китайським напрямком), а саме:

- традиційно стриманими відносинами між СРСР та Японією (що було обумовлено, перш за все, відсутністю мирної угоди та невирішеністю проблеми «північних територій» – чотирьох островів Курильської гряди, окупованих СРСР за наслідками Другої світової війни;

- кризовими явищами в японській економіці в останні десятиріччя (що стримувало попит на японському ринку та інвестиційну експансію японського капіталу за кордоном);

– загальним зменшенням інтересу Японії до продовження економічної експансії на ринки ЄС (зокрема, у зв'язку з протекційністськими заходами з боку ЄС) та більша концентрація уваги на азійському напрямку економічної співпраці.

З іншого боку, регіональна орієнтація Японії може сприяти входженню України на далекосхідний ринок у якості «свого» учасника.

Між тим, це зовсім не означає відсутності перспектив щодо розбудови двосторонніх економічних відносин, оскільки японська сторона може знайти в Україні можливість задоволення своїх зростаючих потреб в продукції аграрно-харчового комплексу, а також створення «форпосту» для нової хвилі економічної експансії в західноєвропейському напрямку. На жаль, на даний час японська сторона досить стримано відноситься до таких перспектив, певною мірою тому, що аналогічні можливості потенційно надає їй співробітництво з географічно ближчою і економічно потужнішою Росією. В той же час, розбудова особливих економічних відносин з Україною може стати для Японії реальною альтернативою співробітництва з Росією, яке, скоріш за все, і надалі буде стримуватись в результаті невирішеності проблеми «північних територій». В цьому ж контексті додатковим аргументом на користь пріоритетності відносин з Японією виступають союзницькі відносини між Японією та США (в тому числі, все ще існуюча можливість відновлення спільного проекту Транс-Тихоокеанського партнерства, від якого свого часу відмовилась адміністрація президента Д.Трампа).

В цьому контексті також важливою є колективна співпраця з Японією, активну участь в якій може приймати Україна як член (і ми сподіваємося, лідер) міжнародного об'єднання «Організація за демократію та економічний розвиток» – ГУАМ (Грузія, Україна, Азербайджан, Молдова).

Японія є одним з офіційно визнаних міжнародних партнерів ГУАМ (як і Сполучені Штати та Канада). Втім, співробітництво в рамках програми ГУАМ – Японія має бути змінено в напрямку

отримання практичних результатів. Японський досвід та ноу-хау у сфері розробки та управління транспортною інфраструктурою, питання взаємодії та сталості можуть бути застосовані при реалізації конкретних регіональних проектів разом з ГУАМ.

Враховуючи орієнтацію Китаю в своєму проекті «Один шлях, один пояс» на співробітництво з Росією та Білоруссю, логічним рішенням є орієнтація на співробітництво з Японією. Така пріоритетність обумовлена, серед іншого, слабкою зацікавленістю Сполучених Штатів в економічній співпраці з ГУАМ, на противагу співпраці в питаннях безпеки. А також ще не достатньо розвинутим співробітництвом з Канадою.

У зв'язку з цим слід нагадати, що під час зустрічі в Нью-Йорку наприкінці вересня 2018 р. міністри закордонних справ країн ГУАМ та Японії висловили твердий намір здійснити «Програму співробітництва ГУАМ – Японія», підписану під час третьої наради міністрів ГУАМ – Японія (3 грудня 2015 р., м. Белград), і наголосили на необхідності розробки та реалізації нових проектів для подальшого розширення і поглиблення співробітництва між ГУАМ і Японією в сферах, що становлять взаємний інтерес.

У березні 2019 р. МЗС Японії провів для держав-членів ГУАМ спеціальний семінар на тему заохочення інвестицій, за результатами якого було визнано перспективною співпрацю в таких галузях як суднобудування, сільське господарство та виробництво фітосировини, а також можливість застосування інноваційної технології очищення води в проекті реконструкції Бортницької станції аерації [3].

Учасники семінару представили презентації на тему заохочення інвестицій в державах-членах ГУАМ та обговорили з експертами Японського агентства міжнародного співробітництва (JICA) поточний стан інвестиційного клімату, а також державну політику щодо його поліпшення. Українська сторона (Національна науково-технологічна асоціація України) презентувала можливості для японських компаній в країнах-членах ГУАМ у сфері вирощування органічної сільськогосподарської продукції

та будівництва транспортної інфраструктури. Особлива увага приділялась створенню франчайзингової компанії «Органічна їжа» і транспортно-логістичного «хабу» в Північному Причорномор'ї для оптимізації транспортних потоків, які зросли після підписання договору про вільну торгівлю між Японією і ЄС в 2018 р.

Звертає на себе увагу те, що однією з надзвичайно перспективних категорій споживчих товарів, з точки зору взаємного обміну в рамках ГУАМ, є харчові продукти (зокрема, такі як грузинські вина і мінеральна вода, азербайджанські сокові концентрати і морські делікатеси, молдавські вина і коньяки, українські м'ясо-молочні продукти, кондитерські вироби, зернові, рослинна олія тощо). Однак, ще більшим потенціалом володіють країни ГУАМ з точки зору можливостей постачання біологічно чистої харчової продукції «третім країнам», включаючи Японію. Цьому сприятиме те, що проблеми безпеки харчової продукції, в цілому, досить успішно вирішуються в кожній з країн ГУАМ, в яких прийнято закони, вимоги яких базуються на міжнародно визнаній концепції управління на основі принципів ХАССП (Hazard Analysis and Critical Control Points, НАССР).

Висновки. Таким чином, можна констатувати, що на сьогодні є реальні можливості надати українсько-японським економічним відносинам необхідний поштовх для того, щоб вони могли стати дійсно пріоритетним напрямком далекосхідної стратегії України. Якщо цей шанс буде втрачено, то Україна ризикує упустити можливість активної участі в новому етапі економічної глобалізації, рушійна сила якої у цьому сторіччі буде знаходитися в Азії. А це, в свою чергу, може значно ускладнити і наш шлях до Європи.

Використані джерела та література

1. Пахомов Ю., Філіпенко А., Згуровський М. Геоекономічні сценарії розвитку і Україна. К.: Академія, 2010. 328 с.
2. Шаров О.М. Деякі аспекти зовнішньої політики України: щодо вибору

геоекономічних пріоритетів. *Стратегічна панорама*. 2017. №2. С.12-19

3. 「GUAM+日本」投資促進セミナーを開催しました ～ジョージア、ウクライナ、アゼルバイジャン、モルドバ - ['Guamu Nihon' tōshi sokushin seminā o kaisai shimashita ~ jōjia, Ukuraina, Azerubaijan, Morudoba ~ Семінар з сприяння інвестиціям «ГУАМ + Японія» за участі Грузії, України, Азербайджану та Молдови] // UNIDO. URL: http://www.unido.or.jp/outcome/seminars_events/6945/

УДК 339.95 (477+52)

Бобровицький А. В., Бобровицька А. А.

ФОРМУВАННЯ ПЛАНУ ДІЙ У РОЗВИТКУ СЕКТОРАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА З КОМПАНІЯМИ ЯПОНІЇ

***Анотація.** Дослідження присвячене розробці інструментарію по розвитку двостороннього співробітництва шляхом залучення японських компаній в розвиток економіки України. Поряд зі стратегічними кроками у двосторонньому співробітництві є мікроекономічні інструменти, які передбачають детальний аналіз окремих секторів економіки та найбільш привабливих компаній у кожному секторі. Така робота вимагає системної взаємодії міністерств, агенцій, наукових інституцій, приватних компаній, органів місцевої влади, Торгово-промислової палати (ТПП). Система взаємодії та виконання завдань передбачає впровадження стратегії розвитку України шляхом співпраці компонентів державного управління, місцевої влади, приватного бізнесу. Такий підхід базується на основних принципах: економічна доцільність, зростання експортного потенціалу, формування раціонального використання трудових ресурсів, дотримання екологічних принципів в економічному розвитку. Використання не лише економічних методів, але й групи етно-психологічних підходів, зва-*

жаючи на різні принципи формування японського та українського суспільств, формування спільних точок, дали б можливість формування спільних інтересів заради спільної вигоди. Такі інструменти дадуть змогу підвищити ефективність державного управління та отримати конкретні економічні результати розвитку України.

Ключові слова: мікроекономіка, короткий список, двосторонні відносини, сектори економіки, міжнародний географічний поділ праці, етно-психологічні методи.

Бобровицкий А. В., Бобровицкая А. А. Формирование плана действий в развитии секторального сотрудничества с компаниями Японии

Аннотация. Исследование посвящено разработке инструментария по привлечению японских компаний для развития экономики Украины. Наряду со стратегическими шагами в двустороннем сотрудничестве, существуют микроэкономические инструменты, предусматривающие детальный анализ отдельных секторов и наиболее привлекательных компаний в каждом секторе. Такая работа предусматривает новые принципы взаимодействия министерств, агентств, научных институтов, частных компаний, местных администраций, Торгово-промышленной палаты (ТПП). Система взаимодействия и выполнения заданий предусматривает внедрение стратегии развития Украины через взаимодействие государственного управления, местных администраций и частного бизнеса. Такой подход базируется на основных принципах экономического целесообразия, повышения экономического потенциала, формирования подходов к рациональному использованию трудовых ресурсов, экологических принципов в развитии экономики. Использование не только экономических, но и группы этнопсихологических подходов, должно привести к сближению точек зрения в формировании двустороннего сотрудничества, с учетом совершенно различных принципов

формирования национальных сообществ. Такие инструменты дают возможность повысить эффективность государственного управления, получить конкретные экономические результаты развития Украины.

Ключевые слова: микроэкономика, короткий список, двусторонние отношения, секторы экономики, международное географическое разделение труда, этно-психологические методы.

Bobrovytskiy A. V., Bobrovytska A. A. Formation of an action plan for the development of sectoral cooperation with Japanese companies

Abstract. *This research is devoted to the elaboration tools of bilateral cooperation between Ukraine and Japan and attraction of Japanese business in Ukrainian economy development. Together with strategic steps in the development of bilateral relations supposed to use microeconomic instruments with detailed analysis of different sectors economics and the most attractive Japanese companies. Such development requires interactions between ministries, agencies, scientific laboratories, private companies, local administrations, and chamber of commerce. Cooperation and execution of governmental tasks in development of economic strategy of Ukraine in cooperation between governmental institutions and private business. This approach is based on the following principle: economic availability; development of export potential of both countries; attracting and use labors; development in compliance with environmental principles. Using not only economic instruments but ethno-psychological gives an opportunity to find more common points for better understanding between Ukrainian and Japanese societies and development of human cooperation. Such instrument gives an opportunity to develop and increase efficiency of state management and results of economic development of Ukraine.*

Key words: *microeconomics, short list, bilateral relations, sectors of economy, international geographical distribution of labor, ethnic-psychological approaches.*

Постановка проблеми. Протягом майже 30 років незалежного існування України, основним завданням країни є формування середовища для інтеграції країни в світову економіку. Однією з основних складових такого процесу є рівень двостороннього і багатостороннього співробітництва країни. В рамках інтеграції України до світових організацій та світових фінансових і регіональних організацій досягнуто певних успіхів. Цей напрямок забезпечено відповідною політикою держави, що базується на основних принципах та умовах функціонування міжнародних організацій (МО) та міжнародних фінансових організацій (МФО). Україна, як правило, повинна дотримуватись регламентів таких міжнародних організацій та отримувати відповідні сервіси або/та фінансування суспільно значимих проектів. На жаль, Україна у таких організаціях виступає в ролі реципієнта, що знижує її вплив на політику МО та МФО.

Другим напрямком є двостороннє міжнародне співробітництво, або двостороння гра зі своїми партнерами, де Україна грає рівноправну роль і намагається у таких відносинах дотримуватись не лише балансу інтересів, але й своїх економічних вигод. Такі відносини, як правило, характеризуються балансом зовнішньої торгівлі між країнами та системою нормативно-правових актів, які регламентують двосторонні відносини. Окрім того, країни, що мають нижчий розвиток суспільно-економічного комплексу, прагнуть залучити до його розвитку країни-партнери. З самого початку існування незалежної України саме формування економічного партнерства є серйозною проблемою. Формулювання зовнішньополітичних завдань та детальний аналіз можливих напрямків двостороннього співробітництва на мікрорівні є основою успіху країни у здійсненні стратегії двостороннього співробітництва.

Розвиток співробітництва з країнами G7 може надати можливість, як на державному, так і корпоративному рівнях, розвитку економіки України та її експортного потенціалу. Тому це співробітництво становить особливий інтерес для нашої країни. До та-

ких краї належить Японія, країна з III у світі економікою, добре організованим суспільством, велетенським експортним потенціалом, що має одну з найкращих світових реалізацій. Разом з тим, товарообіг між Україною та Японією не досягає 1 мільярда доларів США, а співробітництво між країнами обмежується наданням технічної допомоги та кредитів для реалізації екологічних та соціально значимих проектів [2].

І хоча торгівля України з країнами Південної та Південно-Східної Азії має досить динамічний розвиток, торговельні відносини України та Японії знаходяться у стані стагнації. Протягом останнього десятиліття відстежується негативний баланс зовнішньої торгівлі у сфері торгівлі товарами так і послугами. Потенційні можливості співробітництва двох країн практично не використовуються як українською, так і японською стороною. Це є проблемою, що потребує нових підходів та інструментів для її вирішення. Їх використання допоможе активізації торговельного, інвестиційного, туристичного, наукового та інших видів співробітництва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Авторами проаналізовано публікації в українських та міжнародних джерелах. В основному, вони стосуються загального аналізу зовнішньоекономічних зав'язків обох країн, де серед переліку партнерів зустрічаються як Україна, так і Японія.

Найважливішими міжнародними дослідженнями є аналіз, виконаний на замовлення Організації економічного співробітництва та розвитку (Organisation for Economic Cooperation and Development, OECD), з декількох напрямків розвитку Японії. Дослідження та рекомендації міжнародної організації можна охарактеризувати такими напрямками: удосконалення корпоративного управління; реформа корпоративного оподаткування; посилення участі жінок в економічному розвитку; залучення професійних трудових ресурсів; реформа аграрної політики; просування міжнародної торгівлі [13, с. 8].

Крім того, серйозний прагматичний підхід започатковано в Оксфордському виданні, присвяченому присутності японських

компаній в Європейських країнах. Відповідно до видання на 2017 р. у 32 країнах Європи присутні 6701 японська компанія. Найбільше представництво в ФРН – 1210, в Великій Британії – 1149, Нідерландах – 481, Польщі – 200, Україні – 24. Якщо потенціал України можна порівняти у відносних величинах з кількома Європейськими країнами, то присутність японського капіталу в Україні менша в 4–8 разів [5, с. 24].

Серед українських та зарубіжних авторів лише О.Ханова та О.Журавльов здійснили спробу аналізу двосторонніх економічних відносин з детальним аналізом не самого співробітництва, а динаміки економічного розвитку Японії та стану співробітництва Японії, як донора України, у реалізації проектів технічної допомоги, потенційних та перспективних сфер кредитування урядовими фінансовими інституціями Японії критичних для України проектів та двостороннього співробітництва у сфері ядерної безпеки та подолання наслідків аварій на ядерних об'єктах Чорнобиля і Фукусіми [3, с. 4].

Мета дослідження. Основною метою дослідження є розробка інструментарію забезпечення розвитку двостороннього співробітництва на мікро-, мезо- та макrorівнях. Взаємодія усіх цих рівнів дає можливість предметного проведення переговорів та формування зацікавленості юридичних осіб обох країн у розвитку співробітництва, промисловій кооперації та спільних можливостях для доступу на ринки Європейського Союзу, створення нових робочих місць та розвитку окремих територій, як України, так і Японії.

Виклад основного матеріалу. Аналіз двосторонніх економічних відносин між Україною та Японією за останні десятиліття дозволяє зробити висновки про те, що протягом цього часу напрацьована достатня нормативно-правова база для переходу до нового етапу співробітництва та використання запропонованих у цій публікації інструментів.

Історія двосторонніх відносин характеризується розвитком двостороннього співробітництва на міждержавному рівні шля-

хом забезпечення рамкових умов для потенційних учасників процесу співробітництва. Парадигмою таких двосторонніх відносин є відносини донор-реципієнт на міждержавному рівні, відсутність стимулювання й інформаційного забезпечення для розвитку інших видів зв'язків, зокрема, кооперативних та між компаніями [2].

Україна за цей час пройшла значний шлях від частини економіки колишнього СРСР до цілком самодостатньої економіки незалежної країни, незважаючи на падіння виробництва, зникнення або банкрутство певних галузей суспільного виробництва. На сьогодні економіка України має усталену структуру з більш-менш визначеними галузями спеціалізації та цілком окресленими перспективами розвитку, незважаючи на періодичні політичні та структурні кризи. Серед галузей, що визначають експортний потенціал України, є чорна металургія повного циклу, кольорова металургія, важке та транспортне машинобудування, хімічна промисловість (добре розвинені практично усі підгалузі), харчова, деревообробна промисловості та агропромисловий сектор.

Економіка Японії має більш структурований характер та більш розвинені кооперативні зв'язки всередині країни, що сприяло формуванню доданої вартості. Серед галузей, що представляють економіку Японії у міжнародному географічному поділі праці, слід назвати чорну металургію, важке машинобудування (більшість його підгалузей), загальне і точне машинобудування, хімічну промисловість.

Обидві країни характеризуються високим рівнем розвитку малого і середнього підприємництва та його тісною кооперацією з великими машинобудівним підприємствами. Однак, малий та середній бізнес Японії, як і України, переживає складні часи, пов'язані з обмеженим доступом до обігових коштів, скороченням кількості трудових ресурсів. На відміну від України, Японія не є донором трудових ресурсів. Вона активно залучає трудові ресурси з міжнародних ринків для забезпечення стабільності власного виробництва, і це питання є дуже актуальним, з ура-

хуванням процесу старіння нації. За даними ОБСЄ до 2050 р. кількість людей старшого віку у віковій структурі населення Японії зросте до 79%, що стане приводом для залучення додаткової кількості трудових ресурсів з зовнішніх ринків. При цьому, очікувана тривалість життя покоління, народженого з 2007 р., сягатиме 107 років [8, с. 23]. З огляду на ці тенденції, одним з напрямків функціонування японського великого бізнесу є розвиток дочірніх компаній за кордоном, чим може скористатися Україна, як одним із суттєвих факторів розвитку певних галузей своєї економіки.

Стосовно основних секторів економіки, Україна, певною мірою, є конкурентом Японії в металургійній промисловості. Основними ринками збуту металургійної продукції Японії є Південна і Південно-Східна Азія, Південна Америка. Цей регіон також знаходиться в центрі уваги маркетологів металургійної промисловості України. Однак є галузі, де спільне виробництво та надбудова (виробництво штамповок та металопрокату для певних ринків) могли б стати взаємно вигідним співробітництвом.

У структурі зовнішньої торгівлі Японії експорт до країн Європи складає 17% від загального експорту товарів та послуг. Зважаючи на нинішній статус України, як партнера Європейського Союзу, розміщення кінцевих виробництв у формуванні ланцюга доданої вартості на території України, дало б можливість для японських компаній наростити свій експорт до Європи [8, с. 17].

Для цього, окрім існуючої нормативно-правової бази, необхідно використати мікроекономічний метод, який полягає в наступному. Здійснюється вивчення структури японського експорту до країн Європейського Союзу та вузьких місць і потенційної ємності як Європейського ринку, так і ринків інших регіонів, наприклад, країн Близького Сходу та Північної Африки. Вказаний аналіз повинен включати, окрім груп товарів, також японських виробників на рівні корпорацій, що виробляють вказані групи товарів, на мікрорівні - рівні підприємств. Після цього здійсню-

ється аналіз потенційних можливостей щодо використання потенціалу території України для локалізації таких виробництв в Україні, зважаючи на ресурсний, енергетичний фактори (Японія має найвищу вартість електричної енергії серед країн G7), наявність трудових ресурсів та відповідної інфраструктури [8, с. 23].

Вказаний аналіз має бути здійснений аналітичними та науковими центрами в Україні та наданий до Уряду України для прийняття рішень щодо наступних кроків підготовки пропозицій японській стороні на рівні компаній, з привабливими умовами для розміщення кінцевих виробництв для вказаних вище ринків.

Формування таких пропозицій має враховувати певні преференції для обмеженої кількості компаній у разі їх зацікавленості у створенні виробництв на території України. Серед преференцій, які можуть здійснюватися за рахунок Уряду України за певних умов, можуть бути: надання земельних ділянок під розміщення виробництв, забезпечення транспортною інфраструктурою до виробничої ділянки, забезпечення потужностями електроенергії та навчання кадрів для майбутнього виробництва. Можуть бути також включені інші преференції в залежності від статусу виробництва (шкала оцінки статусу виробництв має бути розроблена на національному рівні та використовуватись для усіх сегментів економіки).

На рівні Міністерства економічного розвитку та торгівлі України необхідно підготувати перелік японських компаній та галузей, у присутності яких зацікавлена Україна. Такий короткий список (short list) повинен включати усі цікаві для України сектори економіки. Такі сектори, на нашу думку, мають бути розділені: на підсектори, що доповнюють та розвивають існуючі виробництва в Україні; нові сектори та виробництва; інноваційні виробництва та технології. Першим кроком є відбір 100 японських компаній, що відповідають критеріям для першочергових пропозицій та надання преференцій при розміщенні дочірніх виробництв на території України. Для кожної з таких компаній необхідно підготувати аналітичну записку щодо її поточного стану

та перспектив розвитку, кооперативних зв'язків, місця в системі національного виробництва та місця в глобальних виробничих системах, ринках збуту, особливості місцевого українського ринку та його потреби в кінцевій продукції таких компаній.

Короткий список японських компаній, в розрізі секторів, має бути частиною загального глобального списку компаній, у присутності яких Україна зацікавлена. В рамках залучення японських компаній має також бути розроблений середньо та довгостроковий прогноз розвитку зовнішньо-торговельних зв'язків, виходячи з потреб потенційних ринків та їх об'ємів. Така розробка має бути стратегією для Міністерства закордонних справ України та Посольства України в Японії. Таким чином, у системі державного управління має бути створена система підготовки та впровадження двосторонньої політики. Основними показниками впровадження такої політики мають стати контрольні терміни щодо збільшення двосторонньої торгівлі товарами та послугами, зміни пропорцій у двосторонній торгівлі, що повинні орієнтуватись на її збалансування, кількість японських компаній, які мають намір або прийняли рішення щодо виробничої/інвестиційної присутності в Україні.

Формування глобальної програми має передбачати повне узгодження з стратегією розвитку країни, і містити як загальні аспекти, так і конкретизацію на рівні країни та компаній, що є привабливими з точки зору економічного розвитку України. Важливим є повернення до використання методології енерго-виробничих циклів (ЕВЦ) М.М.Колосовського. Такі підходи є ідеальними для розвитку України, з точки зору територіальної компоновки розміщення природних ресурсів та природно-кліматичних умов. Окрім того, економіко-географічне положення України є ідеальним для застосування вказаного вище підходу, з точки зору підготовки пропозицій для потенційних інвесторів з Японії.

Перспективи розвитку та створення конкурентних виробництв за участю іноземних (японських компаній) мають бути

частинами загальної стратегії суспільно-економічного розвитку України для зайняття свого місця в глобальному економічному просторі.

Основними пунктами впровадження вказаного підходу для забезпечення реального прогресу у залученні іноземних інвестицій, взагалі, та японських, зокрема, є:

- перехід до постановки конкретних завдань дипломатичному корпусу та залучення професійних фахівців дипломатів-економістів для проведення роботи з просування пропозицій української сторони як на державному, так і корпоративному рівнях;

- розширення функцій Міністерства закордонних справ України щодо здійснення економічної дипломатії та формування наскрізних зв'язків від обласного рівня та аналітичного центру (центрів) до впровадження зовнішньоекономічних стратегій в складі МЗС України;

- формування системи країнознавчої освіти, з детальною спеціалізацією на географічному регіоні чи одній з ключових країн, глибоке вивчення країн, їх історичних та етнопсихологічних особливостей. У контексті розвитку відносин з Японією, такі знання є одними з ключових для проведення акцій щодо просування українських пропозицій та проведення переговорів з японською стороною;

- здійснення роботи всередині країни, на рівні регіональних адміністрацій, щодо розробки уніфікованої системи преференцій для компаній, у присутності яких зацікавлена як Україна в цілому, так і окремі її області. Така робота має включати підготовку передпроектних досліджень (prefeasibility studies) щодо економічної та соціальної доцільності впровадження таких проектів.

Серед основних секторів економіки, що є привабливими для залучення японського капіталу, нами виділено наступні:

- металургійний комплекс, що передбачає залучення японських компаній для формування переробної металургії, яка виробляє кінцеву продукцію з високою доданою вартістю. Це виробництво спеціальних та легованих сталей з впроваджен-

ня точного електро-металургійного виробництва, виробництво складного прокату та виштамповок для розвитку машинобудівного комплексу та експорту; виробництво холоднокатаного прокату для автомобільної промисловості;

- важке машинобудування. Виробництво засобів виробництва сучасного сортаменту для експорту та забезпечення внутрішнього ринку України. Це обладнання для видобутку корисних копалин, будівництва мостів, об'єктів інфраструктури

- транспортне машинобудування. Японські верфі (ship yards) можуть отримати хороші додаткові можливості для зниження собівартості у спільному виробництві повного сортаменту суден та плавучих доків, у виробництві яких Україна тривалий час займала лідируючі позиції в світі [9 с. 10]. Автомобілебудування є також перспективним через близькість основних ринків та положення України, забезпечення ресурсною базою та можливістю залучення трудових ресурсів. Кооперування у авіабудуванні - японські компанії виготовляють понад 30% комплектуючих для компанії Боїнг та інших авіа виробників. Виробництво автоматики та рухомого складу для залізничного транспорту.

- Співробітництво у галузі хімічної промисловості. В певних галузях хімічної промисловості Японія має домінуючу роль. Розвиток дочірніх компаній в Україні дозволив би японським компаніям розширити ринки збуту.

Інші сектори економіки України є досить проблематичними для залучення іноземних компаній для їх розвитку, однак серед перспективних є: галузь внутрішнього туризму, банківський сектор, сфера логістики та ІТ послуг.

Аналогічна робота проведена багатьма японськими компаніями самостійно, що призвело до виведення їх виробництва в інші країни. Такий процес є постійним. Його новизна полягає у тому, що приймаюча країна відіграє активну роль у залученні іноземних (японських) капіталів та компаній, у розміщенні виробництва на своїй території, гарантуючи певний перелік послуг для організації виробництва. Україна у цьому поки що має незначні успіхи..

Висновки. Для підвищення ефективності двостороннього співробітництва його необхідно доповнити мікроекономічними інструментами, що мають передбачати більш пильну увагу до секторів та підсекторів економіки, окремих компаній, у співробітництві з якими зацікавлена Україна. доповнення комплексності розвитку секторів економіки України або раціоналізації використання природних та трудових ресурсів, зростання експортного потенціалу України.

Окрім використання економічних та політичних підходів, необхідно включити до переліку основних інструментів розвитку двостороннього співробітництва етнопсихологічні методи, що дозволять знайти точки наближення у спілкуванні представників українського та японського суспільств.

Для забезпечення ефективного двостороннього співробітництва необхідним є визначення переліку пріоритетних секторів та окремих підприємств цих секторів, у присутності яких зацікавлена Україна. Зі своєї сторони, Україна формує свій короткий список підприємств для просування на японський ринок. При цьому, треба зважати на диференціацію у спеціалізації та розмірах таких підприємств.

Нові інструменти повинні бути основою для формування системи взаємодії між органами державного управління для забезпечення процесу розвитку країни.

Використані джерела та література

1. Лахманюк Т. Українсько-японські відносини на сучасному етапі (1991-2016). *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць.. Серія: Історія, міжнародні відносини.* - 2017. - Вип. 19. - С. 166-172. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues_2017_19_19
2. Матеріали офіційної інтернет сторінки Посольства Японії в Україні. https://www.ua.emb-japan.go.jp/itprtop_uk/index.html
3. Ханова О.В., Журавльов О.В. Тенденції та перспективи розвитку зовнішньоекономічних відносин між Україною та Японією. 2012. January. URL: https://www.researchgate.net/publication/314113603_Tendencii_ta_

perspektivi_rozvitku_zovnisnoekonomichnih_vidnosin_miz_Ukrainou_ta_Aponieu

4. Bielieskov M. Foreign Policy Audit: Ukraine-Japan. *Discussion Paper*, Kyiv. 2016, 56 p.
5. Directory of Japanese Business in Europe. Oxford Press. September 2017. URL: <http://japanese-addresses-europa.eu>. 240 p.
6. Japan Statistical Yearbook [e-text]: Edited by Statistical Research and Training Institute. 2012. URL: <http://www.stat.go.jp/english/data/nenkan/1431-03.htm>
7. Krugman, Paul R. International economics: theory & policy / Paul R. Krugman, Maurice Obstfeld, Marc J Melitz. 9th ed. New-York: Pearson. 2012. 736 p.
8. OECD Economic Surveys. Japan. 2019. April. P. 65 URL: <https://www.oecd.org/economy/surveys/Japan-2019-OECD-economic-survey-overview.pdf>
9. Peer Overview of Japanese Shipbuilding Industry. 2016. // OECD. URL: <https://www.oecd.org/sti/ind/PeerReview-Shipbuilding-Japan.pdf>

УДК 327(520+477)

Удовік В. В.

УКРАЇНА В ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ЯПОНІЇ

Анотація. У статті розглядається місце України в зовнішній політиці Японії. Аналізуються зовнішньополітична стратегія Японії у постбіполярний період, включно з концепціями «Євразійська дипломатія» та «Дуга свободи та процвітання», основні етапи, напрями та результати українсько-японської співпраці, а також перспективи їх подальшого розвитку. Зазначається, що важливою точкою дотику для обох країн є тема окупації їхніх територій Росією. Стверджується, що існують всі передумови для значної активізації двосторонніх відносин України з Японією на основі спільних інтересів, зокрема за такими напрямками, як торговельне співробітництво, безпековий діалог та міжлюдські обміни, з метою підвищення їх статусу з глобального до стратегічного партнерства.

Ключові слова: українсько-японські відносини, Україна, Японія, міжнародні відносини, зовнішня політика.

Удовик В. В. Украина во внешней политике Японии

Аннотация. В статье рассматривается место Украины во внешней политике Японии. Анализируется внешнеполитическая стратегия Японии в постбиполярный период, включая концепции «Евразийская дипломатия» и «Арка свободы и процветания», основные этапы, направления и результаты украинско-японского сотрудничества, а также перспективы их дальнейшего развития. Отмечается, что важной точкой соприкосновения для обеих стран является тема оккупации их территорий Россией. Утверждается, что существуют все предпосылки для значительной активизации двусторонних отношений Украины с Японией на основе общих интересов, в частности по таким направлениям, как торговое сотрудничество, диалог в сфере безопасности и межчеловеческие обмены, с целью повышения их статуса с глобального до стратегического партнерства.

Ключевые слова: украинско-японские отношения, Украина, Япония, международные отношения, внешняя политика.

Udovik V. V. Ukraine in Japanese foreign policy

Abstract. The article provides a view on the place of Ukraine in the foreign policy of Japan. The author analyzes Japan's foreign strategy in the post-bipolar period, including the concepts of "Eurasian diplomac" and "The arc of freedom and prosperity", the main stages, areas, and results of Ukrainian-Japanese cooperation, as well as prospects for their further development. The occupation of the territories of Ukraine and Japan by Russia is viewed as one of the most important points of contact between the two countries. It is noted that there exist all prerequisites for intensifying Ukraine's relations with Japan based on common interests, in particular in the areas such as trade cooperation, security dialogue

and human exchanges, to advance their status from a global to a strategic partnership.

Key words: *Ukrainian-Japanese relations, Ukraine, Japan, international relations, foreign policy.*

Постановка проблеми. В сучасних геополітичних умовах спроб руйнації правового міжнародного порядку, швидких глобальних змін та загострення соціально-економічних проблем людства розвиток відносин України з розвинутими демократичними державами та посилення дієвості групи міжнародної солідарності з Україною є першочерговим завданням для нашої держави.

У цьому контексті слід констатувати успіх України у вибудові відносин з Групою Семи: з США підписано Хартію про стратегічне партнерство (2008 р.); з Канадою – Угоду про вільну торгівлю (2016 р.); з ЄС – угоди про асоціацію, вільну торгівлю (2014 р.) та безвізовий режим (2017 р.); з Великобританією – угоди про стратегічне партнерство та вільну торгівлю (2020 р.). З Японією підписано двосторонні документи про глобальне партнерство (2011 р.) та взаємний захист інвестицій (2015 р.).

Водночас, враховуючи потенціал Японії як глобальної демократичної держави з унікальною культурою, третьої економіки світу, одного з найпотужніших міжнародних інвесторів, кандидата на місце постійного члена РБ ООН та одного з основних лідерів в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (АТР), який має тісні відносини з США та Європою, постає питання дослідження місця України у зовнішній політиці Японії з метою окреслення шляхів подальшої інтенсифікації українсько-японських відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній історіографії не приділено достатньо уваги проблематиці українсько-японських відносин. Цей дослідницький напрямок представлений вітчизняними публікаціями, що висвітлюють окремі аспекти або періоди відносин Японії та України (М. Белесков,

О. Бубенок, Л. Вовчук, О. Волович, О. Гетьманчук, Л. Гордієнко, С. Капранов, Д. Кітаде, С. Корсунський, Ю. Костенко, М. Кулініч, Т. Лахманюк, Д. Мінаміно, О. Микал, Й. Окабе, С. Пронь, В. Резаненко, О. Шаповалова та інші). Японсько-українське співробітництво також розглянуто у контексті зовнішньої політики України (С. Віднянський, В. Галик, П. Сардачук та інші) та її відносин з країнами АТР (О. Войтович, А. Гончарук, І. Погорелова, С. Шергін та інші). У 2017 р. авторкою статті було здійснено захист дисертаційної роботи на тему «Японсько-українські відносини (1991–2016 рр.)» [6]. Ця стаття є продовженням зазначеної дослідницької теми з урахуванням сучасних глобальних тенденцій та розвитку двосторонніх відносин протягом останніх років.

Формулювання цілей статті. Мета статті – визначити місце України у зовнішній політиці Японії. Основні цілі даної публікації: 1) дослідити фактори, які мають вплив на визначення місця України в зовнішній політиці Японії; 2) встановити, яким чином розвивалася зовнішньополітична стратегія Японії щодо України та регіону, в якому вона знаходиться; 3) виділити основні етапи у відносинах України з Японією та 4) визначити перспективи їх подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу.

1. Зовнішньополітична стратегія Японії у постбіполярний період

Після розпаду Радянського Союзу та краху системи біполярних відносин перед Японією постали три нових зовнішньополітичних завдання.

По-перше, Японська держава прагнула перетворитися в активного гравця міжнародних відносин, який може брати участь у підтримці міжнародного миру та безпеки, незважаючи на статтю 9 Конституції, яка забороняє Японії мати армію та брати участь у військових діях закордоном. «Доктрина Йошіди», що обґрунтовувала економічний розвиток Японії під американською ядерною парасолькою та домінувала у японському політичному житті у період «холодної війни», відійшла на другий план. Японія

стала на шлях комплексної перебудови своєї зовнішньополітичної стратегії з метою перетворення у «нормальну» державу, яка може брати участь у підтриманні міжнародного миру та безпеки [13, с. 4–7].

Важливими кроками на цьому шляху стали прийняття таких законодавчих актів, як «Закон про міжнародну співпрацю в забезпеченні миру» 1992 р., який санкціонував участь японських військовослужбовців в миротворчих операціях ООН; «Закон про спеціальні антитерористичні заходи» 2001 р., яким було надано дозвіл на відправку Сил самооборони Японії (еквіваленту армії) до Індійського океану для забезпечення логістичної підтримки операції США в Афганістані, а також «Закон про спеціальні заходи щодо реконструкції Іраку» 2003 р., спрямований на надання гуманітарної допомоги та забезпечення людської безпеки в Іраку.

Водночас, центральною подією на цьому напрямку можна вважати прийняття у 2013 р. прем'єр-міністром Японії С. Абе «Стратегії національної безпеки», яка затвердила концепції «активного пацифізму» та «універсальних цінностей» в якості основних пріоритетів Японії на міжнародній арені та мала позитивний вплив на розвиток українсько-японських відносин, так само як і на активну залученість Японської держави до вирішення питання повернення Кримського півострова до складу України.

По-друге, Японія була націлена на розширення горизонтів її зовнішньої політики, зокрема, за рахунок проголошення стратегії стосовно нових незалежних держав, яка включала: 1) розвиток політичного діалогу та гуманітарних обмінів; 2) надання Офіційної допомоги розвитку та гуманітарної допомоги з метою підтримки країн регіону в побудові державних інститутів, демократії та ринкової економіки; 3) заохочення економічної співпраці; 4) сприяння взаєморозумінню та культурному діалогу [7, с. 5–6]. Значною складовою політики Японії щодо країн колишнього СРСР на початку 1990-х рр. стало надання їм гуманітарної допомоги на суму 3 млрд дол США [12], а також сприяння в ліквідації ядерної зброї.

Щодо політичних відносин, у 1997 р. прем'єр-міністр Японії Р. Хашімото прийняв зовнішньополітичну концепцію «Євразійська дипломатія». Її основною метою було проголошення стратегії стосовно Росії, Китаю та регіону «Шовкового шляху», що охоплює колишні радянські республіки Центральної Азії та Кавказу. Запропонувавши «Євразійську дипломатію», Р. Хашімото шукав можливості застосувати більш багатосторонній підхід до Євразійського континенту, підтримуючи тісні двосторонні відносини зі США. Наступним кроком Японії стало створення регіонального діалогу «Центральна Азія + Японія» у 2004 р., метою якого є зміцнення співробітництва між Японією та країнами Центральної Азії. У 2015 р. С. Абе заявив про надання зазначеному регіону допомоги в сумі 24 млрд дол. США [5, с. 58–60].

По-третє, урядом Японії був затверджений курс на впровадження «ціннісно-орієнтованої» дипломатії. Розширення дипломатії Японії на Захід не обмежалося впровадженням «Євразійської дипломатії» або «Дипломатії шовкового шляху». У 2006 р. міністр закордонних справ Японії Т. Асо запропонував впровадження «ціннісно-орієнтованої дипломатії», яка враховує у процесі здійснення зовнішньої політики такі «універсальні цінності», як демократія, свобода, права людини, верховенство права та ринкова економіка. Його ідея полягала в тому, щоб створити «Дугу свободи та процвітання» з молодих демократичних країн, що розташовані у «зовнішньому колі Євразії» [14]. Т. Асо проголосив цю концепцію новим принципом зовнішньої політики Японії. Важливість цієї ініціативи полягає в тому, що саме завдяки їй впровадженню в японській зовнішньополітичній концепції вперше згадуються Україна, Чорне море, ГУАМ та Співдружність демократичного вибору.

Завдяки введенню «Дуги свободи та процвітання» було засновано діалог «ГУАМ + Японія». Підтримка Японією ГУАМ було логічним продовженням демократичної хвилі, що охопила зовнішню політику Японії. Зустрічі «ГУАМ + Японія» проводились двічі у 2007 р., у 2008, 2009, 2013 та 2015 рр.; зустрічі міністрів

закордонних справ у рамках зазначеного форуму – у 2008, 2011, 2015, 2016, 2017, 2018 та 2019 рр. У 2015 р. було прийнято «Програму співпраці Японія – ГУАМ». На постійній основі проходять семінари у галузі туризму, інвестицій, управління водними ресурсами, медичній та енергетичній галузях.

Розширення дипломатичних горизонтів Японії в рамках «Дуги свободи та процвітання» на фоні розвитку форуму «Японія – Чорноморський регіон», який було засновано в Токіо у 2005 р. під егідою МЗС Японії та дослідницького інституту «Глобальний форум Японії», сприяло тому, що у 2010 р. Японія стала партнером Організації Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС) по секторальному діалогу. Такий статус є гнучким і дозволяє діалогу не обмежуватися жодною конкретною сферою. Представники Японії можуть відвідувати засідання, спостерігати за обговоренням робочих груп в державах-членах ОЧЕС, а також брати участь у радах високого рівня [17].

Японією також розпочато активну підтримку країн Східного партнерства. Завдяки підписанню Партнерства щодо сталих зв'язків та якісної інфраструктури з ЄС («Partnership on Sustainable Connectivity and Quality Infrastructure») у 2019 р., Японія приєдналася до великомасштабного проекту з розвитку співробітництва у цифровій, транспортній та енергетичній галузях, а також у сфері міжлюдських обмінів в таких регіонах, як Західні Балкани, Східна Європа, Середня Азія. Зокрема, у рамках зазначеної ініціативи планується посилення зв'язку з країнами Східного партнерства, що передбачає будівництво 4800 км автомобільного та залізничного транспорту, 6 портів та 11 логістичних центрів у Вірменії, Азербайджані, Білорусі, Грузії, Молдові та Україні до 2030 р. [9].

2. Основні напрями та результати українсько-японської співпраці

Двосторонні відносини України з Японією наразі знаходяться на найвищому рівні розвитку з моменту встановлення дипломатичних відносин 26 січня 1992 р. Налагоджено діалог на рівні

найвищого керівництва. В Японію здійснено візити президентів України Л. Кучми (1995 р.), В. Ющенка (2005 р.), В. Януковича (2011 р.), П. Порошенка (2016 р.). У 2019 р. Японію відвідав Президент України В. Зеленський з метою участі у церемонії інтронізації Імператора Японії Нарухіто. Під час цього візиту він також провів переговори з прем'єр-міністром С. Абе. У 2015 р. С. Абе вперше здійснив візит в Україну як прем'єр-міністр Японської держави.

Договірно-правова база українсько-японських відносин складається з 54 чинних документів, включно з такими, як Угода з питань правонаступництва двох держав стосовно договорів та угод, укладених Японією з колишнім СРСР (1995 р.); Угода про технічне співробітництво та грантову допомогу (2004 р.); Спільна заява щодо українсько-японського глобального партнерства (2011 р.); Угода про співробітництво у сфері поліпшення післяаварійного реагування на надзвичайні ситуації на АЕС (2012 р.); Угода про сприяння та захист інвестицій (2015 р.); Меморандум щодо співробітництва та обмінів у сфері оборони (2018 р.).

В рамках українсько-японської співпраці створено Комітет зі співробітництва на рівні міністрів закордонних справ, Комісію з питань науково-технічного співробітництва, Комітет з питань співробітництва у сфері покращення післяаварійного реагування на надзвичайні ситуації на АЕС. Проходять засідання між Координаційною радою з економічного співробітництва з Японією при Мінекономрозвитку України та Комітетом ділового співробітництва з Україною Японської федерації бізнесу «Кейданрен». Просувається діалог між парламентською Асоціацією дружби «Японія – Україна» Парламенту Японії та групою з міжпарламентських зв'язків з Японією Верховної Ради України. У 2016 р. розпочато двосторонні консультації з кібербезпеки, а у 2018 р. – безпекові консультації у форматі «2+2».

У 2019 р. загальний товарообіг між Україною і Японією досяг рівня 1,24 млрд дол. США. При цьому, український експорт становив 260 млн дол США, а імпорт з Японії – 975 млн

дол. США. Прямі іноземні інвестиції Японії в Україну станом на 01.01.2020 р. становили майже 140 млн дол. США [2]. В Україні успішно працюють японські підприємства «Yazaki» і «Fujikura» з виробництва устаткування для автомобільних заводів ЄС. Японська компанія «SDG Corp.» інвестувала в український агросектор орієнтовно 30 млн дол. США, а «Ago-ra IT Consulting» має офіс в Києві та розвиває бізнес у сфері інформаційних технологій.

Японією надається субстантивна допомога Україні, яка складається з кредитів, грантів, фінансової допомоги, Схеми зелених інвестицій, допомоги в подоланні наслідків аварії на ЧАЕС і нерозповсюдження ядерного матеріалу, технічного співробітництва. З 1997 р. і по сьогодні Японія через Японське агентство міжнародного співробітництва надала Україні допомогу на загальну суму понад 3,1 млрд дол. США [1].

Серед найважливіших проектів – реконструкція Бортницької станції аерації у Києві (в процесі), будівництво терміналу «D» в аеропорту «Бориспіль» (завершено у 2012 р.), підтримка реформ в Україні, надання понад 1,5 тис гібридних авто для Національної поліції. Реалізується співпраця по лінії «Фукусіма-Чорнобиль», зокрема, у рамках проекту «SATREPS», основною метою якого є посилення технічного рівня радіаційного контролю і законодавчої бази в Україні для екологічного відновлення радіоактивно забруднених територій, а також забезпечення моніторингу з метою здійснення нового районування зони відчуження.

Плідно розвиваються культурно-гуманітарні відносини між двома країнами. У 2017 р. проведено «Рік Японії в Україні», у 2018 р. – «Тиждень України в Токіо», у 2019 р. – «Дні української культури в Японії». У 2020 р. в Японії здійснено віртуальні виставки, присвячені японському сумоїсту українського походження Тайхо Кокі та 55-й річниці встановлення побратимських зв'язків між Одесою та Йокогамою. Напередодні Олімпійських ігор наголос робився на питанні подальшої лібералізації візового режиму для українців з метою зміцнення міжсуспільних обмінів. У рамках програми «Host Town» укладено угоди про співпрацю

між олімпійською командою України та японськими містами Хіно (префектура Токіо), Амагасакі (префектура Хього), Кашіхара (префектура Нара), Саппоро (префектура Хоккайдо) тощо [8]. З 2021 р. заплановане розгортання діяльності Українського інституту в Японії [4].

З метою просування позитивного іміджу України засобами цифрової дипломатії, у жовтні 2020 р. в найпоширенішій соціальній мережі Японії «твіттер» засновано акаунт Посла України в Японії С. Корсунського (<https://twitter.com/KorsunskySergiy>) та започатковано на ньому інформаційну кампанію «новітня Україна» (#新しいウクライナ – «атарасій Укураїна»), яка стала надзвичайно популярною за короткий проміжок часу, про що свідчать понад 4 млн 200 тис. переглядів та 46 тис. уподобань першого твіта С. Корсунського від 15 жовтня 2020 р., а також більш ніж 6000 підписників акаунта станом на лютий 2021 р. [3].

3. *Спільні інтереси України та Японії*

Україну та Японію єднає низка спільних інтересів. Найважливіший з них полягає в тому, що обидві держави є демократичними країнами, які докладають зусиль для зміцнення демократії у світі. Україна є одним з активних учасників Співдружності демократичного вибору, ГУАМ та Східного партнерства. Зі свого боку, Японія активно сприяє просуванню демократії в Україні: проведено семінар з обміну знаннями та досвідом з метою надання допомоги в питаннях демократизації України (2015 р.); надано позику для розвитку економічних реформ, спрямованих на відновлення фінансової системи та проведення інституційних реформ (2015–2016 рр.); розпочато проект розвитку суспільного мовлення України (2017 р.).

Фундаментальним напрямком японської зовнішньої політики є військово-стратегічний союз зі США. Він є базисом для впровадження зовнішньої політики та безпеки Японії, а також відносин Японії з іншими партнерами. На сьогодні військовий контингент США в Японії складається з 54 000 військових, 8000 цивільних та 25000 місцевих службовців [10], які базуються на японських

островах Хонсю, Кюсю та Окінава. Альянс є важливим фактором не тільки для національної безпеки Японії, яка стикається з періодичним загостренням відносин з Китаєм та Північною Кореєю, а також для миру та стабільності в АТР в цілому. Україна також має стратегічні відносини з США, які є одним із гарантів її безпеки.

Окупація українських та японських територій Російською Федерацією є також спільною темою для обох країн. У випадку Японії йдеться про «північні території», а саме, острови Еторофу, Кунашир, Шикотан та Хабомаї, а у випадку України – про Кримський півострів. У цьому контексті слід зазначити, що тимчасова окупація Криму РФ у 2014 р. відкрила новий етап у співпраці Японії з Україною. 19 березня 2014 р. С. Абе заявив про те, що визнання Росією незалежності Криму та підписання договору про приєднання Криму до Росії, порушують єдність, суверенітет та територіальну цілісність України. Він також наголосив на тому, що Японія не буде ігнорувати спроби змінити статус-кво силою [14].

Важливо підкреслити, що Японія стала єдиною азійською державою, яка засудила дії Росії в Україні та ввела проти неї міжнародні санкції. Японія послідовно голосує за резолюції Генеральної Асамблеї ООН щодо територіальної цілісності України, стану з правами людини в Автономній Республіці Крим та м. Севастополь, а також проблем мілітаризації Автономної Республіки Крим та м. Севастополь (Україна).

У випадку Японії, також спостерігається напружена ситуація навколо островів Сенкаку (китайська назва – Дяоютай), які знаходяться у Східно-Китайському морі. На думку японського експерта Інституту Міцудзі Д. Кітаде, нелегальна окупація Кримського півострова Росією створює «небезпечний прецедент», який може мати глобальні наслідки та негативний вплив на безпеку самої Японії. Він стверджує, що можливість відтворення такого сценарію в регіоні навколо Китаю спонукає Токіо домагатися засудження дій РФ міжнародною спільнотою [11]. Саме тому

співпраця у рамках міжнародних організацій та поглиблення обмінів в сфері безпеки та оборони є важливою темою українсько-японського співробітництва.

Розвиток інформаційних технологій є ще одною пріоритетною сферою як для України, так і для Японії. Український уряд впроваджує проект «Держава у смартфоні», включно з введенням додатку «Дія». У жовтні 2020 р. новообраний прем'єр-міністр Японії Й. Суга анонсував плани щодо створення агенції інформаційних технологій, а також запропонував закласти в бюджет країни у 2021 фінансовому році 994 млрд дол. США з метою діджиталізації урядових послуг [16]. Така політика йде у руслі зусиль Японії щодо створення «Суспільства 5.0» – стратегії розвитку суспільства, заснованої на використанні цифрових технологій. У цьому контексті подальшої актуальності набуває українсько-японський діалог у сфері кібербезпеки, а також співпраця у сфері розвитку українських стартапів.

Україна та Японія активно просувають створення зон вільної торгівлі. У 2018 р. Японія підписала Всебічну угоду про економічне партнерство з ЄС, а у 2020 р. – Угоду про вільну торгівлю з Великобританією. Уряд Японії також активно лобіює укладення Угоди про Транс-Тихоокеанське партнерство, яка означає створення зони вільної торгівлі в АТР. Україна, своєю чергою, також має угоди про вільну торгівлю з ЄС та Великобританією, що відкриває великі можливості для українсько-японської співпраці у цій сфері.

Висновки. Отже, місце України у зовнішній політиці Японії визначається: 1) внутрішніми факторами як у двосторонніх відносинах, так і у відносинах України та Японії з третіми країнами, 2) розвитком зовнішньополітичної стратегії Японії, зокрема, відносно регіону, в якому знаходиться Україна, а також 3) подіями, які мають місце на міжнародній арені.

Важливо, що розбудова українсько-японських відносин відбувається в контексті загального розширення японської дипломатії, у тому числі завдяки її перетворенню на «нормальну країну»,

яка робить активний внесок у підтримання міжнародного миру та безпеки, а також просуває концепції «активного пацифізму» та «ціннісно-орієнтованої дипломатії».

На основі аналізу вищезгаданих факторів можна виділити наступні чотири періоди японсько-українських відносин: 1-й (1991–1994 рр.) – політика Японії щодо України як елемент пострадянської стратегії Японії, яка включала гуманітарну допомогу та вирішення питання ліквідації ядерної зброї; 2-й (1995–2005 рр.) – інституалізація двосторонніх відносин; 3-й (2006–2013 рр.) – «Дуга свободи та процвітання» та створення «ГУАМ + Японія», 4-й (2014 р. – по теперішній час) – окупація Криму Росією та інтенсифікація стосунків між Україною та Японією.

Наразі Японія розглядає Україну як глобального партнера, активного гравця Чорноморського регіону та Східної Європи, країну з потенціалом у сферах сільського господарства, інформаційних та безпекових технологій, послідовного захисника принципів та норм міжнародного права.

З прибуттям Посла України в Японії С.Корсунського до Токіо у жовтні 2020 р. спостерігається значна активізація двосторонніх контактів. Українська сторона активно просуває такі ідеї, як підписання угоди про вільну торгівлю з Японією, встановлення безвізового режиму з Японією, поглиблення співробітництва у сфері безпеки, а також просування позитивного іміджу України шляхом проведення інформаційних кампаній у соціальних мережах.

Йдеться про змістовну інтенсифікацію співпраці за всіма напрямками співробітництва, яка відповідає спільним інтересам обох країн та у разі успішної реалізації дозволить більш повно використати потенціал двосторонніх відносин. Такий розвиток подій сприятиме зміцненню співпраці України з Групою Семи та підвищенню її ролі на міжнародній арені. В українсько-японських відносинах розпочався б новий період, в якому Україна та Японія є важливими один для одного стратегічними партнерами.

Використані джерела та література

1. Допомога Японії Україні. 2018 // Посольство Японії в Україні. URL: https://www.ua.emb-japan.go.jp/itpr_uk/ua_oda.html.
2. Поточний стан економічного співробітництва. 2020 // Посольство України в Японії. URL: <https://japan.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/264-torgovelyno-ekonomichne-spivrobitnictvo/potochnij-stan-ekonomichnogo-spivrobitnictva>.
3. Сергі Корусунські чюнічі Укураіна токумей дзенкен тайші. 2020. // Твіттер. URL: <https://twitter.com/KorsunskySergiy> (японською мовою).
4. Стратегія Українського інституту 2020–2024. (2020) // Український інститут. URL: <https://ui.org.ua/strategy2020–2024>.
5. Удовік В. Зовнішня політика Японії на пострадянському просторі (1991–2016 рр.). *Схід: аналітично-інформаційний журнал*. 2016. № 5 (145). С. 56–63.
6. Удовік В. В. «Японсько-українські відносини (1991–2016 рр.)»: дис.....канд. істор. наук: 07.00.02 – Всесвітня історія. Одеса, 2017. 276 с.
7. Уяма Т., Лен К., & Хіросе, Т. Ніхон но тую адзіа гайко – тамесареру тіікі сен-ряку (Центральноазійська дипломатія Японії: випробування регіональної стратегії). Токіо: Хоккайдо дайгаку сьуппан (японською мовою). 2009. С. 5–6.
8. Хосуто таун ічіпан. 2020. // Сюшьо кантей. URL: https://www.kantei.go.jp/jp/singi/tokyo2020_suishin_honbu/hosttown_suisin/gaiyou_dai1.html (японською мовою).
9. Connecting Europe and Asia: The UE Strategy. 26.09.2019 // European External Action Service. URL: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu-asian_connectivity_factsheet_september_2019.pdf_final.pdf.
10. Guidance from the Commander, U.S. Forces Japan // U.S.Forces, Japan. URL: <https://www.usfj.mil/About-USFJ/>.
11. Kitade D. The Butterfly Effect: Why Does Eastern Europe Matter to Japan? 27 May 2020 // The European Union Institute for Security Studies URL: <https://www.iss.europa.eu/content/butterfly-effect-why-does-eastern-europe-matter-japan>.
12. Objectives and Priorities of Japan's Foreign Policy. Section 2. *Diplomatic Bluebook*. 1992 // Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: <https://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/1992/1992-1-2.htm>.
13. Soeya Y., Welch, D., & Tadokoro, M. Japan as a «Normal Country»? : A Nation in Search of Its Place in the World. Toronto: University of Toronto Press. 2011.
14. Speech by Mr. Taro Aso, Minister for Foreign Affairs on the Occasion of the Japan Institute of International Affairs Seminar “Arc of Freedom and Prosperity: Japan's Expanding Diplomatic Horizons”. 2006 // Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: <http://www.mofa.go.jp/announce/fm/aso/speech0611.html>.
15. Speeches and Statements by the Prime Minister. 2014 // Prime Minister of Japan and His Cabinet. URL: https://japan.kantei.go.jp/96_abe/statement/201403/0320kaiken.html.

16. Hiroyuki Akiyama. Suga's \$1tn budget proposal to target digitizing government. *Asia Nikkei*. October 1, 2020. URL: <https://asia.nikkei.com/Politics/Japan-after-Abe/Suga-s-1tn-budget-proposal-to-target-digitizing-government>.
17. Udovik V. The Black Sea Area in Japan's Expanding Strategic Horizons. *Ukraine Analytica*. 2020. № 1 (19). С. 72–79. URL: <http://ukraine-analytica.org/wp-content/uploads/Udovik.pdf>.

УДК 94(477+520)

Сухобокова О. О.

ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА УКРАЇНИ УРЯДОМ ЯПОНІЇ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ У 2014–2016 рр.

Анотація. Публікація присвячена огляду фінансової підтримки Японією України в початковий період російської збройної агресії проти неї. Японія першою зі східних країн заявила про підтримку України і здійснила низку конкретних кроків для забезпечення її внутрішньої стабільності та розвитку в умовах війни. Насамперед, допомога полягала у наданні безповоротної макрофінансової підтримки для стабілізації фінансової ситуації та грантів для відбудови соціальної інфраструктури звільнених територій Донбасу та інших областей. Простежуються обсяги та пріоритети фінансової допомоги Україні від уряду Японії в 2014–2016 рр. та її кореляція із політичною підтримкою нашої країни.

Ключові слова: японсько-українські відносини, Японія, Україна, російська агресія проти України.

Сухобокова О. О. Финансовая поддержка Украины правительством Японии в условиях российской агрессии в 2014–2016 гг.

Аннотация. Публикация посвящена обзору финансовой поддержки Японией Украины в начальный период российской воору-

женной агрессии против нее. Япония первой из восточных стран заявила о поддержке Украины и осуществила ряд конкретных шагов для обеспечения ее внутренней стабильности и развития в условиях войны. Прежде всего, помощь состояла в предоставлении безвозвратной макрофинансовой поддержки для стабилизации финансовой ситуации и грантов для восстановления социальной инфраструктуры освобожденных территорий Донбасса и других областей. Прослеживаются объемы и приоритеты финансовой помощи Украине от правительства Японии в 2014–2016 гг. и ее корреляция с политической поддержкой нашей страны.

Ключевые слова: японско-украинские отношения, Япония, Украина, российская агрессия против Украины.

Sukhobokova O. O. Financial support of Ukraine by the Japanese government in the context of Russian aggression in 2014-2016

Abstract. The publication is devoted to a review of Japan's financial support for Ukraine in the first years of Russia's armed aggression against it. Japan was the first Eastern country who declared its support for Ukraine and took a number of concrete steps to ensure internal stability and development of Ukraine during the war. First of all, the assistance consisted of providing non-repayable macro-financial support to stabilize the financial situation and grants for the reconstruction of the social infrastructure of the liberated territories of Donbass and other regions. The volumes and priorities of financial assistance to Ukraine from the Government of Japan in 2014–2016 and its correlation with the political support of Ukraine are traced.

Key words: Japanese-Ukrainian relations, Japan, Ukraine, Russian aggression against Ukraine.

Постановка проблеми. З початком російської агресії Україна гостро потребувала зовнішньої політичної та фінансової підтримки. Однією з перших провідних країн світу, які стали на її захист на міжнародній арені та надали фінансову допомогу, ста-

ла Японія, з якою Україну пов'язують дружні відносини й активна співпраця з початку 1990-х рр., а також спільна проблема «російського фактора». Вже в перші дні збройної агресії РФ та окупації Криму у березні 2014 р. Японія, разом з іншими членами G7, засудила порушення територіальної цілісності України й задекларувала готовність підтримувати її суверенітет та територіальну цілісність, відмовилася від співпраці з РФ у форматі G8. Японія, так само як США, Канада, Велика Британія, є однією з найактивніших захисниць України на найвищому рівні. Але порівняно із цими країнами, ролі допомоги Японії приділяється значно менше уваги в українському політичному дискурсі та медіа, що обумовлює інтерес до теми даної розвідки та об'єктивну потребу розкрити її.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми переважно обмежується аналітичними розвідками та звітами провідних фахівців зі стратегічних досліджень і зовнішньої політики України, а також низкою розрізнених інформаційних повідомлень про укладання двосторонніх угод між Україною та Японією, візити високопосадовців та транші для допомоги Україні. На особливу увагу заслуговує аналіз партнерства обох країн та чинників, що на них впливають, проведений М. Белесковим [2]. Також варто відзначити змістовну статтю Р. Сирінського [12] та публікацію авторки даної статті, в якій здійснено спробу комплексного аналізу підтримки Японією України після розгортання російської агресії проти неї [13]. Окремі питання окреслено в оглядових статтях українсько-японських відносин в останньому десятилітті [4, 8]. Водночас, винесений в заголовок аспект окремо не розглядався, що потребує розробки даної теми. Тож **метою статті** є розгляд фінансової складової допомоги японського уряду Україні в 2014–2016 рр.

Виклад основного матеріалу. З перших днів незаконного приєднання Криму до РФ 16–18 березня 2014 р. Японія скоротила з нею співпрацю. Так, вже 18 березня 2014 р. припинилися переговори щодо послаблення візових вимог, використання кос-

мосу і запобігання небезпечній військовій діяльності. 30 квітня 2014 р. Японія відмовила у візах 23 громадянам РФ, причетним до агресії, обмежила роботу своїх банківських установ у РФ [2]. Коли на початку червня 2014 р. G7 оголосила про готовність активізувати адресні санкції і додаткові обмежувальні заходи проти РФ за порушення суверенітету України, прем'єр-міністр Японії Сіндзо Абе оприлюднив окрему заяву щодо неприпустимості окупації Криму, яка на той час була однією з найрізкіших [1].

Засудження дій РФ з дестабілізації ситуації на сході України, і особливо – збиття малайзійського лайнера МН17 17 липня 2014 р. у Донецькій області, мало цілком конкретне продовження у практичному вимірі. 5 серпня 2014 р. Японія запровадила санкції проти 40 фізичних осіб, причетних до дестабілізації ситуації в Україні та анексії Криму й кримських компаній, а 24 вересня 2014 р. розширила їх, обмеживши експорт в РФ озброєння та операції з цінними паперами її найбільших банків. Третя хвиля санкцій була оголошена 9 грудня 2014 р. у відповідь на проведення нелегітимних виборів у самопроголошених Луганській/Донецькій народних республіках («Л/ДНР») [24].

Одночасно з політичною підтримкою Японія однією з перших почала надавати Україні фінансову, гуманітарну та технічну допомогу, що було дуже важливо, особливо у перші місяці війни та спричиненої нею економічної кризи. 21 березня 2014 р. уряд Японії пообіцяв надати Україні через МВФ \$977 млн. А вже 25 березня С. Абе заявив про збільшення допомоги до \$1,5 млрд [1]. Ці та наступні транші від Японії спрямовувалися на підтримку розвитку (кредити для стабілізації фінансової сфери та інфраструктурні проекти) і грантову (безповоротну) допомогу (на відбудову соціальних об'єктів, підтримку внутрішніх переселенців, закупівлю медичного обладнання тощо). Транші надходили через міжнародні організації (ООН, МВФ, Світовий банк) та Японське агентство гарантування експорту й інвестицій в Україну. Також продовжували діяти запроваджені до початку війни програма «Офіційна допомога розвитку» (пільгові кредити), «Схема

зелених інвестицій» в рамках Кіотського протоколу та проекти «Кусаноне».

Важливим жестом підтримки з боку Японії та новою віхою двосторонніх українсько-японських відносин стало підписання президентом України та міністром закордонних справ Японії 17 липня 2014 р. угоди про надання Україні \$100 млн на програму розвитку, що реалізовується спільно з Світовим банком. Тоді ж японський уряд виділив \$300 млн для кредитної лінії Японського агентства експорту та інвестицій в Україну [18]. Враховуючи масштаби руйнувань на сході України, в ході зустрічі з президентом України П. Порошенком 17 жовтня 2014 р. прем'єр-міністр Японії С. Абе заявив про надання додаткових \$7 млн на допомогу Донбасу [10]. Загалом в 2014 р. фінансова допомога Японії Україні склала \$1,5 млрд [22]. За даними Інституту світової політики, це була найбільша фінансова (без урахування гуманітарної та військово-технічної) допомога Україні в 2014 р.

Пріоритетним напрямом гуманітарної допомоги Японії стала підтримка звільнених від окупації українських територій та обласей, що приймали переселенців. Одна з перших великих виплат на гуманітарні цілі була здійснена в липні 2014 р. і склала \$3,5 млн. У листопаді 2014 р. Японія виділила \$6 млн на реалізацію базових соціальних програм у регіонах, суміжних з зоною АТО [17]. Під час візиту міністра закордонних справ України до Японії 1-3 березня 2015 р. було започатковано масштабні цільові програми в цьому напрямі та оголошено про надання 1 млрд єн на медичне обладнання для українських лікарень. Грантові угоди, укладені 13 березня 2015 р. за програмою «Кусаноне», передбачали 9 грантів обсягом \$810 тис для придбання обладнання у лікарні та капітального ремонту шкіл у Вінницькій, Полтавській, Дніпропетровській, Запорізькій та Херсонській областях, куди переселялися громадяни України з постраждалих від війни районів [22]. Наприкінці березня 2015 р. відбулося підписання угоди про грант неprojektного типу на \$8,4 млн для закупівлі устаткування для медичних закладів і дослідницьких установ, а

також поліпшення економічної ситуації і боротьби з корупцією. Половина суми (\$4,2 млн) призначалася міністерству охорони здоров'я, решта – міністерствам освіти, регіонального розвитку і внутрішніх справ [21].

У жовтні 2014 р. Японія з ПРООН та ЮНІСЕФ ініціювали спеціальний проект «Відновлення соціальних послуг та налагодження миру в Донецькій і Луганській областях» для відновлення інфраструктури соціальних послуг для найуразливіших груп населення України [11]. 30 квітня 2015 р. уряди Японії та України, ПРООН, ЮНІСЕФ та Міжнародна організація з міграції започаткували низку проектів, спрямованих на допомогу переселенцям та соціально-економічне відновлення сходу України: «Швидке реагування на соціальні та економічні потреби внутрішньо переміщених осіб в Україні» (бюджет – \$6,3 млн), «Економічне та соціальне відновлення Донбасу» (\$5 млн), програма з покращення доступу до якісної освіти дітей, постраждалих внаслідок конфлікту на сході України (\$3,7 млн), оновлення освітніх та медичних закладів (\$1,4 млн), психологічна підтримка постраждалих внаслідок конфлікту (\$200 тис.) [9]. Завдяки цьому лише протягом 2015 р. в Донецькій та Луганській областях було відновлено 19 об'єктів соціальної інфраструктури (лікарні, реабілітаційні центри, навчальні заклади), а в квітні 2016 р. відкрили ще два об'єкти. Загалом грантова допомога для відновлення Донбасу, надана через міжнародні організації в 2014–2016 рр., склала \$39.6 млн [5].

19 січня 2015 р. голова МЗС Японії Ф. Кісіда заявив про початок другого етапу фінансової допомоги розвитку України – \$300 млн, а також \$16,6 млн на відновлення соціальних об'єктів та інфраструктури Донбасу [19]. Це стало виявом підтримки України з огляду на загострення ситуації на Донбасі у січні 2015 р. У відповідь на інспіровані РФ та її посібниками теракти проти мирного населення прифронтових міст, Японія приєдналася до рішучого осуду світовою спільнотою агресії РФ і закликала її схилити озброєних сепаратистів на Донбасі до виконання Мін-

ського протоколу про тимчасове перемир'я, підписаного у вересні 2014 р. Для безпосередньої участі у контролі за виконанням (насправді – невиконанням) Мінських угод (в лютому 2015 р. було підписано «Мінськ-2») наприкінці липня 2015 р. Японія першою з країн-партнерів ОБСЄ направила свого представника до спеціальної моніторингової місії в Україні [15], а також надала 2 млн євро на підтримку місії до березня 2016 р. [6].

Тверду політичну підтримку України японським урядом засвідчив перший офіційний візит до України прем'єр-міністра Сіндзо Абе 5–6 червня 2015 р. напередодні саміту G7. «Позиція Японії полягає в рішучому невизнанні силового розвитку подій, а також у повазі до верховенства права, суверенітету і територіальної цілісності України», – наголосив С. Абе [7]. Практичним виразом підтримки стало підписання кількох важливих угод, зокрема щодо довгострокового пільгового кредиту \$1,1 млрд на безпрецедентний проект з модернізації станції аерації у Києві. В 2015 р. Японія виділила на нього \$800 млн [6]. Принагідно зауважимо, що в рамках «Схеми зелених інвестицій» уряд Японії у 2015–2016 рр. передав новоствореній українській патрульній поліції понад 1,5 тисяч автомобілів із гібридними двигунами та частково оновив рухомий склад київського метрополітену із застосуванням японських енергозберігаючих технологій [5].

4 грудня 2015 р. було підписано угоду про надання Україні пільгового кредиту в \$1,5 млрд на проекти розвитку (виплата кредиту зі ставкою менше 1% річних, розрахована на 20 років, протягом 6 з яких не будуть здійснюватися платежі з повернення кредиту). Надходження цих коштів у квітні 2016 р. до держбюджету України було край важливим на фоні затримки траншу МВФ і міжнародних кредитів [23]. Також суттєвою підтримкою економіки України є інвестиції японських компаній, надходження яких активізувала двостороння угода про сприяння та захист інвестицій від 5 лютого 2015 р.

У 2016 р., позначеному головуванням Японії у G7 та обранням Японії й України непостійними членами Ради Безпеки ООН, полі-

тичні контакти інтенсифікувалися. На запрошення С. Абе президент України здійснив робочий візит до Японії 5–7 квітня 2016 р., в ході якого з С. Абе та представниками парламенту та бізнесу Японії обговорив двостороннє співробітництво та актуальні міжнародні проблеми. Було підтверджено курс Японії на політичну і фінансову підтримку України та необхідність посилення тиску на РФ для виконання Мінських угод, хоча таких резонансних заяв, як зробив С. Абе у Києві в 2015 р., не пролунало [3]. Результати візиту, а також попередніх напрацювань японських і українських дипломатів, виявилися у підсумках травневого саміту G7, зокрема в заяві, що санкції проти РФ можуть бути скасовані лише після виконання Мінських угод [12]. Чітким політичним сигналом підтримки України стало і скасування Японією з 1 червня 2016 р. дипломатичних віз для українців – перших на пострадянському просторі [25].

Фінансова підтримка в 2016 р., як і в попередній період, спрямовувалася на гуманітарну та матеріально-технічну допомогу. Так, в січні 2016 р. було виділено гранти для відновлення інфраструктури східних областей та обладнання для медичних установ і гуманітарної допомоги на суму \$13,64 млн. В травні 2016 р. ІІІ. Сумі заявив про надання \$1,8 млн на гуманітарну допомогу дітям, які постраждали від війни на сході України [20]. Ще раніше, у березні 2016 р., було виділено \$335 тис на поліпшення освітньої сфери й медичного обслуговування в Івано-Франківській, Закарпатській, Львівській і Черкаській областях [16]. А наприкінці року стало відомо про передачу Японією п'яти українським військовим шпиталям обладнання на суму \$2,5 млн [23].

У цілому, від початку війни на сході України до 2017 р. фінансова допомога від уряду Японії склала \$1,87 млрд (за 25 років дипломатичних відносин Японії й України ця сума становить понад \$3 млрд). Для порівняння: у 2014–2015 рр. ЄС надав Україні макрофінансової допомоги на 2,21 млрд євро і 256 млн євро гуманітарної допомоги [2]. Найкоштовнішими проектами японського уряду в Україні стали: модернізація Бортницької станції аерації (\$1,1 млрд); гранти на допомогу вимушеним переселен-

цям (\$23 млн), придбання медичного обладнання (\$9,5 млн), відновлення інфраструктури східних областей, обладнання для медичних установ та гуманітарної допомоги (\$13,64 млн); підтримка бюджету України у формі кредиту на політику розвитку (\$400 млн), а також підтримка демократизації в Україні через ОБСЄ та Раду Європи (800 тис. євро) [12]. В подальшому Японія продовжила фінансування розпочатих проектів та надання нових грантів на гуманітарні потреби і розвиток країни.

Висновки. Політика Японії щодо України від початку російської агресії була спрямована на її політичну та фінансову підтримку і охоплювала широкий спектр дій та інструментів - від тиску на країну-агресора через міжнародні організації і введення санкцій до фінансування гуманітарних проектів для постраждалих від війни осіб і модернізації України. Виходячи з кількісних показників, пріоритетом Японії у допомозі Україні протягом 2014–2016 рр. була стабілізація фінансової сфери України, розвиток сфери охорони здоров'я, довкілля та енергетичної галузі. Безпрецедентними за своїм обсягом є виділені в даний період гранти на відновлення соціальних об'єктів Донбасу та інших областей України, гуманітарна допомога внутрішнім переселенцям.

У перші два роки російської збройної агресії проти України японський уряд напряду та через різні програми надав їй найбільшу з-поміж держав фінансову допомогу. А також продемонстрував дуже високий для Сходу рівень підтримки України в політичній площині, першою і єдиною в регіоні ввівши санкції щодо РФ. Таким чином Японія зробила значний внесок у підтримку України та протистояння російській агресії.

Використані джерела та література

1. Балута В. Японія збільшить економічну допомогу Україні до \$1,5 млрд. URL: http://zaxid.net/news/showNews.do?yaponiya_zbilshit_ekonomichnu_dopomogu_ukrayini_do_15_mlrd&objectId=1305225. (дата звернення: 14.10.2019).

2. Белесков М. Аудит зовнішньої політики. Україна-Японія – партнерство за ядерним нещастям. 2016, 28 грудня // Європейська правда URL: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/12/28/7059444/>. (дата звернення: 3.12.2020).
3. Візит до Японії президента України П. Порошенка як приклад незбалансованої азійської політики Києва. URL: <http://www.tianxia.link/uk/article/3141-vizit-do-iaponiyi-priezidenta-p-poroshienka-iak-priklad-niezbilansovanoyi-aziatskoyi-politiki-kiieva>. (дата звернення: 29.11.2020).
4. Вовчук Л. Українсько-японські відносини: стратегічне партнерство та двостороння співпраця (2011–2015 рр.). *Емінак*. 2015, № 3. С.83-87.
5. Допомога Японії Україні з березня 2014 р. (Лютий 2017р.) // Посольство Японії в Україні. URL: http://www.ua.emb-japan.go.jp/jpn/bi_ua/oda/201702_assistance_extract_ua.pdf. (дата звернення: 23.08. 2019).
6. Допомога Японії Україні з березня 2014 р. (Лютий 2017р.) // Посольство Японії в Україні. URL: http://www.ua.emb-japan.go.jp/jpn/bi_ua/oda/201702_assistance_extract_ua.pdf. (дата звернення: 23.07.2017).
7. Дубенський В. Сіндзо Абе пообіцяв Києву фінансову та політичну підтримку. *Deutsche Welle*. 06.06.2015. URL: <http://dw.de/p/1Fcfh>. (дата звернення: 11.12.2020).
8. Мошко А.В. Українсько-японські відносини на сучасному етапі. *Наукові записки студентів та аспірантів. Серія «Міжнародні відносини»*. Вип. 5. 2020. С. 242-251. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/8285/1/28.pdf>. (дата звернення: 10.12.2020).
9. ООН, Уряди Японії та України збільшать рівень допомоги ВПО та сприятимуть економічному та соціальному відновленню східної України. 2015, 29 квітня. URL: <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/presscenter/articles/2015/04/29/-/>. (дата звернення: 11.12.2020).
10. Пиріг В. Японія наступного тижня виділить \$7 млн на відновлення та інші потреби Донбасу. 2014, 17 жовтня. URL: http://zaxid.net/news/showNews.do?yaponiya_nastupnogo_tizhnya_vidilit_7 mln_na_vidnovlennya_ta_inshi_potrebi_donbasu&objectId=1326594. (дата звернення: 11.12.2019).
11. Проект ПРООН і Уряду Японії стартував у Слов'янській районній лікарні. 2015, 19 травня. URL: <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/presscenter/articles/2015/05/19/-/>. (дата звернення: 5.10.2018)
12. Сирінський Р. Найважливіший союзник в Азії. Як Україна відзначає Рік Японії. *Главком*. 2017, 27 січня. URL: <http://glavcom.ua/publications/nayvazhливishiy-soyuznik-v-aziji-yak-ukrajina-vidznachaje-rik-yaponiji-394948.html>. (дата звернення: 12.12.2020).
13. Сухобокова О. Допомога уряду Японії Україні в умовах російської агресії (2014–2017). *Transformacja środowiska międzynarodowego i jego wielowymiarowość*, T.5 /Red. Kordonski, A. Kordonska, D. Kamilewicz-Rucińska. Lwów-Olsztyn 2017, S.109 – 122. URL: https://www.academia.edu/36908456/Transformacja_%C5%9Brodowiska_mi%C4%99dzynarodowego_i_jego_wielowymiarowo%C5%9B%C4%87_Tom_5_R_Kordonski_A_Kordonska_D_

Kamilewicz_Ruci%C5%84ska_red_Lwowski_Uniwersytet_Narodowy_im_Iwana_Franki_Lw%C3%B3w_Olsztyn_2017_426_s. (дата звернення: 10.12.2020).

14. Україна отримала від Японії \$331 мільйон на економічні реформи. URL: <http://www.hromadske.tv/economics/ukrayina-otrimala-vid-yaponiyi-331-million-na-ekono/>. (дата звернення: 24.9.2018]
15. Шрамко Ю. Японія відправить до місії ОБСЄ в Україні свого представника. URL: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1487355-yaponiya-virishila-vidpraviti-do-misiyi-obsye-v-ukrayini-svogo-predstavnika>. (дата звернення: 30.11.2020).
16. Японія виділила \$335 тисяч на поліпшення освіти й медицини в чотирьох областях України. URL: <http://www.hromadske.tv/economics/yaponiya-vidilila-335-tisyach-na-polipshennya-osvi/>. (дата звернення: 15.03.2017)
17. Японія виділила Україні \$6 млн на соціальні програми. URL: <http://tyzhden.ua/News/124434> (дата звернення: 6.12.2020).
18. Японія виділить \$300 млн для кредитування експорту своїх товарів в Україну. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/yaponiya-vydelit-300-mln-doll-dlya-kreditovaniya-eksporta-svoih-17072014150000>. (дата звернення: 29.11.2020).
19. Японія виділить Україні \$300 млн допомоги. URL: <http://tyzhden.ua/News/127998>, (дата звернення: 20.11.2020).
20. Японія виділить 1,8 млн доларів дітям Донбасу. URL: <http://hromadske.ua/posts/yaponiia-vydilyt-18-mln-dolariv-ditiam-donbasu>. (дата звернення: 26.10.2016).
21. Японія надала 8,4 мільйона доларів. Безповоротно. URL: <http://ukurier.gov.ua/uk/news/yaponiya-nadala-84-miljona-dolariv-bezpovorotno/> (дата звернення: 10.12.2020).
22. Японія надасть Україні \$810 тисяч допомоги. URL: <http://tyzhden.ua/News/131927>, (дата звернення: 12.12.2020).
23. Японія передала обладнання п'яти військовим госпіталям. URL: <http://www.ukrinform.ua/rubric-society/2134461-aponia-peredala-obladnanna-pati-vijskovim-gospitalam.html>. (дата звернення: 10.12.2020).
24. Японія розширила санкційний список через «вибори» терористів. URL: <http://tyzhden.ua/News/125431>. (дата звернення: 10.12.2020).
25. Японія скасувала дипломатичні візи для українців. URL: <http://svitua.org/index.php/novunu/svit/item/4134-yaponiia-skasuvava-dyplomatychni-vizy-dlia-ukraintsiv>. (дата звернення: 10.08.2019).

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Городня Наталія Данилівна, доктор історичних наук, професор, професор кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн Київського національного університету імені Тараса Шевченка, провідний науковий співробітник відділу історії країн Азії та Африки Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України».

Бобровицький Анатолій Всеволодович, кандидат географічних наук, головний консультант зовнішньополітичних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень.

Бобровицька Антоніна Анатоліївна, практичний психолог Київського університету імені Бориса Грінченка.

Бутирська Наталія Олександрівна, магістр зовнішньої політики, експерт з питань Східної Азії.

Величко Валентин Вікторович, кандидат економічних наук, доцент, радник ректора з міжнародних питань Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури, науковий радник Міжнародної асоціації дослідження культурної індустрії.

Корсунський Сергій Володимирович, доктор фізико-математичних наук, Надзвичайний і Повноважний Посол України в Японії.

Мирончук Олена Аркадіївна, магістр міжнародних відносин, молодший науковий співробітник відділу глобальних і цивілізаційних процесів Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України».

Нагорняк Михайло Миколайович, доктор політичних наук, професор, професор кафедри міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Олійник Олег Миколайович, кандидат економічних наук, старший науковий співробітник відділу історії країн Азії та Африки Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України».

Прип'ік Євген Олександрович, кандидат економічних наук, старший науковий співробітник відділу історії країн Азії та Африки Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України.

Рубель Вадим Анатолійович, доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Сухобокова Ольга Олегівна, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Удовік Віолетта Володимирівна, кандидат історичних наук, стипендіатка Міністерства освіти, культури, спорту, науки та технологій Японії за програмою «стажер-дослідник» (2009-2012 рр.), магістр права Токійського університету (Японія), академічна членкиня «Інституту мов і культур Європи та Азії» (Японія), друга секретарка Посольства України в Японії.

Цапко Олег Михайлович, кандидат історичних наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу історії нових незалежних держав Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України».

Ціватий Вячеслав Григорович, кандидат історичних наук, доцент, Заслужений працівник освіти України, доцент кафедри історії світового українства Київського національного університету імені Тараса Шевченка, член правління Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин.

Шаров Олександр Миколайович, доктор економічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу міжнародних фінансових досліджень Державної установи «Інститут економіки та прогнозування НАН України».

Швед В'ячеслав Олександрович, кандидат історичних наук, доцент, завідувач відділу історії країн Азії та Африки Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України».

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

РОЛЬ ЯПОНІЇ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 13,95.
Наклад 50 прим. Зам. 22-027-2.

Виготовлювач ПП «Видавництво «Фенікс».
03067, м. Київ, вул. Шутова, 13Б.
www.fenixprint.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК за № 271 від 07.12.2000.